

TARTALOM Mécses a te igéd

PERCZE SÁNDOR: <i>Égi cövek</i>	1
---------------------------------	---

Tanulmányok

KOVÁCS KRISZTIÁN: <i>Menekülés a szabadság elől. A Magyarországi Református Egyház és teológiai útkeresése a rendszerváltást követően</i>	2
---	---

Szókapsolatok

FABINY TIBOR: <i>A reformáció mint nyelvi esemény – vagy inkább forradalom?</i>	6
---	---

Figyelő

Előadások

KÓKAI NAGY VIKTOR: <i>A szabadság fogalma Pálnál</i>	9
GÉMES ISTVÁN: <i>Kit illet a menekültstátusz?</i>	14
ZÁSZKALICZKY PÁL (ID.): <i>Reményik Sándor a küldetés, a hit és a szolgálat útján</i>	19

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

D. SZEBIK IMRE: <i>Emlékezés Kőszeghy Tamás evangélikus lelkész szolgálatára (1933–2016)</i>	24
D. SZEBIK IMRE: <i>Igehirdetés Kőszeghy Tamás evangélikus lelkész temetésén (Jn 11,25)</i>	25

Az igehirdető műhelye

ARATÓ LÓRÁND: <i>Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap (Jn 2,1–11)</i>	27
BENKÓCZY PÉTER: <i>Vízkereszt ünnepe után 3. vasárnap (Mt 8,1–13)</i>	30
BOZORÁDY ANDRÁS: <i>Vízkereszt ünnepe után 4. vasárnap (Mt 8,23–27)</i>	34
SZABÓ FERENC: <i>Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap (Mt 17,1–9)</i>	36
SCHERMANN GÁBOR: <i>Hetvened vasárnap (1Kor 9,24–27)</i>	38

Égi cövek

■ PERCZE SÁNDOR

A régiek úgy tudtak tájékozódni itt a földön, hogy tájékozódni tudtak az égen. Ha nem ismerték volna az éjszakai égbolt alapvető szabályait, nem jutottak volna el hosszú útjaik céljához. Legnagyobb segítségükre a Sarkcsillag volt. Ha a Göncölszékér hátsó részét képzeletben összekötötték, és az így kapott egyenesre ötször felmérték a két hátsó csillag távolságát, eljutottak egy nem túl fényes, de elég magányos csillaghoz. Ez a Sarkcsillag vagy Polaris. Ennek legfőbb tulajdonsága – ezt csak a türelmes szemlélő tapasztalhatta meg –, hogy míg a többi csillag az éjszaka folyamán fordulni látszik az égen, addig a Sarkcsillag szinte egy helyben áll. Ugyanazon a ponton marad, ahol este felbukkant. Ezért nevezik „égi cöveknek”, „aranykarónak”. Mivel majdnem a Föld forgástengelyével van egy vonalban, nagyon alkalmas az északi irány meghatározására.

„Mester, melyik a nagy parancsolat a törvényben?” – kérdezte egyszer egy farizeus Jézust (Mt 22,36). A vallás előírásai és tételei olyannak tűnnek, mint egy sűrű erdő. Vagy mint a csillagos ég, amely szép ugyan, de beleszédül az ember, ha ránéz. Melyik is a legfontosabb? Melyik jelöli ki a biztos irányt? Melyik az, amelyik fix, nem mozdul és nem változik? Melyik az, amelyik örök?

Jézus úgy látja át az emberi élet szövevényeit, mint kormányos a csillagokat. Minden mögött, mindenben, mindenek között látja, kiszúrja, felismeri a legfőbbet. A Sarkcsillagot. Ha ez a helyén van, minden más a helyére kerül. Ha ez megvan, egy sem veszik el. Ha ehhez igazodik valaki, nem téveszti el az irányt: „Szeresd az Urat, a te Istenedet, teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Ez az első és a nagy parancsolat. A második pedig hasonló ehhez: Szeresd felebarátodat, mint magadat. Ez a két parancsolat tartja az egész törvényt és a prófétákat.” (Mt 22,37–40)

Olyan ez kicsit, mint az újságírás vagy az interjúadás. Az erlangen egyetemen a homiletikai gyakorlat egy bizo-

nyos szakaszát a teológusok együtt végezték a publicistákkal, akik az elhangzott igehirdetésről recenziót írtak. Így gyakoroltak a hallgatók együtt és egymáson. Gyakran előfordult, hogy megkérdezték az igehirdetőt, mi a címe a prédikációjának. Vagy azt, hogy miről szól a szakdolgozata a teológusoknak. Aki nem tudta egyetlen értelmes és kerek mondatban összefoglalni, hogy miről beszélt 15 percen keresztül vagy miről írt 112 oldalon, azt nem sokra tartották. Aki ért valamihez – mondták –, annak két értelmes mondatban el kell tudnia mondani a lényegét. Aki nem tudja elmondani, nem érti.

A kérdések jönnek – sokszor maguktól is. A válaszokat néha kerüljük. Néha bonyolítjuk. Néha úgy válaszolunk, hogy nem válaszolunk. Mászor visszakérdezzük. De mit tennénk, ha tényleg nem lenne több lehetőség a válaszadásra, csak egy vagy két mondat? Jézusnak sem volt sokkal több, amikor a legfőbb parancsolatról kérdezték.

A kérdések jönnek. Sokszor maguktól is. Te pedig nézz fel az egedre – ha van. Nézz fel, és keresd meg a sarkcsillagodat. Azt az égi cöveket, amely mozdulatlan, fix, amihez igazodsz. A válasz csak két mondat lehet. Rövid és tömör kell hogy legyen.

- Mi szerint éled az életedet? Ki, mi a legfontosabb az életedben?
- És mondd, hogy hangzik – megint csak egy mondatban! – életed vezérfonala?
- Ha címet kellene adnod az életednek, mi lenne az?
- Miről szólnak a napjaid?
- Ki vagy te?

Ne mesélj! Csak egy-két mondatod van! A sarkcsillagodra van szükséged. Az égi cövekre, amin tájékozódsz és amihez irányulsz. Aki nem tudja, elveszik. Annak nincs lényeglátása. Eltéved.

Mert itt a földön az ég segítségével tájékozódunk. Nemcsak a térképen és a térben, hanem a lélek és az élet útján is...

Menekülés a szabadság elől

A Magyarországi Református Egyház és teológiai útkeresése a rendszerváltást követően

■ KOVÁCS KRISZTIÁN

A rendszerváltást követően két fronton jelentett nagy lehetőséget a szabadság a Magyarországi Református Egyház (MRE)¹ számára. Egyrészt, hogy szabadon – immáron az államhatalomtól való félelem és kiszolgáltatottság nélkül – tudjon szembenézni saját múltjával, s tudjon önkritikusan tekinteni az elmúlt rendszerben betöltött szerepére, s képes legyen felülbírálni utólag tévesnek bizonyult teológiai látásmódját. Másrészt viszont újragondolhatta pozícióját, szerepét, feladatát az újonnan kialakuló társadalmi rendben, és szabadon választhatott az újonnan kínálgató lehetőségek közül. Ezek persze olyan lehetőségek voltak, amelyek javarészt felkészületlenül érték az egyházat, így a tudatos cselekvési terv helyett a szituáció hirtelenségében kényszerű döntésekkel és cselekvésekkel volt kénytelen az egyház nekivágni az új élethelyzet kihívásainak. Jóllehet létezett – s létezik ma is – a református egyház számára egy jól ismert és mind teológiailag, mind pedig politikailag is definiált szabadságértelmezés, amelynek olyan történelmi példái vannak, mint a Bocskai-féle vagy az 1948/49-es szabadságharc, azonban az 1948 és 1989 közötti időszakban ezek a felismerések marginalitásra ítéltettek, ha egyáltalán nem száműzettek teljes mértékben a kritikus teológiai gondolkodásból. Így a szabadság teológiai értékelése egyfajta pragmatizmusba csapott át, amely a közéletben való megjelenésben (intézményalapításban és -visszavételben, a közoktatásban helyet kapó hitoktatásban stb.) konkretizálódott. A békés átmenet azt hozta magával – mindenekelőtt az egyház számára –, hogy nem voltak emblematisztikus események és aktorok, akik az események későbbi emlékeztetét garantálhatták volna; nem úgy, mint

például Németországban, ahol az egykori lipcsei Nikolai-kerkében tartott békeimák és az ahhoz köthető Christian Führer személye egyfajta emlékeztetési metódikát jelent még ma is.² Ez persze aztán azt is eredményezte, hogy egyrészt a rendszerváltásról párhuzamosan több narratíva létezik (akár csak az 1956-os forradalommal kapcsolatban), másrészt nem váltak sem a nemzeti, sem pedig az egyházi emlékeztetést állandó tényezőjévé az 1989-es események. De mégis mit jelentett volna vagy még ma is mit jelentene az egyház számára az a szabadság, amely az 1989-et követő esztendőkből bontakozott ki?

Kritikus teológiai reflexiók

A kritikai megszólalás lehetősége az 1948 és 1989 közötti korszakban gyakorlatilag lehetetlen volt, s ezzel párhuzamosan létrejöhetett az államhatalommal kooperáló hivatalos teológiai kurzus. Jóllehet léteztek kivételek is, akiket mind az egyházi vezetés, mind pedig az államhatalom igyekezett a hivatalos teológiai kurzustól és egyházi véleménytől távol tartani. Közülük a legkarakteresebben talán Török István fogalmazta meg kritikáját és véleményét a rendszerrel és az azzal kooperáló egyházvezetéssel szemben.³ A rendszerváltozást követően azonban ez a hivatalosság mint a teológiára kényszerített jelző nehezen vált kritikaivá. Ráadásul elsősorban nem is feltétlenül az állammal vagy a korábbi politikai rendszerrel kellett volna ezt a hangot megütni (mert

¹ A tanulmányban gyakrabban használom az egyház kifejezést, de ezekben az esetekben általában az MRE-t értem alatta, még akkor is, ha a testvéregyházak és felekezetek esetleg azonosulni tudnak a leírással.

² Lásd többek között: FÜHRER 2009.

³ Török István mindenekelőtt az egyházkormányzat hatalomösszpontosítását, az ige és a teológia kritikai funkciójának elvetését és a szocializmus kritikai értékelésének hiányát fogalmazta meg kritikaként. Lásd: TÖRÖK 1990.

ezt megtette többé-kevésbé többek között a politika-, a történelem- és a társadalomtudomány), hanem sokkal inkább az egyház előző rendszerben betöltött funkciójáról, prófétai tisztségének megéléséről vagy elmulasztásáról és az új rendszerben kínálkozó lehetőségekről kellett volna kritikai véleményt formálni. Úgy tűnik tehát, hogy a cselekvés és a strukturálás (pl. iskolák alapítása, visszavétele, részvétel a szociális szférában, ingatlanrendezés stb.) sürgetőbb volt, mint a kritikai számadás és a teológiai mérlegelés. Ez bizonyos esetekben nem is jelent nagyobb kockázatot, sőt nagyon kedvező klímát teremtett, de hosszú távon azt a berögzült mechanizmust eredményezte, hogy minden egyházi cselekvésnél jelentős mértékben csökken(t) – ha nem kerül(t) egyáltalán mellőzésre – az említett kritikai funkció. Persze lényeges megjegyezni, hogy ez nem feltétlenül jelenti minden esetben a negatív kritikát, de a pozitív megítélés is útmutató lehet(ne) akár más irányba!

De mit is jelentene ez a kritikai funkció? Mindenekelőtt azt, hogy segítséget adna az egész egyház számára (beleértve a gyülekezeti tagokat, gyülekezeteket, lelkipásztorokat, egyházi intézményben oktatókat és dolgozókat) kialakítani a protestáns véleményformálás módszerét. A kritikai megszólalás nem csupán az egyház prófétai tisztségének deprofesszionalizált formája, amelyet a laikusok is gyakorolhatnak, hanem valóban a protestáns teológiai felismerések importálása a protestáns identitásba. Sok esetben úgy tűnt, hogy a kritikus előrelátás és az ezzel együtt járó prófétai tisztség is háttérbe került a romantikus vágyak és remények megszólaltatásával szemben vagy éppen egy újra megvalósítható nagy népegyházi struktúra reményében a gyülekezeti tagoknak tett kedvezmények mögött. Nem arról van szó, hogy teljes mértékben kritika nélkül maradt volna a teológia a rendszerváltást követően, hanem sokkal inkább arról, hogy ez a kritikai hang nem lett az új korszak friss szolámává. Ráadásul itt az egyházi és társadalmi emlékezet mintha ugyanazt a szolamot fújta volna: lehetőleg disszonancia nélkül továbblépni, s ez magával hozta „a múltat végképp eltörölni” kétes ideológiáját, s megteremtette a posztoszocialista önértelmezés hosszú identitáskeresését.

A hivatalos egyházvezetés 1989-et követően jöllehet több esetben is nyilatkozott közéleti kérdésekben (pl. vásárnapi munkavégzés, házasság, család, homoszexualitás, abortusz), azonban ezek a nyilatkozatok sajnálatos módon a legtöbb esetben nem váltak a közegyház egységes és jól ismert narratívájává. Azaz nem gerjesztettek olyan gyülekezeti rezonanciát, amely továbbformálhatta volna a gyülekezetek és egyháztagok protestáns identitását. Ez a probléma mindmáig élőnek számít, amely leginkább a lelkipásztorok s így közvetve a gyülekezeti tagok etikai és dogmatikai kérdésekben való tájékozatlanságán és bizonytalanságán mérhető le.

Oktatás, hitoktatás – egyházon belüli képzés

Az oktatás az MRE számára mindig is jelentős helyet kapott a közéleti megbízatásán belül. Ezt az elköteleződését a rendszerváltás után is nagy elánnal mutatta meg. Sőt talán éppen ez volt a legelső stratégiai lépéseinek egyike, hogy újra visszatérhessen a társadalom szellemi, spirituális vérkeringésébe. Ehhez párosult a hitoktatásban való aktív részvétel lehetősége is. A kezdeti lelkesedés nem hagyott alább az idő előrehaladtával sem, az iskola-visszavételek, -alapítások, -átvételek – akár táblacserés módszerrel – továbbra is ennek a stratégiának a részét képezik. S itt lehet a leglátványosabban visszacsatolni a kritikai és prófétai tisztség marginalizálásához. Ugyanis úgy tűnik, hogy az első körben újraindult iskolák nem számvetést eredményeztek, hanem motivációul szolgáltak a következő oktatási intézmények elindításához. Ráadásul úgy, hogy egyfajta fordított sorrendben nem a már meglévő gyülekezeti tagokból álló erőforrásra bázisoztak az intézményalapítók – azaz, hogy református oktatókkal és növendékekkel töltsék fel az új intézményt –, hanem épp fordítva, az iskolát tekintették fő missziós bázisnak. Ez a tendencia nem hagyott alább, még akkor sem, amikor épp intézményfenntartó lelkipásztorok számára okoz frusztrációt, hogy az oktatási intézmények nem hoznak látványos és – mindenekelőtt az istentisztelet látogatottságában – mérhető fellendülést a gyülekezetek számára. Mindez persze érthető is akkor, amikor egyszerűen táblacserés megoldással – csupán a közéleti mandátum abszolválása kedvéért – lesz egyházi fenntartású egy oktatási intézmény. S míg stratégiailag talán igazolható a módszer, addig teológiailag már jóval problematikusabb, mert egyrészt az iskola első rendben nem a missziói potenciál terepe, hanem a szakmai kompetenciák meglétét igényli; másrészt az egyház kérügmatikus tanítói funkciójáról átkerül a hangsúly a strukturált formára, amely éppen a kérügmatikus funkciót mellőzi.

A hitoktatás garantálása az állami iskolákban és az utóbbi években kötelezően választható státusza jöllehet sok helyen kiváló lehetőség a gyülekezetek és a lelkipásztorok számára (ugyanakkor sok helyen óhatatlanul feszültséget okoz a gyülekezet és az oktatási intézmény között!), azonban megfelelő gyülekezeti és missziói stratégia nélkül féltő, hogy ez sem fog teljes mértékben megoldást adni a foglalkozó népegyházi keret számára.

A megoldás ezekben az esetekben egy minőségi visszahúzódnás irányában kínálkozhat. Arról lenne ugyanis szó, hogy a huszonöt éves tapasztalatok kiértékelése után érdemes lenne olyan megoldásban gondolkodni, hogy az intézmények megtartása és az iskolai hitoktatás lehetőségével való élés mellett egyre inkább ki kellene alakítani a gyülekezeten belüli képzési struktúrákat, amelyek egyaránt magukban foglalják a hitoktatást és gyülekezeti tagok (többek között presbiterek) képzését is. Ez automatikusan hozná magával a lelkipásztorok továbbképzésének az igényét.

Némileg talán eltúlozva az egyház mintha a strukturalizált oktatás irányába menekült volna a maga saját missziói megbízatása elől (Mt 28,18–20). Az intézményalapítás lehetősége több esetben is egyfajta kényszerré vált a „szabad nekünk ezzel nem élnünk” elvvel szemben. Ha az intézményalapítások akár látens, akár explicit intenciója a népegyházi státusz újrakalibrálása lenne, akkor valamilyen szinten akár érthető is lenne ez az igyekezet. Még akkor is, ha komolyan veszik az alapítók a közéleti státuszt. De ezekkel együtt és ugyanolyan hangsúllyal kell megszólaltatni az egyház és a gyülekezet teológiai mandátumát, mert az ilyen közéleti politika esetében is érvényes a megállapítás: „A tulajdonképpeni helyes egyházpolitika: a tiszta igehirdetés.” (RAVASZ 1997, 359. o.)

Strukturalizált misszió és diakónia a gyülekezeti aktivitással szemben

Az intézményesülés és a strukturalitás nem csupán az oktatásban figyelhető meg, hanem a misszió és a diakónia területén is. A rendszerváltást követően további szociális intézmények alakulnak ki, s a közegyház számos fronton teljesít eredményesnek mondható missziói szolgálatot. Azonban az, hogy a közegyház és az egyházi struktúra túl hamar vállalja fel az intézményesített missziót és diakóniát, ami jóllehet sok esetben sikeres megoldásokat hoz, és ezzel együtt tehermentesíti a gyülekezeteket a nagyobb kihívásoktól, egyben meg is fosztja a gyülekezeteket annak a lehetőségétől, hogy egyrészt maguk alakítsák ki a diakóniai és missziói stratégiájukat, másrészt, hogy a teológiai felismerések a gyülekezeteket és a gyülekezeti tagokat aktivitásra motiválják. A túlstrukturalitás így a diakóniai elköteleződést nagyon hamar intézménnyé (pl. idősok otthona), a missziói lelkesedést pedig programmá (pl. Csillagpont) vagy missziói intézetté (pl. vakmisszió, börtönmisszió stb.) konvertálja. Mindez önmagában véve nem baj, hiszen ez az egyház diakóniai és missziói mandátumának hiteles kifejeződésének tekinthető. Azonban akkor válik problémássá ez a stratégia, amikor a gyülekezetek lemondanak a gyülekezeten belüli diakóniáról, a másik, a felebarát iránti elköteleződésről és a gyülekezethez nem kötődő érdeklődők megszólításáról, s ekkor az intézmények és központilag szervezett programok felé mutatnak. Ennek komoly teológiai előfeltétele és következménye van, mégpedig a gyülekezet autonómiájának és öntudatának kérdése, valamint a helyi gyülekezetben konkretizálódó helyi egyház realitása. Ez a probléma előremutat a népegyházi passzivitás irányába, ahelyett, hogy a hívők egyetemes papságát és a szolgálatban való aktív részvételt preferálná. Mert miközben egyre inkább előtérbe kerül többek között a gyülekezet kettős képviselője (lelkipásztor és gondnok), aközben egyre inkább minden feladat és felelősség egye-

dül a lelkipásztorra hárul. Éppen a diakóniai elköteleződés (beteglátogatás, adománygyűjtés, idősápolás) lehetne az a pont, ahol igazából teológiai kompetencia nélkül is betölthetnék a gyülekezeti tagok Krisztus szeretettörvényét.

Ugyanakkor egyre problematikusabbá válik a misszió definiálása, hiszen önkéntelenül összekapcsolódik azzal a hagyományos értelmezéssel, amely az egyháztól és Istentől távol élők hitre segítségét és gyülekezetbe, egyházba integrálását jelenti. És ezzel együtt persze a misszió legtöbbször mennyiségi kérdéssé válik (egyházlátogatási jegyzőkönyvek unos-untalan visszatérő kérdései mutatják ezt: Hány családot látogatott meg a lelkész? Hány missziói alkalmat tartott a gyülekezet? Hány embert ért így el? stb.) De éppen a rendszerváltás óta eltelt huszonöt év jelzi, hogy ez a folyamat ma már nem evidencia. A missziói stratégia és főként a missziói lelkület önmagában már nem elegendő és nem feltétlenül hatékony és eredményes. A missziói elköteleződés mellé feltétlenül szükséges az egyház és a gyülekezetek oktatási, képzési stratégiájáról beszélni éppen úgy, mint figyelembe venni a vallás- és egyházszociológia felismeréseit és tapasztalatait is. (Ez talán az MRE közelmúltban útjára bocsátott jövőképprojektjének egyik hiányossága, hogy nem apellált eléggé a szociológiai folyamatokra, és gyakorlatilag első körben a gyülekezetekre terhelte a jövőkép vizionálását.) Másrészt viszont nagy a veszélye a strukturalizált egyházi misszionának, hogy gyakorlatilag egy adott szociológiai és mentális probléma megoldására koncentrálna (pl. börtönben lévő, drogproblémával küzdők, mélyszegénységben élők, kisebbségiek), s félő, hogy az adott probléma megoldása után az érintettek gyakorlatilag legtöbbször kikerülnek az egyház missziói érdeklődésének látóteréből. Hangsúlyozni kell persze, hogy a legtöbb esetben nélkülözhetetlen szolgálatot végez az egyház az érintettek között, és hogy a mentális, anyagi, szociális segítségnyújtással együtt a lelkigondozás, vallási és gyülekezeti integráció is a missziói cselekvés része, azonban újra és újra fel kell tenni a kérdést, hogy nem hiányzik-e egy olyan missziói stratégia, amelyik sokkal intenzívebben és hatékonyabban tudná az érintettek integrálását foganatosítani?

Nem lehet szó nélkül elmenni az intézményekben élő gyülekezet esetében meg tapasztalható deficitről, amely a lelkészi szolgálatban, azon belül is az igehirdetésben jelentkezik. Az intézményfenntartó lelkész modellje, úgy tűnik, mintha váltaná a tudós prédikátor kifutó ideálját, azonban a teológiai igényesség feladása már rövid távon is érezhető negatív hatását. Nem az a baj elsősorban, hogy egy gyülekezet intézményt tart fenn, hanem az, hogy nincs ehhez megfelelő személyi apparátus, és minden a lelkipásztorra nehezedik.⁴

⁴ A lelkipásztori szerep átalakulásához lásd többek között: KARLE 2011, 193–227. o.

Szabadság a belső autonómiára – egy megújuló népegyház felé

Az előző gondolatmenetet folytatva önként adódik a finanszírozás kérdése is, miszerint mennyiben tekinthető autonómnak egy olyan egyházi, gyülekezeti intézmény, s a mögötte meghúzódó kezdeményezés vagy elköteleződés, amelyet javarészt állami normatívákból finanszíroznak? Nyilvánvaló, hogy itt nagyon komplex jelenséggel állunk szemben, azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a legtöbb gyülekezet esetében az anyagi tehervállalás és humán-erőforrás összefüggéseit sem. Azaz bármennyire is közheles, az „addig nyújtózkodj, míg a takaród ér” elv talán sok esetben átgondoltabb mérlegelésre készítetne, mint az a korábbi – mára azonban már érvényét veszített – elgondolás, miszerint a normatívák kipótolják a gyülekezeti büdzsé deficitjét. Arról van tehát szó, hogy egy gyülekezet anyagi teherbírása a legtöbb esetben egyenes arányban van azzal a potenciállal, amely egy intézményhez szükséges lenne. Tehát egy kis gyülekezet számára egy állami normatívából fenntartott intézmény előbb jelent infrastrukturális megterhelést, mint az intézmény fenntartásából adódó újabb misztériói potenciált és létszámnövekedést. Nagyon fontos, hogy a gyülekezet életképessége ne csupán a lelkipásztori juttatásokban és az infrastruktúra fenntartásában legyen mérlegre téve, hanem a lelki élet, a spiritualitás terén is. A gyülekezet realitása tehát nem csupán szociológiai, hanem mindenekelőtt teológiai potenciálon múlik (vö. Kovács 2016).

Ezeknek az összefüggéseknek a feltárása aztán elvezet a népegyházi mivolt újradefiniálásához. A népegyház mint akut probléma számos fronton jelentkezett a rendszerváltást követően. Legtöbbször úgy, mint egy kifutóban lévő erodált modell, amelyet fel kellene váltania egyfajta hitvalló egyházi formációnak.⁵ Azonban egy hitvalló egyház irányába való igyekezet helyett legtöbbször valamiféle romantikus restauráció volt a cél: visszaállítani a népegyházi struktúra becsületét, még akkor is, ha ehhez csak az infrastruktúra volt adott, a humán-erőforrás már kevésbé. És ez automatikusan magával hozta azt a szándékot, hogy lehetőleg az 1948 előtti állapothoz hasonló legyen ez a népegyházi keret. A legnagyobb veszélye ennek a vállalkozásnak abban állt, hogy nagyon könnyen a társadalmi nyilvánosság és szerepvállalás egy aktorává lett az egyház vagy a helyi gyülekezet, és így mint az oktatási, szociális vagy kulturális élet egy faktoraként vett részt a közéletben,

s nem pedig az evangélium hirdetőjeként. Így a sokszor jogi, gazdasági, kulturális, oktatási- vagy szociálpolitikai kérdés egyhamar teológiai problémává lett, mert megválaszolatlanul maradt az a kérdés, miszerint az adott gyülekezet betölti-e az evangéliumhirdetésre kapott mandátumát? Nyilvánvaló, hogy a népegyháznak még ma is van realitása. Illúzió lenne a népegyház alkonyáról beszélni (lásd FECHTNER 2010; HAESE–BLASCHKE 2010). Ugyanakkor át kell gondolni, hogy mi lenne a kivezető út egy tartalmától és erőforrásától megfosztott népegyházi struktúrából egy megújult és megerősödött egyházi formáció felé? Mindekelőtt a minőségi egyháztagság kérdését lenne szükséges rendezni ahhoz, hogy az egyháztagság lényegét ne a laza népegyházi vallásosság – ami sok esetben nem is hitbeli meggyőződés, hanem kulturális és családi meghatározottság mentén értelmezhető –, hanem az elköteleződés és a keresztyén hittartalmak megléte határozza meg.

Szemléletváltás a lelkészársadalomban

A rendszerváltást követően a megújult lehetőségeknek köszönhetően nagymértékben és fokozatosan megváltoztak az igények a lelkipásztorral kapcsolatban. A lelkipásztortól már nem csupán a pásztori és prófétai tisztséget várják el (e kettő közül amúgy is a pásztori tisztség a preferáltabb), hanem a gyülekezet ökonómiájáért felelős menedzser, pályázatíró, intézményalapító és -fenntartó lelkészideál kerül az egyházi közvélemény figyelmének középpontjába. Nem ritka, hogy egy-egy lelkipásztortól a politikai közösség (falu, város) szociális, etnikai, gazdasági, oktatáspolitikai problémáinak megoldását várják. Mindemellett – főleg a népegyházi mentalitást mutató gyülekezetekben, és főként a kazuális szolgálatok terén – még erősen élnek azok az elvárások és igények, amelyek a lelkipásztortól kvázi papi funkciókat várnak el. Nyilvánvalóan nem lehet úgy tekinteni a lelkipásztori szolgálatra, amely csak és kizárólag egy szerepet hordoz magában, de éppen a népegyházi mentalitásból és a rossz berögzödésekkel való kimozdulás egyik feltétele és/vagy következménye lehetne a lelkési szerep és tisztség tisztázása. A sokféle szerepnek, igényeknek és elvárásoknak az összessége ismét egyfajta frusztrációt eredményezhet, mert gyakorlatilag lehetetlen az összes szerepnek megfelelni, és valamelyik szereppel könnyen kudarcot vallhat a lelkipásztor. Ráadásul itt is tapasztalható az a deficit, amely a teológiai kompetencia terén tapasztalható. A gyülekezetek számára legtöbbször sajnos az a legkevésbé mérvadó, hogy a lelkipásztora jó teológus legyen. Továbbmélyíti ezt a problémát az, hogy a pályakezdő lelkipásztor szinte minden esetben egy tévesen megfogalmazott szerepidentifikációra kényszerül. Ebben a tekintetben nagy előrelépés lenne a lelkipásztori tisztség újradefiniálása, a szolgálat tehermentesítése a gazdasági és jogi feladatok egy része alól, ugyanakkor fon-

⁵ Nem szerencsés a hitvalló egyház kifejezés használata. Egyrészt azért nem, mert történelmileg a német egyházi harchoz köthető, s a Német Keresztyénnel (Deutsche Christen) szemben fellépő Hitvalló Egyház (Bekennende Kirche) erőteljesen megterheli a kifejezést. Másrészt pedig azért kellene óvatosan használni a fogalmat, mert a népegyház szociológiai kategóriát jelent, a hitvalló egyház viszont már teológiailag minősíti az egyháztagokat, amelyek óhatatlanul emberi ítéletet is tartalmaznak.

tos a teológiai tisztségben való spirituális és tudományos elmélyülés elősegítése és elvárása.

Másrészről nem lehet elhallgatni azt sem, hogy sok esetben éppen maga a lelkész társadalom generál egy olyan lelkészképet, amelynek vagy megfelelnek a később érkezők (akár a következő lelkész nemzedék, akár a következő lelkész a szolgálati helyen), vagy nagy felületen kell konfrontálódni a lelkészképpel szemben támasztott elvárásokkal. A rendszerváltás utáni lelkészi szerepkeresés egyik legnagyobb sikere éppen az lenne, ha szabadságot éreznének a lelképásztorok a társadalmi elvárások indukálta szerepből való kilépésre, és megélnék az evangélium szabadságát.

Török István a rendszerváltást követően írta: „Társadalmunk az utóbbi időben mozgásba lendült, vele együtt az egyház is. A megnyílt lehetőségek közt újra keresi helyét, hivatását, kérdésesnek tűnő identitását. Egy ilyen megújulási folyamatnak megvannak a kísértései, kiéleződő kérdései. (...) Terhes, de nem reménytelen teológiai örökség folytatói vagyunk valamennyien.” (TÖRÖK 1990, 172. o.) Úgy tűnik, ez a mozgalmasság még mindig nem jutott el a nyugvópontra. Talán nem is fog. Azonban a református egyháznak sosem szabad feladnia azt az igényét, hogy le-

gyen szabadsága a választásra, változtatásra, hogy szolgálata valóban ne kényszerű menekülés legyen az evangélium szabadsága előtt.

Hivatkozott művek

- FÜHRER, Christian 2009. *Und wir sind dabei gewesen. Die Revolution, die aus der Kirche kam.* 5. kiad. Ullsteint, Berlin.
- TÖRÖK István 1990. *Határkérdések szolgálatunkban. 1972–1989.* Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- RAVASZ László 1997. A helyes egyházpolitika. In: uő: *Magyar református önismereti olvasókönyv.* Kálvin Kiadó, Budapest. 357–359. o.
- KARLE, Isolde 2011. *Kirche im Reformstress.* Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- KOVÁCS Krisztián: A helyi gyülekezet autoritása és autonómiája. *Collegium Doctorem*, 12. évf. 2016/1. 99–115. o.
- FECHTNER, Krisztian 2010. *Späte Zeit der Volkskirche.* Kohlhammer, Stuttgart.
- HAESE, Bernd-Michael – BLASCHKE, Klaus 2010. *Volkskirche weiterdenken. Zukunftsperspektiven der Kirche in einer religiös pluralen Gesellschaft.* Kohlhammer, Stuttgart.

SZÓKAPCSOLATOK ◀

A reformáció mint nyelvi esemény — vagy inkább forradalom?

■ FABINY TIBOR

A lutheri tett, amelyet ma reformációnak neveznek, botránya volt a 16. századi Európának. Egy német szerzetes mert másképpen gondolkodni, mint korának tekintélyes előljárói és véleményvezérei. Ellenzéki, „disszidens” teológus volt. Fellépése szemtelen kihívásnak is tűnhetett az olyannyi üldöztetés után végre befogadott, sőt a földi diadalútját immár másfélezer esztendeje dicsőségesen járó kereszténység szemében. Tettét ostobaságnak és észszerűtlenségnek is tarthatták paptársai vagy az egyház vezető tekintélyei. Európát, ahol a harangok több évszázados zúgása a Megfeszített diadalát hirdette, ezúttal egy eddig nem tapasztalt Krisztus-ellenes erő, az iszlám fenyegette megsemmisítéssel. Az észszerűség, a felelősség azt kívánta volna, hogy az európai kereszténység egységben maradjon, összetartsa, s ne szörszálhasogató teológiai vitákkal eméssze fel belülről önmagát. Ám a német szerzetes az észszerűség mérlegén az ostobának, a bölcsesség skáláján pedig a bolondnak jutó szerepet választotta.

Mi jogosította fel őt arra, hogy kiálljon, honnan volt bátorsá-

ga, hogy minden bevett emberi bölcsesség, igazság és tekintély dacára egyenesen Antikrisztusnak nevezze magát a pápát, életét is kockára téve így szóljon: „Itt állok, másképp nem tehetek?”

A válaszunk röviden így hangzik: Luther (újra) felfedezte Isten ígéjének benső erejét, *dünamiszt*. Azt, hogy Isten ígéjében semmilyen más szöveghez sem hasonlítható benső „robbanóanyag” van, aminek lelkiismeretes tanulmányozása és követése forradalmat idéz elő nemcsak az ígét tanulmányozók körében, hanem az őket körülvevő világban is. Ahogy Jézus sem akarta megdönteni a római hatalmat, erőszakmentes fellépése, majd a Krisztus-követők számának növekedése mégis döntő szerepet játszott abban, hogy a Római Birodalom néhány évszázadon belül összedőlt, úgy Luther sem társadalmi vagy kulturális forradalmat kívánt előidézni. Isten ígét tanulmányozó és azt komolyan vevő lelkülete mégis alapjaiban rengette meg az ezeréves középkort, s egy radikálisan új kor civilizációjának kapuit nyitotta meg. Eric Till 2005-ös hí-

res Luther-filmje (különösen a film kezdetének és a végének kontrasztja) ezt a különbséget igen jól érzékeltette.

Mit is jelent a „szóesemény” vagy „szótörténet”? A válasz megtalálásához közelebbről meg kell vizsgálnunk azt a kereszténységet a megjelenésétől kezdve mind a mai napig foglalkoztató kérdést, hogy mi a kinyilatkoztatás és a történelem, az írás és a szöveg, a Biblia és az ige kapcsolata. Azonos fogalmak különféle elnevezésével van-e dolgunk, vagy valamilyen megkülönböztetésre lenne szükségünk? Némileg leegyszerűsítve három válasz körvonalazódik előttünk: egy konzervatív (prekritikai), egy történeti (kritikai) és egy hermeneutikai (posztkritikai). Luther a „harmadik út” keskeny ösvényén járt.

1. A konzervatív nézőpont hivatkozott igéje: „*A teljes írás Istentől ihletett*” (2Tim 3,16). Vagyis a kinyilatkoztatás, az írás, a Biblia, az ige egymással felcserélhető, rokon értelmű szavak. Bár Isten gondolatai nem a mi gondolataink, Isten útjai nem a mi útjaink, Isten mégis „lajtorját” ad az embernek, azaz kijelenti, kinyilatkoztatja magát neki. Ez a lajtorja a Szentírás. Az Isten által ihletett emberi beszéd a kinyilatkoztatás, s ez szent, igaz és emberi (földrajzi, történelmi) szempontból is tévedhetetlen.

2. A történeti nézőpont szerint Isten igéje valójában Isten cselekedete, tette a történelemben. Isten a történelemben sokféleképpen cselekedett, a legnagyobb tette azonban Jézus Krisztus elküldése, értünk történő odaadása volt. A Biblia Isten cselekedetére reflektál, magyarázza, kommentálja azt, de legfőképpen *tanúskodik* róla. A lényeg tehát a megtörtént *esemény*; az írás, a szó erre az eseményre mutat. Az igazságot, a valóságot racionálisan, a történeti kutatás segítségével, az eredeti szövegre rakódott mítoszok lehántásával érhetjük el.

3. A hermeneutikai álláspont szerint a szöveg és a cselekedet nem választható szét, a „szó is tett”. A szó, a beszéd esemény, történés is egyszerre. Isten szava eredetileg beszéd volt, igehirdetés, s csak azután vált írássá. Az írás azonban nem akar betűként egy könyvbe zárva maradni, hanem „ki akar ugorni” onnan, azt igényli, hogy hirdessék; vagyis hogy ismét szóvá váljon. Így az írásbeliség csak átmeneti állapot. Ahogy az ige, a szó eseményként „megtörtént” az emberek életében egykoron, ugyanúgy ma is beszéddé, szóvá kell alakulnia. A hirdetett ige is Isten igéje. A szavak nemcsak dolgokat „jelölnek”, hanem maguk is tettek. A beszéd maga is aktus, cselekedet. Nem a nyelvet kell megértenünk, hanem fel kell fedeznünk, hogy csakis a nyelven keresztül lehetséges a megértés. A szó éppen ezért nem az értelmezés tárgya, hanem az értelmezés alanya immár: a szó az, ami megnyitja, lehetővé teszi az értelmezést. A szó arra vár, hogy kimondassék. A szöveg nem egyszerűen az *explicatio*-ra, a magyarázatra (*Auslegung*), hanem az *executio*-ra, a megvalósításra, a „végrehajtásra”, a kivitelezésre (*Ausführung*) vár. Az írott igének *ismét hirdetett igévé* kell válnia, mert eredetileg is az volt. Az írás beszéd volt, s azt igényli, hogy újra beszéddé alakuljon. Eseménnyé, történéssé. Ézsaiással szólva: „...az én beszédem, amely számból ki-

megy, nem tér hozzám üresen, hanem megcselekszi, amit akarok” (55,11; Károli-ford.).

Ez az „új hermeneutika” válasza. Gerhard Ebeling (1912–2001) német – később Zürichben oktató – teológus a nagy teológiai viták (például Barth és Bultmann között) megoldását a lutheri teológiában találta meg, azáltal, hogy Luthert az „új hermeneutika” előfutárának, sőt őt egyenesen „szóeseménynek” tekintette (*Luther als Sprachereignis*), ami azt jelenti, hogy Luther legfőbb szándéka Isten szavának tökéletes megjelenítése, a bibliai szövegek helyes értelmezése, Isten kinyilatkoztatásának feltárása volt.

Ebeling azért fordult ilyen kitüntetett figyelemmel Lutherhez, mert a reformátor Isten igéje megszólaltatásának, érvényesítésének volt nagy mestere. Luther azt vallotta, hogy a Szentlélek a nyelven keresztül szólít meg bennünket: a nyelv az a hüvely, amely hordozza a Lélek kardját, az a doboz, amely elrejtja a drágakövet, az a pohár, amely tartalmazza az italt.

Ebeling szerint Luther „hermeneutikai forradalma” az volt, hogy a jelekről és a szignifikációról alkotott középkori nézetekkel szemben felismerte a „szóeseményben” manifesztálódó nyelv jelentőségét.

Luther már az 1522-es *Mi az evangélium?* (*Eyn kleyn unterricht, was man ynn den Evangelijis suchen und gewarten soll*) című írásában elutasítja azt a középkori, többek között Jeromosra jellemző felfogást, hogy az evangéliumot törvénykönyvnek tekintsük, amely Krisztust tetteit példaképpen állítja elénk. Az evangéliumot nemcsak „négy evangélium” jegyzi fel, hanem Pál és Péter levelei is. Az evangélium valójában történés, mint írja: „...nem más ez, mint egy krónika, történet, elbeszélés Krisztusról, hogy ki ő, mit tett, mit mondott és mi történt vele. (...) Mivel Pál és Péter sem tesznek mást, mint hogy Krisztust tanítják az említett módon, ezért leveleik sem nevezhetők másnak, mint evangéliumnak.” (LUTHER 1995b, 7–8. o.) Ugyanez a gondolat fogalmazódik meg a szintén 1522-es *Előszó az Újtestamentumhoz* című írásában: nem „négy”, hanem csak „egy” evangélium létezik: „...egyetlen Evangélium van; aminthogy az Újtestamentum egyetlen könyv, és egy a hit és egy az ígéretet adó Isten.” Az evangélium hangja már az Ószövetségben is hallatszik: „Az Euangelion görög szó, és jó hírt, híradást, üzenetet jelent, amelyet ha eldalolunk, elbeszélünk, örvendezünk: amiképpen akkor történt, midőn Dávid legyőzte a nagy Góliátot, és jó hír, vigasztaló üzenet hallatszott, amely azt hirdette, hogy megveretett a szörnyű ellenség, és megszabadultak tőle, s hogy örvendezzenek és békesség legyen közöttük.”¹

Közismert, hogy Luther – a mai konzervatív bibliaértelmezés számára talán megbotránkoztató módon – nem a Szentírás hatvanhat könyvének teljes és egyforma érvényességét (plenáris inspirációját) vallotta, hanem a kánont bátran és szelektíven kezelte, s ezért beszélhetett kü-

¹ Előszó az Újtestamentumhoz (1522). In: LUTHER 1995a, 122. o.

lön az Újtestamentum „valódi és legékesebb könyveiről”. Számára János evangéliuma volt a főevangélium, Pál és Péter levelei a „legjobb”, mivel ezek Krisztust hirdetik, és nem cselekedeteit beszélik el, mint a szinoptikus evangéliumok. Ezért meri a Jakab-levél apostoliságát megkérdőjelezni, és azt „szalmával bélelt levélnek” nevezni.

Mindez legmarkánsabban Luthernek az 1522-es előszavában, *Arról, melyek az Újtestamentum valódi és legékesebb könyvei* című rövid írásában jut kifejezésre. Talán nem véletlen, hogy e valóban radikális megfogalmazás 1534 óta kimarad a Biblia kiadásából, és az 1539-es Újtestamentum különkiadásából is hiányzik. „János evangéliuma és Szent Pál levelei, legfőképpen a rómaiakhoz írt és Szent Péter első levele e könyvek magja és veleje; ezért illő, hogy ezeket tartsuk legelőbbre. [...] Innét nézve Szent Jakab levele csak szalmával bélelt írás, mivelhogy az Evangélium természetéből semmit nem mutat.”²

Luther a Szentírást nem külső, formai tekintélyként tisztelte, hanem annak benső tartalmát, a meghirdetett, elmondott, megénekelt evangéliumot: „Nem apostoli tanítás az, amelyik Krisztusról nem ejt szót, még ha Szent Péter vagy Szent Pál tanítaná is.”³

Ha Luther bibliaértelmezésében az első szempontunk a krisztológia volt, sietve hozzá kell tennünk, hogy a Szentlélekről szóló tanítás (pneumatológia) szempontja is ugyanilyen fontos. „A Szentírásban az a legfontosabb, hogy a betűt a lélektől meg tudjuk különböztetni [...] Az egyház pedig ezt a lelket egyedül a Szentlélektől kaphatja, nem pedig az emberi értelemről.” (Idézi EBELING 1997, 73. o.)

Luther nem választotta külön a betűt és a lelket, mint-ha a lelki értelem ontológiailag magasabban helyezkedne el. A középkor a spirituális értelmet hierarchikusan magasabb rendűnek tartotta a betű szerinti (szó szerinti) értelemnél. Luther elutasítja ezt a szemléletet, s azt vallja, hogy a betűben kell felfedeznünk a Lelket. A Lélek a betűbe megy át, a betűnek azonban a maga részéről folyton lélekké kell válnia. A betű és a lélek úgy viszonyul egymáshoz, mint a törvény és az evangélium. „...a betű nem jó szó, hanem a haragvó Isten törvénye. A lélek azonban jó szó, jó hír, evangélium, mivel a kegyelmet hirdeti.” (Uo.) Luther a „lelki megértés” és a Biblia „lelki értelme” elsőségében hitt, de ennek már nincs köze a középkori gyakorlathoz, amikor az allegorikus vagy a spirituális értelmet magasabb rendűnek tekintették, mint a betű szerintit.

Luther lelki megértésről alkotott fogalma inkább annak felismerése volt, hogy az ember Isten kinyilatkoztatását *hitben* érti meg, a Szentlélek segítségével. A lélek és a betű különállását csak az alázatosságban lehet kimutatni, mivel Isten is megálázta magát az emberi testben, egészen a keresztről botrányáig.

Luther nem győzte hangsúlyozni, hogy a megértésnek állandóan frissnek, azaz lelkinek, élőnek, jelenvalónak kell lennie. A tegnap még élő hitfelismeréseink mára már holt betűvé, törvénné válhatnak, amely már nem evangélium. A 119. zsoltár 125. versének magyarázatában fejti ki, hogy a zsoltáros azért könyörög, hogy ne csak a betűt, hanem a lelket is megértse: „Ha ugyanis valamit egyszer már megértettünk, fennáll a veszélye annak, hogy az lélekből ismét betűvé lesz, ha nem értjük meg és nem sajátítjuk el újra. Az Írás megértésében folyvást előbbre kell haladnunk. Ha a lélek betűvé is lesz, a betűnek újra lélekké kell válnia (...). Mert ami valaha elég volt a megértéshez, az most betű csupán. Amint már mondtuk, a betű korunkra igen kifinomulttá vált, az idők múlásában (...). Mert minden, ami már a birtokunkban van, betű ahhoz képest, amit még meg kell szerezünk (...) állandóan könyörögnünk kell a helyes megértésért, ne-hogy megrekedjünk a halálra vivő betűnél.” (Uo. 73–74. o.)

A helyes bibliaértelmezés a Szentírás szövegében mindig Krisztust keresi, hozzá ragaszkodik, s a Szentlélek segítségével ismeri fel a mondanivalót. A szentírás-értelmezés ezért elválaszthatatlan az imádkozástól: az *oratio-tentatio-meditatio* hármas követelményétől.

A „Szentírás önmagát magyarázza” (*sacra Scriptura sui ipsius interpres*) elve sem szűk látókörű biblicizmusra utal, hanem arra, hogy az Isten igéjének tanulmányozása lerombolja az ember saját értelmét (*sensus proprius*), amely mindig az isteni ige és az ember közé ékelődik, legyen az akár az egyház tekintélye (Róma), a saját lelki tapasztalat tekintélye (a rajongók), az értelem tekintélye (a humanisták és a racionalisták) vagy a betű tekintélye (a korabeli zsidóság vagy a mai verbálinspirációt vallók). Az önmagát magyarázó ige „közbevág a közbevágóknak”, lerombolja az emberi tekintélyeket, s az olvasót vagy az igehallgatót Isten elé állítja.

Ha a Szentírás figyelmes olvasója az őt személyesen megszólító evangélium élő hangjára (*viva vox evangelii*) figyel, s meghallja az őt kereső és eltaláló isteni hangot, akkor a szó az ő életében esemény, reformáció vagy egyenesen „forradalom” lesz, s ez a személyes benső változás szükségszerűen kihat majd az őt körülvevő világra is. Ám erről a „láthatóságról” vagy „hallhatóságról” gondoskodni már nem a mi dolgunk. Pontosabban: *nem* ez a mi dolgunk.

Hivatkozott művek

EBELING, Gerhard 1997. *Luther. Bevezetés a reformátor gondolkodásába*. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther Könyvek 6.)

LUTHER Márton 1995a. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther Könyvek 2.)

LUTHER Márton 1995b. *Mi az evangélium? A keresztyének és Mózes*. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther Füzetek 5.)

² *Arról, melyek az Újtestamentum valódi és legékesebb könyvei* (1522). In: LUTHER 1995a, 125–126. o.

³ *Előszó Szent Jakab és Júdás leveleihez* (1522). In: LUTHER 1995a, 158. o.

A szabadság fogalma Pálnál*

■ KÓKAI NAGY VIKTOR

Amikor a szabadság fogalmával szeretnénk foglalkozni a páli iratokban, hatalmas a kísértés, hogy egy olyan szabadságfogalmat keressünk a szövegben, ami abban nem jelenik meg, mert nem is jelenhet meg; mégpedig azt a szabadságfogalmat, amit ma értünk szabadság alatt. Az ember, ha meghallja ezt a kifejezést, rögtön a valamitől való szabadságra gondol.¹ A szabadság a mai ember számára elsőrenden olyan jogot jelent, ami mindenkit megillet, és amit az államnak garantálnia kell polgárai számára. Az *emberi jogok egyetemes nyilatkozatának* első cikke így hangzik: „Minden emberi lény szabadon születik, és egyenlő méltósága és joga van.”² Vagyis a szabadságot alapvetően individuális módon értelmezzük. Nagy kérdés persze, hogy meddig tart ez a szabadság. Amíg a másik szabadságát nem korlátozzuk? Esetleg zavarjuk, sértjük? A fogalom kapcsán az is eszünkbe juthat, hogy ennek az általános, nagy szabadságnak vannak kistestvérei: a szólásszabadság, a gondolat szabadsága, a sajtóé, a véleménynyilvánításé stb. Az már most egyértelművé válhatott számunkra, hogy ezt a szabadságot hiába is keressük az Újszövetségben. Mindezzel csak azt szerettem volna érzékeltetni, hogy nincs könnyű helyzetben a kutató, amikor olyasmit keres, ami roppant fontos a mai embernek, ámde az Újszövetség korában egyáltalán nem vagy csak nyomokban lelhető fel, és hatalmas a kísértés, hogy egy olyan fekete macskát keressünk a sötét szobában, ami ott sincs.

Előadásomban a szabadság kérdését Pál tanításában a következő módon szeretném tárgyalni: elsőként egy rövid kortörténeti áttekintés segítségével mutatjuk be a zsidóság és a görög kultúra álláspontját a szabadsághoz kapcsolódóan. A második pontban röviden Jézus tanításában

vázoljuk fel a szabadság gondolatát, így jutva el Pál apostolig. Végül megkísérelünk valamiféle összefoglalást nyújtani az elhangzottak alapján.

A szabadság gondolata a korabeli zsidóságban és a görög gondolkodásban³

1. A görög ἐλευθερία 'szabadság' kifejezésnek a rabbinikus héberben a *herut* felel meg, ugyanakkor az Ószövetségben nem találjuk pontos megfelelőjét ennek az elvont fogalomnak. Az Ószövetség alapvetően úgy beszél a szabadságról, mint megmentésről és megváltásról, amire egyfelől vissza lehet emlékezni az exodus kapcsán, másrészt előre lehet tekinteni mint eljövendőre (ígéret földje), de ami folyamatosan ki van téve – a nép engedetlensége miatt – annak a veszélynek, hogy elhalasztódik. Ez azt is jelenti, hogy az Ószövetség soha nem beszél a szabadságról úgy, mint állapotról, hanem folyamatként tekint rá, és ígéssel adja vissza. Jól látható, hogy ez esetben nem az egyén szabadságán van a hangsúly, hanem a nép, a közösség szabadságán. Emellett persze az egyén tapasztalatában is megjelenik a szabadság gondolata mint a szolgaság ellentéte, ebben nyer kifejezést Isten cselekedete az ember életében.

Ez a tendencia folytatódik a Septuaginta szóhasználatában is. A szabadság ἐλευθερία kifejezése mint a (rab)szolgaság ellentéte jelenik meg (2Móz 21,2; 3Móz 19,20; Sir 7,21). Az Ószövetségből hiányzó szabadságfogalom az oka annak, hogy az Egyiptomból történő menekülést (5Móz 7,8) teológiailag nem megszabadulásként, hanem „megváltásként” értékelték. Ez a háttér teszi érthetővé, hogy a Septuaginta is a

* Elhangzott 2016. május 11-én a Magyarországi Evangélikus Egyház országos lelkeszkonferenciáján Balatonszárszáron.

¹ Ha rákeresünk az interneten a „szabadság” kifejezésre, akkor az első tíz találat bizonyosan a munkahelyi szabadsággal foglalkozik.

² <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/201>. (Megtekintés: 2016. szeptember 8.)

³ A téma áttekintéséhez a *Theologische Realenzyklopädie* 9. kötetének (1983) *Freiheit* című szócikkét használtam fel. Szerzők: Hans-Werner Bartsch (Altes Testament: 497–498. o.; Griechisch-hellenistische Antike: 505–506. o.); Roman Heiligenthal (Judentum: 497–502. o.). A korabeli görög filozófiákhoz lásd továbbá SCHNELLE 2015.

λυτρωσθαι kifejezéssel jelöli ezeket az eseményeket (5Móz 7,8; 9,26; 2Sám 7,23; 1Krn 17,21; Neh 1,10). A korai zsidóságban, amikor Isten megmentő cselekvését a szabadság gondolatának segítségével értelmezik, akkor az ἐλευθερία kifejezés alapvetően politikai-üdv történeti dimenziót nyer, amely nem feltétlenül vezethető le a pogány-hellenista szabadságfogalomból.

További vetülete a szabadság gondolatának annak jövőbeli beteljesedése, amikor a történelemben egykor megélt szabadság ismétlődik meg. Az eszkatologikus megmentés is Isten üdv történeti cselekvéséhez kötődik, ahogyan népe sorsát irányítja a történelemben. Amint egykoron megmentette népét, úgy lesz ez a későbbiekben és a végső időben is. A kiválasztottság az eszkatologikus megszabadításban konkretizálódik, és ennek megvalósulása a hit előfeltételéhez kötődhet. A tradíció egy másik ága az eszkatologikus megszabadulást mint a bűnöktől való mentességet, mint az igazak ítélettől, illetve az eszkatologikus elszámoltatástól való megszabadulását értelmezi. Az individuális elem itt abban jelenik meg, hogy az ítélet a halál szolgaságából való megszabadulásra vezet az egyén életében. Végül számolnunk kell egy apokaliptikus-politikai jelentéstartalommal is a szabadságot illetően, ami különösen nagy erővel jut szóhoz a Makkabeusok korában. A vallási és a politikai szabadság ugyanazon érmének két oldalává válnak, ezért Júdás Makkabeus sem alapvetően a vallási szabadságért indítja el a felkelését, hanem a politikai függetlenségért, ami aztán lehetővé teszi a kultusz gyakorlását.

Eltérően a zsidóságtól, a görög-hellenista gondolkodásban a szabadság gondolata már az egészen korai időkben teoretikus értelmezést kap, és a létezés alapfogalmaként határozzák meg azt. És noha az idő múlásával egyértelművé válnak a szabadság határai, az alapfogalom tartalma nem változik túl sokat. Egyetlen markáns változás jelenik meg: míg a klasszikus kor a szabadságot politikai fogalomként értelmezte, a hellenizmusban világszemléletté válik.

Arisztotelész szerint a szabadság olyan élet, amelyet az ember élni szeretne, vagyis minden akadályoztatás és kényszer nélküli, amiben nem hátráltatják vágyai, és amit szeretne, azt el is éri. Azonban már számára is egyértelmű volt, hogy a szabadsághoz hozzátartozik a kötelezettség is; ez részben az uralom elfogadását, részben az uralkodás gyakorlását jelenti. A polisz úgy jelenik meg nála, mint szabad emberek közösségének a hatalomgyakorlása, akik a szolgákkal és a helótákkal (jogfosztott szabadok) szemben a polisz fenntartói voltak. A rabszolgaság és a szabadság kérdésére úgy tekintettek a görögök, mint ami a természet törvénye; szabadnak születni kell, ami viszont azzal a kötelezettséggel jár, hogy a szabad embernek be kell tartania a polisz törvényeit.

Platón a polisz szabad polgárait a törvény szolgálóinak nevezi, és úgy véli, hogy a poliszhoz kötött szabadságfogalomnak felel meg a más népekhez, más államokhoz fűződő szabadság meghatározása is. Azok a népek, amelyek nem

a poliszban élnek, barbárok, ebből adódóan szolgák, mivel egy uralkodót, despotát választottak a polisz szabadsága helyett. Az egyetlen kötöttség, amelyet Platón elismer, a szabad ember törvény általi kötöttsége.

A sztoikus filozófiában a „szabadság” világszemléleti fogalom formálódik. Az a fajta korlátozás, amit a törvény gyakorol az egyéni szabadság felett, abban oldható fel és tagadható, hogy a szabadság belső fogalom válik. Ennek a meggyőződésnek viszont egyenes következménye, hogy ez a világszemlélet is érintetlenül hagyja a szabad-rabszolgakérdéskört; noha annak ellentmondásosságát felismeri, nem tesz ellene semmit, csupán elvben ítéli el. A belső szabadság viszont, mivel kizárja a külső körülményeket, a rabszolgák számára is elérhető. A szabadság és a szolgaság nem velünk született adottság, hanem mindenkinek az életvezetésén múlik. Ha az ember felismeri az istenek akaratát, és elfogadja azt, akkor felszabadul minden külső kényszer alól. Végezetül már csak egy ellenfél maradt, a haláltól való félelem. Valóban szabaddá akkor válunk, ha ezt is legyőztük. Ezt az ideális állapotot azonban a sztoikusok közül is csak nagyon keveseknek sikerült elérni, olyan kimagasló személyiségeknek, mint Diogenész és Szókratész.

A szabadság gondolata Jézus tanításában

A szinoptikus evangéliumokban egyetlen helyen jelenik meg az ἐλευθερία: Mt 17,26-ban. Viszont gyakorta találkozunk Jézus tanításában a szolga-úr viszony kérdésével, illetve a szabadság kontra törvény problémájával (szombat, tiszta-tisztátalan, kultikus előírások stb.). De hasonló szabadságot tanúsít Jézus a társadalmi különbségekkel szemben is (vámszedők, nők, tisztátalan személyek stb.). Ugyanebbe a körbe sorolhatóak Jézus étkezései, de ezek túl is mutatnak a társadalmi különbségeken (vö. étkezési csodák) Isten országára, egyfajta ízelítőt adva abból a bőségből és szabadságból, amelyben majd ott részesülhet az ember: szabadság a betegségektől, a félelmektől, az ínségtől és persze a haláltól. Jézus tanításában tehát karakteresen megjelenik a szabadság gondolata, noha azt soha nem mondja ki. Ez tárul elénk az Istenbe vetett bizalomról szóló tanításban, ami szabadságot ad az embernek az aggodalmaskodástól. Az Atya előtt közvetlenül gyakorolt kegyesség szabadságot ad az emberek megítélésétől. Mindazonáltal ez egy eléggé meghatározott koordináta-rendszerben történhet csak: Isten, a felebarát és saját magunk szeretetének hármasságában. Összességében elmondható: a Jézus közelében megtapasztalt és általa meghirdetett szabadságnak Isten országa teremti meg a teret.⁴

De miről szól Jézus, illetve milyen kifejezést használnak a róla szóló beszámolók ezekben az esetekben?⁵ Nem

⁴ A Hegyi beszéd értelmezéséhez bővebben lásd KÓKAI NAGY 2007.

⁵ Lásd BALÁZS 1998 megfelelő szócikkeit.

meglepő módon ugyanazzal a kifejezésvilággal találkozunk itt is, mint a Septuagintában. Vagyis nem az elvont ἐλευθερία-t használják a szinoptikusok, hanem a λύειν ige alakjait, aminek alapjelentése ki-/megoldani (pl. a saru szíját, egy kötelet – Mk 1,7), állatot eloldani (Mk 11,2), és innen már csak egy lépés vezetett a betegségek „megkötöttségéből” való feloldásig, a gyógyításig (Lk 13,16), a bűnökből való szabadulásig (Mk 16,19; 18,18). A szolga szabadon bocsájtását kifejezheti az ἀπολύειν is. Erre a szóra lelhetünk Mt 18,21–35-ben, illetve a legsűrűbben a passiótörténetben, amikor arról van szó, hogy kit bocsásson el Pilátus.

Úgy gondolom, mielőtt továbblépnénk Pálhoz, itt az ideje egy rövid összefoglalásnak. Ahogyan ebből az áttekintésből egyértelművé vált, a zsidóság gondolkodásától egészen távol áll állapotként szólni a szabadságról, és ehhez az elvont ἐλευθερία fogalmat használni. A szabadság mindig egy cselekvéshez kapcsolódik, mégpedig elsősorban Istennek az exodusban véghezvitt megváltó, szabadító tettehez, népe történelmébe és persze az egyén életébe történő beavatkozásához. Az ígélet földjére bejutás azonban nemcsak a múlt eseményeként határozza meg a megváltás/kiváltás gondolatát, hanem megjelenik annak jövőidejűsége is úgy a zsidóságban, mint Jézus tanításában. Ezt az eljövendő valóságot írják körül olyan eszkatologikus fogalmak, mint az ígélet földje vagy Isten, illetve a mennyek országa. Természetesen ez a jövőbe vetett reménység nem csupán a nép reménysége, hanem az egyéné is, aki hite és életvitele által vagy e miatt megszabadul az ítélettől, a kárhozattól. Jézus jelenlétében pedig azt tapasztalják meg az emberek, hogy ez az ínségtől, éhségtől, betegségektől, fájdalomtól való szabadság már most átélhető, már most ízelítőt kaphatnak belőle, noha a maga teljességében még várat magára. Ha pedig a szabadságot mint személyes tapasztalást akarták leírni, akkor a (rab)szolgaság ellentétéként nyer tartalmat. Ahogyan láthatjuk, Jézus tanításában, de még az erről beszámoló szinoptikus evangéliumokban sem érezzük a görög szellem megjelenését.

A szabadság gondolata Pál tanításában

Egészen más utat jár be Pál. Nála központi jelentőségű fogalom válik a szabadság (Gal 5,1), aminek hirdetésében Isten, illetve Krisztus Lelkére hivatkozik (2Kor 3,17–18). Az apostolnál is kétféle megközelítésben jelenik meg a szabadság. Egyfelől az ember szociális viszonyaira vonatkoztatva a (rab)szolga–szabad szembeállításban; másfelől egy teológiailag sokkal meghatározóbb összefüggésben, amikor Pál arról beszél, hogy az ember szabaddá válik a törvénytől, bűntől, haláltól. Az apostol számára ez utóbbi szabadság nem emberi lehetőség, hanem csak Isten ajándéka lehet (vö. SCHNELLE 2007, 284, 287. o.).

Szolga–szabad

Pálnál a „szabadság” fogalma egyfelől a (rab)szolga–szabad ellentétből fejlődik ki. Az a fajta ellentét, ami ezt a két társadalmi csoportot feloldhatatlanul elválasztja a világban, a Krisztus-testben megszűnik (1Kor 12,13; továbbá Gal 3,27–28). Mindazonáltal az túl merész kijelentés lenne, ha ennek alapján arra következtetnénk, hogy Pál a rabszolgák általános felszabadítását követeli (vö. 1Kor 7,21–22).⁶ Ennek éppen az ellenkezőjét valószínűsíthetjük, ha a deuteró-páli levelekre tekintünk, amelyek nyilván Pál tanítását aktualizálva fejtik ki álláspontjukat, és háttérükben a páli iskolát sejtethetjük. Ezekből ugyanis egy olyan gyülekezet képe tárul elénk, ahol a társadalmi különbségek továbbra is érvényben maradtak (lásd Kol 3,11.22; Ef 6,8; továbbá a házitáblákat⁷), sőt néha ellentétekhez is vezettek (1Tim 6,2; vö. SCHNELLE 2015, 265. o.), annak ellenére, hogy a gyülekezeten belül mindenki testvérnek számított. Valóban nincsen többé a közösségben görög és zsidó, férfi és nő, szolga és szabad, főképpen ami a közös étkezéseket illeti; de ahogyan ettől még a zsidó származású zsidó marad, a férfi pedig férfi, úgy a szolga–úr viszony sem változik. A közös étkezések azért különösen fontosak ebből a szempontból, mert azokban már az eszkatologikus közösség jelenik meg, amikor majd ezek a különbségek valóban semmissé válnak. De a jelent még az a társadalmi helyzet határozza meg, amibe beleszületett az ember. „Pál itt a szabadságot mint belső szabadságot határozza meg, amit éppen úgy Jézus Krisztus tesz lehetővé, mint ahogyan a célját is benne nyeri el.” (Uo. 263. o.)

Ez az elképzelés szisztematikus kifejtését az új teremtés gondolatában találja meg (2Kor 5,17; Gal 6,15), amiben a régi, tehát a társadalmat akkor – és tegyük hozzá, mindenkoron – jellemző viszonyok eltűnnek. Mindez azonban nem jelenti azt – bármennyire is közelre várta Pál ezt az időszakot –, hogy ez már most az életnek akármelyik szegmensében megvalósulna; a gyülekezeti alkalmak is csupán ízelítőt adhatnak abból (1Kor 7,21–22).

Egy lépéssel tovább megy Pál, amikor Filemonhoz visszaküldi rabszolgáját, azt feltételezve, hogy Filemon mint keresztény testvérre tud Onészimoszra tekinteni, ezért a gyülekezetben uralkodó normák szerint eltekint a büntetéstől. Illetve – és ezen a ponton lép túl az apostol korábbi tanításán – azt is elképzelhetőnek tartja, hogy Filemon felszabadítja őt (Filem 16; lásd LAMPE 1998). Ennek a kérésnek azonban van két fontos momentuma: Pál itt is elismeri és továbbra is érvényesnek tart

⁶ A szolga–úr témáról rövid, mégis jó áttekintést ad SCHNELLE 2015, 263–265. o.

⁷ Érdemes megjegyeznünk: nyilván nem véletlen, hogy éppen a szolgákról szóló rész a legrészletesebben kifejtett Kol 3,22–25-ben. Ez lehetett az a pont, ami a leginkább érzékenyen érintette a közösségeket.

ja a társadalmi normákat, hiszen a rabszolga urának javasolja, tőle kéri, hogy szabadítsa fel; valamint az egyén döntésének szabadságát (uo. 222. o.): nem utasítja Filemont, hanem figyelmébe ajánlja, hogy adja meg szolgájának a hétköznapi életben is azt a szabadságot, amit a gyülekezetben már élvez.

Szabadság és törvény; szabadság és bűn

Mondhatnánk, hogy most érkezünk el előadásunk közép-pontjához, hiszen ez lesz az a tanítása az apostolnak, ami újszerűségével és merészségével praktikusán megváltoztatta a keresztény emberek egész beállítottságát. Ha Pál szabadságról alkotott véleményének eredőire kérdezzük rá, akkor mindenképpen a hellenista zsidókereszténységet kell megneveznünk, akik missziójuk során megtapasztalják, hogy a pogányok is elfogadják az evangéliumot, de ami még ennél is fontosabb, hogy Isten is elfogadja a pogányok megtérését, megadva nekik a Lélek ajándékait (ApCsel 8,17; 10,44; 11,20–21). Ez vezetett el arra a felismerésre, hogy a rituális és ceremoniális törvény elvesztette jelentőségét, ezzel szemben sokkal hangsúlyosabbá válik az erkölcsi törvény (lásd VOLLENWEIDER 1995, 259. o.; 2000). Ez a tapasztalás, valamint a szabadság görögségben ismert fogalma és az Őszövetség megszabadító Istenének a képe együttesen vezette el Pált a szabadság keresztény fogalmának megalkotására.

Az ember azt gondolhatná mai fejjel, amikor a szabadság mindenek fölé és elé helyezett értékke vált, hogy az apostol gyülekezeteiben minden gond nélkül átvették és átültették a gyülekezeti gyakorlatba azt az újszerű szabadságfogalmat, amit az Isten és a felebarát szeretete, a Krisztus törvénye (Gal 6,2), a Lélek és nem a betű (2Kor 3,6.17; Róm 2,27.29; 7,6) határozott meg. Azonban a tények azt mutatják, hogy a szabadság roppant nyomasztóan hatott ezekre a közösségekre, és nagyon nehezen voltak képesek elfogadni azt. A téma jeles szakértője, Samuel Vollenweider mutat rá arra, hogy kétféle irányban kellett Pálnak éles határvonalat húznia a szabadság fogalma köré. Egyfelől a szabadságon felbuzdult szabadosság, a túlzásba vitt szabadság jelentett veszélyt Korinthusban. Másfelől az emberek megrettentek a szabadság gondolatától, és igyekeztek visszatérni a törvény által pontosan szabályozott rendhez, mert a szabadság bizony szédítő is tud lenni, ahogyan ez a Galata levél címzettjei esetében jól érzékelhető (lásd VOLLENWEIDER 1995, 260–261. o.). Azonban mindkét torzulásnak a gyökérzete ugyanahhoz a folyamat-hoz nyúlik vissza, amelynek megértéséhez szélesebb perspektívára van szükségünk.

Az ókori társadalomban az életnek nem volt olyan területe, amely ne kultikus meghatározottságú lett volna; másképpen megfogalmazva, az életnek nem volt szakrá-

lis és profán tere (FREDRIKSEN 2003, 44. o.). Vagyis az ember döntése az élet egyik vagy másik területén óhatatlanul változásokat idézett elő a teljes életére nézve. Ugyancsak tény, hogy az ókori társadalomban nem létezett olyan istenség, amelyik nemzeti függetlenséggel büszkélkedhetett volna; az istenek népekhez kötődtek, és noha a politeizmusban az istenek számára átjárhatóak voltak a nemzeti határok, saját nemzeti identitásukat soha nem veszítették el, mint ahogyan ezt híveiktől sem várta el senki. Olyannyira így volt ez, hogy ezek az istenségek még csak a kizárólagosságot sem követelték meg maguknak.

Egészen más volt azonban a helyzet a zsidósággal, amelyik nem volt képes és nem is lehetett képes tolerálni más istenségeket, mint ahogyan más nemzetiséget sem.⁸ Aki JHVH-t akarta tisztelni, annak zsidóvá kellett válnia.⁹ Olyan formája nincs a zsidó hitnek, amelyikben az ember például görög maradhat, miközben gyakorolja azt. Persze itt eszünkbe juthatnak az istenfélők, akikről nemcsak a Biblia, de a kortárs iratok is megemlékeznek. Ők azonban, noha a zsidók nagyra értékelték az egy Istenhez való vonzódásukat, mégsem voltak teljes jogú tagjai a zsidó közösségeknek, és ez elvárásként sem fogalmazódott meg velük szemben. Miközben valaki istenfélő volt, részt vehetett más istenek kultuszaiban is (lásd MAYORDOMO 2012, 221. o.). Ez csak abban a pillanatban vált tolerálhatatlanná, ha teljes jogú tagja lett JHVH közösségének, vagyis prozelitává vált, tehát a zsidó nép tagjává.

De mi a helyzet a kereszténységgel? Itt különbséget kell tenni zsidókereszténység és pogánykereszténység között. Elsőként foglalkozzunk az egyszerűbb képlettel, a zsidókeresztényekkel. Ők alapvetően a zsidó néphez tartoztak, és azon belül keresztények voltak. Számukra kézenfekvő volt, hogy előbb zsidóvá kell válni ahhoz, hogy valaki keresztény lehessen. Ez a két csoport közötti konfliktus eredője,¹⁰ amelyre Pál a Galata levélben reagál. Nekik nem volt kérdés, hogy a nemzeti hovatartozás és a kereszténység elválaszthatatlanok egymástól, a kereszténységet a zsidóságon belül képelték el és gyakorolták.

Mit látunk ezzel szemben a páli misszióban? Pál és tántványai éppen azt hangsúlyozzák, hogy nem kell zsidó-

⁸ A zsidók, akárcsak a keresztények, nem tagadták más istenségek létezését, de vitatták azok hatalmát. Lehetek démonok (δαίμονες), de soha θεός (vö. pl. Zsolt 95,5 LXX; 1Kor 10,18–21). A témához lásd FREDRIKSEN 2010, 236–237., 240. o.; és legújabban uő: Paul the „Covert”? In: E. D. Matlock (szerk.): *The Oxford Handbook of Pauline Studies*. Megjelenés alatt. Ezúton is szeretném megköszönni a professzor asszonynak, hogy tanulmányát még annak megjelenése előtt a rendelkezésemre bocsátotta.

⁹ A Tórában „semmilyen egyértelmű utalást nem találunk a zsidó(keresztény)ek és pogány(keresztény)ek együttélésére Izraelen kívül. A zsidó- és pogánykeresztényekből álló fiatal gyülekezetek *sui generis* létezők voltak.” SCHNELLE 2003, 120. o.

¹⁰ A nép és vallásosság kérdéskörhöz lásd bővebben KÓKAI NAGY 2014.

vá válni ahhoz, hogy valaki keresztény legyen. De akkor pontosan mivé is kell válni? – tették fel a kérdést a kortársak.¹¹ Pál egyértelműen több alkalommal is hangoztatta, hogy Krisztusban nincsen sem zsidó, sem görög – vagyis le kell mondjanak népi hovatartozásukról. Nincsen sem szolga, sem szabad – vagyis le kell mondjanak szociális helyzetükről, sőt ennél még többet kér tőlük, ami talán még radikálisabb kijelentésnek minősült ebben a korban: nincs sem nő, sem férfi. Vagyis mindenki egyenlő. Másként megfogalmazva, mindenki szabad mindattól, ami az identitását adja, hogy egy új identitásnak a részese legyen, a Krisztushoz tartozásnak.

És ezen a ponton érkezőnk el a szabadság kérdéséhez. Mert a szabadság jó, de csak akkor, ha valamin belül éljük meg, vagyis valami szabályozza. Mi képes szabályozni a szabadságot? A szabadság szabályozása két forrásból fakadhat: a tradícióból és a törvényből. A probléma éppen az, hogy Pál a saját szabadságfogalmát a törvénnyel szemben fogalmazza meg, tradíciója pedig ekkor még egyáltalán nem vagy legalábbis minimális mértékben volt a kereszténységnek, hiszen a tradícióhoz múlt kell. Erre a tanácsalanságra reagálnak különféleképpen Korinthusban és a galáciai gyülekezetekben.

Korinthusban egyfelől szabadossággént élék meg ezt (1Kor 5), másfelől szabadságuk gyakorlásában nincsenek tekintettel a másokra (1Kor 8,7–13). Megszédülnek a szabadság adta lehetőségektől, és nem tudják kezelni azt. Ennek a zavarodottságnak a lecsapódása az is, hogy világi törvényszékek elé mennek vitás ügyekkel (1Kor 6,1–6). És ez már előre vetíti a galáciabeli problémát. Mert a szabadság vákuumot okoz, ha nem társul hozzá korlátozás. A galaták ettől megrettenve hajlanak arra, hogy elfogadják a zsidókeresztény misszionáriusok javaslatát, és magukra vegyék a zsidóság törvényeit (Gal 4,8–11), amelyek szabályozzák a szabadságukat. Láthatjuk, hogy ugyanazt a megoldást választják, mint a korinthusiak a világi törvényszékhez járulással. Pál tehát két irányban, mégis ugyanattól óv: a visszalépés veszélyétől azon az úton, amelyen a gyülekezet már elindult. Nyilván ez minden gyülekezeti tagnak más és más lehetett, mégpedig annak megfelelően, hogy milyen háttérből érkeztek. Ha egykoron zsidók voltak, úgy a törvény betűjéhez hajlottak; ha pogányok, akkor a megszokott, a környezetüket jellemző kultuszokhoz és ehhez kapcsolódó szokásokhoz. Egy kicsit komplikáltabb azonban a helyzet a galáciai keresztények esetében, hiszen ők pogányok, és mégis kerülgeti

őket a kísértés, hogy zsidókereszténnyé legyenek. Ennek vajon mi lehetett az oka?

Hogy ezt megértsük, ahhoz röviden át kell tekintenünk az eddig elmondottakat, és levonni az abból adódó következtetéseket:

1. Pál kifejezetten hangsúlyozza, hogy amikor a gyülekezet tagjai kereszténnyé válnak, le kell mondjanak nemzeti identitásukról és társadalmi helyzetükről, mert egyenlők a közösségen belül. Egyetlen közös vonás marad: mindenki bűnös. Ettől az egyetlentől szabadít meg bennünket Isten a Krisztusba vetett hit által. Ezt hittel elfogadva és megvallva válunk a gyülekezet tagjává.

2. A gyülekezet viszont éppen ezért semmilyen nemzethez nem köthető, így sajátos törvénykezése sincs. A probléma éppen az, hogy mivel sok nemzetből áll a közösség, lehetetlen eldönteni, melyik törvényt kellene alapul vennie, arról nem is beszélve, hogy még a törvények legjobbjai, a zsidóság törvényei sem vezetnek el a megigazulásig.

3. Így tehát marad a másik mérőnád, a tradíció. De ezzel sem rendelkeznek a fiatal keresztény közösségek, mert ehhez minimális múlttal kell rendelkezniük, aminek majd csak néhány évtized múlva lesznek a birtokában, amikor megjelennek a keresztény tradíció első forrásai és az első keresztény generáció tagjai is (például maga Pál) mint példaképek, de erre csak a pásztori levelek korában kerül sor.

Összefoglalás

Pál számára tehát megigazításról szóló tanítása következménye, hogy szembe kell néznie a szabadság kérdésével, hiszen a keresztény embernek mindent el kell hagynia, hogy újjászülessen, zsengeje lehessen a hitnek, és új teremtméssé válhasson. Ha viszont mindent hátrahagy, ha szakít a múltjával, akkor óhatatlanul a szabadság „légüres” terébe kerül, ami számtalan veszélyt rejt magában. Ezeknek a veszélyeknek a kiküszöböléséhez szükség van a szabadság korlátozására, amit Pál a Krisztus törvényében határoz meg. Ezt önként kell vállalnia mindenkinek, mert az a szabadság, amit az emberre kívülről kényszerítenek rá, és nem belülről fakad, rossz – ez ellentétes a szabadsággal (vö. 1Kor 10,23–33). Ugyanakkor pusztán a belső meggyőződés sem elegendő. Az énközpontú „nekem mindent lehet” szabadságával szemben Pál arra hívja fel a figyelmet, hogy a Krisztusban kapott szabadság éppen nem arra kell irányuljon, mit szabad nekem, hanem a közösséget kell hogy szem előtt tartsa. Vagyis a szabadságnak olyan esete is lehetséges, amikor éppen az önmegvalósításról kell lemondania az embernek, mert a keresztény szabadság első renden abban áll, hogy mit kell tennie a másikért. Ez pedig nem más, mint a szeretet szabadsága, de érdekes módon „Krisztus szabadságra szabadított

¹¹ „Abból adódóan, hogy ezek a személyek sem prozeliták, sem istenfélők nem voltak, nem illeszkedtek semelyik korábban ismert szociológiai kategóriába [...] az első apostolok ezeket a keresztényeket a vallási és szociális senkiföldjére vezették.” FREDRIKSEN É. N. Lásd ehhez továbbá ÖHLER 2011, 222. o.

meg minket” (Gal 5,1), tehát nem a szeretetre. A szabadság megelőzi a szeretetet. Vagyis nincs szabadság szeretet nélkül, ugyanakkor a szabadság szeretetben ölt testet (VOLLENWEIDER 1995, 261. o.).

Pál tehát ahhoz, hogy elvezethesse gyülekezete tagjait Krisztus törvényéig, ami a szeretetben ölt formát, kénytelen volt őket először belelökni a szabadságba. Viszont a szabadság korlátok nélkül még nagyobb veszély forrása lehet, mert úrként tátong, amelybe behullik az ember, ezért szükséges körülhatárolni azt, amire immáron adva van a lehetőség, hiszen a törvény és a tradíció helye megüresedett. Nem elegendő tehát a szabadságot „monoperspektivikusan mint szabadságot valamitől szemlélni”, a szabadság sokkal inkább szabadság „egy új életre Krisztusban a törvény ereje által”.¹² Itt kap helyet a Krisztus törvénye, amely a szeretetre épül.

Végül már csak egy kérdés: vajon nem ugyanezt tette Jézus is, amikor tanítványait kiszabadította a törvény, az aggodalmaskodás, a gyűlölet kötelékéből, és helyébe a szeretet nagy parancsolatát helyezte?

Hivatkozott művek

- BALÁZS Károly 1998. *Újszövetségi szómutató szótár*. Logos Kiadó, Budapest.
- FREDRIKSEN, Paula 2003. What „Parting of the Ways”? In: A. H. Becker – A. Y. Reed (szerk.): *The Ways that Never Parted*. Mohr Siebeck, Tübingen. 35–63. o.
- FREDRIKSEN, Paula 2010. Judaizing the Nations. The Ritual Demands of Paul’s Gospel. *NTS*, 56. évf. 232–252. o.
- FREDRIKSEN, Paula é. n. Paul the „Covert”? In: E. D. Matlock (szerk.): *The Oxford Handbook of Pauline Studies*. Megjelenés alatt.

¹² KONRADT 2010, 69–70. o. Azt pedig, hogy pontosan mit is jelent ez a szabadság és a törvények ereje, később fejti ki a szerző (uo. 70–72. o.).

- KÓKAI NAGY Viktor 2007. *A hegyi beszéd*. L’Harmattan, Budapest.
- KÓKAI NAGY Viktor 2014. Creed and Nation in the Teaching of Paul. In: Enikő Sepsí – Péter Balla – Márton Csanády: *Confessionality and University in the Modern World*. 20th Anniversary of „Károli” University. L’Harmattan – KRE, Budapest. 219–226. o.
- KONRADT, Matthias 2010. Die Christonomie der Freiheit. Zu Paulus’ Entfaltung seines ethischen Ansatzes in Gal 5,13–6,10. *Early Christianity*, 1. évf. 1. sz. 60–81. o.
- LAMPE, Peter 1998. Der Brief an Philemon. In: Nikolaus Walter – Eckart Reinmuth – Peter Lampe: *Die Briefe an die Philipper, Thessalonicher und an Philemon*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (NTD 8/2.) 218–224. o.
- MAYORDOMO, Moisés 2012. „Conversion” in Antiquity and Early Christianity. Some Critical Remarks. In: Christine Liene-mann-Perrin – Wolfgang Lienemann: *Religiöse Grenzüberschreitungen / Crossing Religious Borders*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden. 211–226. o.
- ÖHLER, Markus 2011. Ethnos und Identität. Landsmannschaftliche Vereinigungen, Synagogen und christliche Gemeinden. In: Anne Lykke – Friedrich T. Schipper (szerk.): *Kult und Macht, Religion und Herrschaft im syro-palästinischen Raum. Studien zu ihrer Wechselbeziehung in hellenistisch-römischer Zeit*. Mohr Siebeck, Tübingen. 221–248. o.
- SCHNELLE, Udo 2003. *Paulus. Leben und Denken*. De Gruyter, Berlin – New York, 2003.
- SCHNELLE, Udo 2007. *Theologie des Neuen Testaments*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- SCHNELLE, Udo 2015. *Die erste 100 Jahre des Christentums*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 45–59. o.
- Theologische Realenzyklopädie*. 9. köt. De Gruyter, Berlin – New York, 1983.
- VOLLENWEIDER, Samuel 1995. A szabadság öskeresztyén üzenete. *Teológiai Szemle*, 38. évf. 5. sz. 259–263. o.
- VOLLENWEIDER, Samuel 2000. Freiheit. In: *Religion in Geschichte und Gegenwart*. 3. köt. 4. kiad. Mohr Siebeck, Tübingen. 306–308. o.

Kit illet a menekültstátusz?

■ GÉMES ISTVÁN

Menedék

A Német Rendőrszakszervezet elnöke panaszt emelt, hogy az illegálisan az országba érkezett menekültek közül kiutasítottak mégis tömegével az országban maradnak. A bevándorlási hatóság úgy döntött, hogy nem engedi meg az országban maradásukat, el kell tehát hagyniuk azt. Az elnök szerint viszont már valóságos „iparág” ke-

letkezett, amely arra szakosodott, hogy a kiutasítás végrehajtását megghiúsítsa. Az elnök „csoportokról, szervezetekről és intézményekről” beszélt, mint amelyek az érvényes törvény áthágói. Nem említette – szándékosan? – ezek között azokat a keresztény gyülekezeteket, amelyek templomaikban, gyülekezeti házaikban, sőt parókiákon adnak menedéket az ilyen, szerintük méltatlanul, sőt esetenként embertelenül távozásra ítélteknek. A szövetségi

belügyminiszter – aki egyébként annak idején a francia protestánsüldözés következtében Némethonba menekült hugenotta család leszármazottja – pedig nemrég intette a – főleg protestáns – gyülekezeteket, hogy menekült-rejtegetésükkel ne akarják aláásni a vonatkozó érvényes állami törvényeket.

A belügyminiszter az érvényben levő állami jogra hivatkozott, a gyülekezetek pedig a Bibliára. Utóbbi szerint van olyan tér, zóna, kerület, amelyben a közjog elveszíti érvényét, és az oda menekültet védi azzal szemben is. Tanulmányunkban felvázoljuk azokat a gyökereket, amelyekre visszavezethető lehetne ez a bibliai szemlélet.

A szent Isten

Az ószövetségi Szentírás legmarkánsabb kijelentése a szent Istenről szól. Ha prófétai látomásban Isten mint a *háromszor szent* jelenik meg (Ézs 6,3), az nem más, mint a Dekalógus magyarázata: „*Én, az Úr, a te Istened, féltőn szerető Isten vagyok...*” (2Móz 20,5). A szentség nem valami tulajdonsága Istennek, hanem a lénye megjelölése. Ebben már bennefoglaltatik, hogy „ő Isten, és nem ember” (Hós 11,9), azaz elhatárolódik az embertől. Másrészt elhatárolódik minden más istenségtől is. Ennek két vetülete az, hogy önmagát úgy mutatja be, mint aki szereti népét, ugyanakkor szentsége révén kizárólagosságát is érzékelteti. Ez vallástörténeti szempontból is egyedülálló, mert a természeti vallások ugyan szentnek tekintették isteneik világát, de legtöbbjük megengedte, sőt biztatta híveit, hogy életük bebiztosítása érdekében többféle istenséghez is fordulhassanak segítségért. Ezzel szemben áll a Tízparancsolat határozott tiltása: „*Ne legyen más istened rajtam kívül!*” (2Móz 20,3) Sőt az ellene vétő irgalmatlan büntetése: „*Aki isteneknek áldozik, és nem egyedül az Úrnak, azt ki kell irtani.*” (2Móz 22,19)

Isten szentségét a héber *qádós*, *qódes* szóval jelöli meg az Ószövetség. A szó jelentéstörténete igen tág, de legvalószínűbb, hogy mögötte a *qád* ige rejlik, amely elválasztást, elkülönítést jelent. Már ez is mutatja, hogy a szentség valami mást, minőségileg is többet jelent. Isten tehát semmiképpen nem áll egy szinten akár teremtményeivel, akár magával az emberrel. Istennek már a neve is szent, amit már a Dekalógus is véd (2Móz 20,7). Ezzel elhatárolódik a pogányoktól, rítusaiktól és – később – a bűntől. Isten egyedül maga a szentség forrása, és ez a szentsége kiterjed minden vele kapcsolatos másra. Szent a hetedik nap, amelyen maga Isten is „*megpihent egész alkotó és teremtető munkája után*” (1Móz 2,2). Szent a népének adott ország („*enyém a föld*” – 3Móz 25,23); Jeruzsálem, az ő városa; a szövetségi sátor, s abban a „*szentek szentje*”, amelybe még a főpap is csak évente egyszer mehetett be; szentek az Istennek szolgálók, a templom edényei, a temp-

lomi szertartások, az ünnepek, de még a király is stb. Külön ki kell emelnünk a Mózes felé elhangzó tiltást az égő csipkebokor esetében: „*Ne jöjj közelebb! Oldd le sarudat a lábadról, mert szent föld az a hely, ahol állsz!*” (2Móz 3,5) Azt mondhatjuk tehát, hogy minden és mindaz, ami vagy aki Istennel kapcsolatos, neki szolgál, az ő rendelkezésére áll, az ő tulajdona, arra kiterjed Isten szentsége, mert az ő számára van elkülönítve. Amikor Mózesel beszél Isten a hegyen, akkor parancsban adja ki az ő hegye elhatárolását. A nép még a hegy szélét sem illetheti, s ezért Mózesnek köröskörül el kell azt határolnia (2Móz 19,12kk). Ez tehát „*szent területnek*” – héberül *temenos* – tekintendő, mert Isten a maga számára tartotta fenn. Gerhard von Rad hangsúlyozta, hogy ez a határmegvonás nem jelentett kevesebbet, mint hogy a szent védve van a profántól, de a profánt ugyanakkor védi is a szent. Úgy is lehet fogalmazni – amennyiben a *qád* igére gondolunk –, hogy szent az, ami a profán érvényességi körétől elválasztott, kiemelt és nagyobbra értékelt. Benne nemcsak a vallási-kultikus igény jut kifejezésre, hanem annak követelménye is, hogy itt a rajta kívül egyébként érvényes jogrendek is érvényüket veszítik.

Ha Isten szentként mutatkozik be, akkor mindig hozzászól, hogy ő „*féltékeny*” Isten: „*...én, az Úr, a te Istened, féltőn szerető Isten vagyok*” (2Móz 20,5). Ez hangzik el a prófétai üzenetben is: „*Én vagyok az Úr, ez a nevem, nem adom dicsőségemet másnak, sem dicséretemet a bálványoknak.*” (Ézs 42,8) A sikemi országgyűlésen szervesen egybekapcsolódik Isten szentsége és féltékenysége (Józs 24,19), ami világossá teszi, hogy a kettő nem más, mint Isten lényének kétféle meghatározása.

Tiszta – tisztátalan

Az Ószövetség emberének életére rendkívüli hatással volt féltőn szerető Istenével való kapcsolata. Az istentiszteleti/kultikus részvételtől kezdve egészen a mindennapjaiig szinte az egész élete borotvaélén járashoz volt hasonlatos. Ha a kultuszban akart részt venni, már ahhoz is „*meg kellett szentelnie*” magát (2Móz 19,10), mert csak így lehetett méltó szent Istenéhez. Ha beköszöntött a szombat, igen vigyáznia kellett, nehogy életvitele az ünnepet profanizálja, amivel megsértené az isteni szentséget. Isten nevét megszentelni – a parancsolat értelmében – azt jelentette, hogy népe úgy éljen, hogy mások is lássák, mennyire igaz Isten az ő Istene. Ezért kellett a szent Tórára figyelnie, s az életvitelét ahhoz igazítania.

Nincs még egy olyan hatásos, egész életet meghatározó szabály, mint az isteni megkülönböztetés a tiszta és a tisztátalan, a szent és a profán, az áldás és az átok között. Isten szentsége megkövetelte népétől, hogy tudjon különböztetni: „*Így tudtok különbséget tenni szent és közönsé-*

ges közt, tisztátalan és tiszta közt, és így tudjátok tanítani Izráel fiait mindazokra a rendelkezésekre, amelyeket Mózes által kijelentett számukra az Úr.” (3Móz 10,10–11) A kultuszt legkomolyabban vevő próféta, Ezékiel is szívére helyezte a szolgálattevő papságnak, hogy népét erre nyomatékkel megtanítsa (Ez 44,23), majd ítéletet hirdetett fölöttük, mert éppen ezt a legfontosabb feladatukat vétkesen elhanyagolták (Ez 22,26). Ezzel „meggyalázták Isten szent dolgait”.

Különösen is fontos volt, hogy a jeruzsálemi templomban ezen a szétválasztáson és megkülönböztetésen semmi csorba ne essék. Már említettük a szentek szentjét, Ezékiel pedig látomásában nem mulasztja el megjegyezni, hogy a templomteret kőfal vette körül: „Ez választotta el a szent területet a közönségtől.” (Ez 42,20) De már a pusztai vándorlás idején is kialakultak a „szent helyek”: Beérseba, Bétel, Hebron, majd a honfoglalás után Micpá, Gibeón, Síló, amelyeknek ugyanilyen kiváltságos tisztelet járt, hiszen bennük a *sekina*, azaz a szent Isten volt jelen.

Szent és profán

Az ószövetségi kijelentés egyértelmű látása szerint tehát nemcsak az egyes ember világát, hanem magát a teremtettséget is világos határvonal választja ketté. Az egyik az Isten számára fenntartott, tehát szent, meghatározott, kiválasztott terület elkülönített, kétségbevonhatatlan, megkérdőjelezhetetlen, elválasztott, s ennek megfelelően tisztelendő, respektálandó és mindenekelőtt megtámadhatatlan és védett. Védi Isten szentsége.

S ha a szentséget *qádóssal* jelöli meg a Szentírás, akkor a profánra a *hól* szót használja. Dávid a nóbi szentélybe menekült, megéhezett, és kenyeret kért a helyi paptól. Ő kénytelen volt neki „megszentelt kenyeret” adni, mert nem volt „közönséges” (*hól*) kenyere (1Sám 21,5). A szó maga megjelöli azt, ami nem „kötött”, elkötelezett, lefoglalt, hanem „szabadjára engedett”.

Igen érdekesek a „profán” szó szinonimái a magyar nyelvben. Közülük számunkra ezek jelentősek: közönséges, tiszteletlen, kegyeletsértő, szentségtörő. Az eredeti latin szó, a *profano* 'megszentségtelenítést', 'meggyalázást', 'megfertőzést' jelent. Melléknévi formája – *profanum* – 'szent helyen kívülit'. Profán az, aki nem beavatott, vallási szertartásokban nem járatos, nem vallásos. Tágabb értelemben kegyeletsértő, illetlen, aki magasztos dolgokat méltatlanná tesz vagy azokra méltatlanná lesz, valamit megszenségtelenít. Hogy ezt Jézus is mennyire komolyan vette, azt mutatja a csak Máté evangéliánánál feljegyzett igéje: „Ne adjátok azt, ami szent, a kutyáknak, gyöngyeiteket se dobjátok a disznók elé, nehogy lábukkal megtiporják azokat...” (Mt 7,6)

Tabu

Modern kori szóhasználatunkból kikopott nemcsak a *szent* szó használata, hanem a szent és a profán megkülönböztetése is. Annál gyakrabban használatos a *tabu* szó: a demokráciában úgy véljük, hogy semminek nem szabad tabunak lennie vagy tabuvá válnia, hogy minden áttetsző, látható, megmagyarázható és érthető legyen. Ennek megfelelően igyekszünk lerombolni minden határt, korlátot, a társadalom vagy a vallás által felállított normát.

A szó a polinéziai *tonga* nyelvből való. James Cook kapitány tudósított róla először 1771-ben, s azóta a legkülönbözőbb értelmezéseivel és jelentéseivel próbálták a szociálintropológia, etnográfia, sőt a pszichoanalízis területén igénybe venni. A tongák tabunak mindenekelőtt a holttestet tartották, amelyhez nem volt szabad hozzányúlni, azt megérinteni, legfeljebb bizonyos szigorúan előírt szertartások betartásával. Mindennapjaikban fontos szerepet játszottak az emberi élet átmeneti állomásai: a születés és a vele kapcsolatos események, a felnőtté válás rítusai, a házasságkötés szertartásai és a halál hatásköre. A magyar néprajz is tud úgynevezett tabumondákról, amelyek figyelmeztető elbeszélések arról, hogy hogyan jöttek létre bizonyos tilalmak, vagy arról számolnak be, hogy milyen büntetés éri a tilalom megszegőit (lásd *Magyar néprajzi lexikon*, 5: 144. o.). A tabu szó mögött olyan hiedelmek állnak, amelyek szerint természetfölötti erővel (*mana*, szintén polinéziai szó) rendelkező személyek, tárgyak, helyek, szavak vannak, amelyeket megérinteni, megsérteni, kétségbe vonni vagy kimondani sem szabad. Azaz védettek, kétségbevonhatatlanok és tisztelendők, s olyan hatalmasak, hogy már a tőlük való félelem is felér a büntetéssel.

Összefoglalva, a tabu szóban kettős jelentéstartalom egyesül: megjelöl valakit/valamit, aki/ami a szentsége miatt érinthetetlen, és egy cselekményt, amely tiltott. Korunkban olyan társadalmi normákat, szabályokat értünk alatta, amelyeknek áthágása büntetést von maga után. A „szent” tabuval való behelyettesítése ilyen formán a felvilágosult és mindenfajta „szenttől” önállósult ember törekvését jelenti, amennyiben maga vagy társadalma szabja meg annak felvetését, hogy mi a sérthetetlen és büntetendő.

Menedékjog

Az antik világ emberének életét két szabály határozta meg alapvetően. Az egyik a természetfeletti erőkben, azokat megtestesítő istenekben való hit. Vallásos ősjelenségről kell itt beszélnünk, amelynek mintegy individuális behatárolása történik abban, amit Izrael az ő Istenében és annak szentségében tisztelt. Ennek tisztelete kizárt mindenféle emberi eredetet és annak magasztó-

sulását. Isten tényleg „az egészen más”, nála és az ő szent körzetében egészen más törvények érvényesek, mint a profán világban.

A másik alapvető szabály a hasonlónak hasonlóval való kiegyenlítése. A lopott tárgy helyett ugyanazt kell (kétszeresen, 2Móz 22,6) visszatéríteni, a kioltott életért élettel kell fizetni (2Móz 21,23). Ez Hammurapi törvényoszlopán ugyanúgy olvasható, mint a Tórában: „Szemet szemért, fogat fogért, kezet kézért, lábat lábért...” (2Móz 21,24) Ez Izraelben érvényes jog volt, amely abban különbözött a babilóniai jogtól, hogy ennek a jognak egyedüli forrása Isten: tőle adatott, és alóla senki nem lehetett kivétel. Ugyanakkor ismeretes, hogy – szemben a természeti vallásokkal – halálbüntetés kizárólag csak Isten nevének megszenteltségétlenítéséért járt. A Talmud magyarázata értelmében anyagi kártérítés, fájdalomdíj fizetése vagy a megszégyenítés pénzzel való kiengesztelése jöhetett számításba a súlyos eseteknél a megtorlási jog (*ius talionis*) szó szerinti alkalmazása helyett. Már ez mutatja, hogy igen hamar következett be Izraelben a jogszabályok inkább gyakorlati kezelése, mint valami mágikus hatalmaknak a tisztelete. Majd az a folyamat lett uralkodó, amelyet elspiritualizálásnak nevezhetünk. Egy ilyen konkrét határesetet külön kell megvizsgálnunk: mi történik azzal, ha valaki „véletlenül és akaratán kívül ölt meg valakit”? A jog szerint életért élettel kellene fizetni. A vérbosszú is erre kötelezné az elkövetőt.

Mindezt az antik világ jogfelfogása összefüggésében kell néznünk. Az egyén számára a törzs jelentette az életét meghatározó jogokat, kötelezéseket, de a védelmet is. Ölt a törzs tagja, ezzel kizárta magát ebből a jogrendből. Ahogy a gyilkos Kainnál is elhangzott a döntés: meggyilkolhatja bárki, aki rátalál (1Móz 4,14). Ebben az esetben vérbosszút állhat a sértett, illetőleg annak törzse, ez volt a *góél haddám*. A vérbosszú azonban nem lehetett az isteni joggal fedezhető, hiszen kioltott volna egy – a mi esetünkben ártatlan – további életet.

A kérdésnek hármas megoldása tűnt fel a különböző korokban.

Az első Isten szentségéből adódott. Konkrétan az ő szentélyei álltak rendelkezésére mindenkinek, aki menedéket keresett a vérbosszú elől. Ennek megjelölésére a héber nyelv a *miqlath* szót használta, amely eredetileg ’felvételt, befogadást’ jelentett. Ennek megfelelően 2Móz 21,13 beszél arról a helyről, „ahová elmenekülhet” a tettes. A szentély ilyen hely volt, amely hatályon kívül helyezte a vérbosszú jogát. Aki szándékkal ölt, azt azonban még a szentélybe való menekülése sem menthette meg: hiába menekült az Úr sátorába és ragadta meg az oltár szarvait (lásd 1Kiráj 2,28kk). Érdekes, hogy a Septuaginta nem az *ἀσυλον* szót használta a *miqlath* fordítására, hanem a *καταφυγή* (Zsolt 59,17; 58,17 LXX), *φυγαδεῖον*, *φυγαδευτηρίων* (4Móz 35,15) szavakat,

valószínűleg a *miqlath* véletlen gyilkosságon való behatárolása miatt.

A második megoldást a menedékvárosok intézménye (*háre hammiqlath*) jelentette. 5Móz 19-ben találjuk meg ennek elrendelését. Eszerint „[é]ltemben maradhat az oda menekülő gyilkos abban az esetben, ha nem szándékosan ölte meg felebarátját, és nem gyűlölte azelőtt”. A megoklás második fele kizárja tehát azt, aki már eleve úgy gyűlölte embertársát, hogy annak csak bosszúból elkövetett tett lehetett a vége. Valószínű, hogy a szentélyekről a városokra átkerülő hangsúly már annak a konszolidálódásnak az eredménye, amely a honfoglalással következett be. Erre mutat az is, hogy a kijelölt városok körülbelül lefedik a letelepedés területének egészét, és elhelyezkedésük segíti, hogy a méltatlanul üldözött által aránylag könnyen elérhetők legyenek. Józsua könyvében találjuk meg nemcsak a városok leírását, hanem az odamenekülés „jogi” elintézésének procedúráját is. Az üldözött a városkapuban tegyen jelentést az ügyéről a város véneinek; ők fogadják be és engedjék meg, hogy köztük letelepedjék; a vérbosszút elkövetni akaró elől védjék meg; a közösség üljön össze ítélethozatalra; ha időközben meghalt a szolgálatos pap, akkor a jövevény visszatérhet eredeti otthonába, ahonnan elmenekült (Józs 20,1–6). 4Móz 35,9–15-ből arról értesülünk, hogy ez a rendelkezés felülemelkedik minden etnikai határon és társadalmi különbségen is. Hangsúlyozza, hogy a bemenekülés lehetősége „Izrael fiainak és a jövevényeknek meg a köztük lakó betelepülteknek” is rendelkezésére áll. A menedékvárosok jogi állásának meghatározásánál nyilván az a teológiai szemlélet is szerepet játszott, hogy ott is kell az igazságot érvényesíteni, ahol azt a fékezhetetlen emberi szenvedély veszélyezteti. Nem szabad említetlen hagynunk azt a megállapítást sem, hogy a menedékvárosok ilyen használata kizárólag csak az említett, nem szándékos ölés tettesének nyújtott jogi védelmet.

A harmadik megoldás határozta meg leginkább a zsidó kegyességet, amennyiben minden hívőnek rendelkezésére állt az Istenhez magához való menekülés lehetősége. Még a legszigorúbb előírásokat és törvényeket is felülírta az az ígért, hogy bízni egyedül Istenben lehet (Zsolt 42,6), és hogy nála lehet menedéket kérni: „Tarts meg engem, Istenem, mert hozzád menekültem!” (Zsolt 16,1) Ennek pedig számtalan szóval és kifejezéssel adnak hangot a zsoltárok: az Úr az, aki osztályrészem, poharam, örökségem, (16,5) ő óv meg sátrában, elrejt sátra mélyén (27,5), ő az élet forrása, fényében látunk fényt (36,10), az ő szárnyai árnyékába lehet menekülni (36,8). „De nekem olyan jó Isten közelsége! Uramat, az Urat tartom oltalmamnak.” (73,28) Vagy egy szép összefoglalást találhatunk 2Sám 22,2–3-ban: „Az Úr az én kőszálam, váram és megmentőm, Istenem, kősziklám, nála keresek oltalmat. Pajzsom, hatalmas szabadítóm és fellelvárom, menedékem és szabadítóm...” Ilyen értelemben

a „JHVH-hoz való menekülés” olyan fontos új helyzetet teremtett, amelyben a nép sokkal biztonságosabban érezhette és érezte is magát, mint bármiféle jogilag szavatolt menekülési megoldásban.

Ezenfelül még két szempont is figyelemre méltó: az írásmagyarázat tud arról, hogy Izraelben a szakrális jogot a gyakorlatban igyekeztek igen korán megszabadítani mindenféle mitologikus szemlélettől, valamint arról, hogy az egész élet látása és megítélése egy sajátos spiritualizálási folyamaton ment át. Ez elsősorban képek használatában jutott kifejezésre. Így beszéltek a szív körülmeteléséről; a dicsőítést mint áldozatot terjesztették Isten elé; az imádság megfelelt a füstölő áldozatnak; a szív tisztasága került előtérbe, amelynek hústábláira még a törvény is rákerült. Ebben a spiritualizáló szemléletben helyezkedik el Isten is mint az abszolút menedék. Ez a kegyesség nem csökkenti a szentélyek menedékerejét és jellegét. Azonban igyekszik megoldani az egyént és a népet fenyegető szenvedés, betegség, kizsákmányolás és elnyomás kínos kérdését, és igyekszik vigasztalást adni az érintetteknek: „*Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet! – mondja Istenetek*” (Ézs 40,1). Ez a prófétai ige teljeseedik be, amikor – főleg az istentisztelet keretében – elhangzanak a vigasztaló és JHVH-t mint menedéket magasztaló énekek. „*Órizz engem, mint szemed fényét, rejts el szárnyaid árnyékába...*” (Zsolt 17,8) – ez a kegyes legbuzgóbb imádsága minden veszélyeztetettség, üldözés és bántalmazás idején.

Asylon

A bevezetésben említett gyülekezetek olyan bejötteknek, menekülteknek adnak menedéket, akiktől – az ő megítélésük szerint – jogtalanul tagadták meg az állami hatóságok az országban maradás lehetőségét. Németül ezt *Kirchenasyl*nek nevezik, és az ezzel való visszaéléstől óvott a belügyminiszter.

Az *asylon* szó a görög nyelvből átvett, s ma szinte minden nemzet törvényhozásában használatos. Két összetevője van: a *szülon* főnév, jelentése ’rablás’, és a szó eleji *a-* privativum, azaz fosztóképző. Megjelöl tehát valamit, ami rablástól mentes, azaz biztos. Az ószövetségi héberben megfelel a *szászah* ’kirabol’ (Zsolt 44,11), az újszövetségi görögben a *συλαν* ’kifoszt’ igének (egyetlen előfordulási helye 2Kor 11,8-ban). Görögből átvett származékszava a latinban az *asylum*.

Az antik világ szigorúan ragaszkodott a *ius talionis* szabályaihoz, amely szerint hasonlót hasonlóval kell megtorolni, megbüntetni. Azonban mindig is keresték ennek valamiféle enyhítését vagy az alóla való kibújás lehetőségét. A büntetőjog sajátos kijátszásának eszközévé váltak már korán a természeti vallások különböző szent helyei, főleg kultikus használatú templomai. Oda menekülhet-

tek a közjó vagy a személyi jog ellen vétők, és menedéket kaptak. Sőt ott-tartózkodásuk megszűnte után sem lehetett az ilyeneket megbüntetni anélkül, hogy valami enyhítésben ne részesültek volna. A menedékjog célja tulajdonképpen a privát megtorlás, a vérbosszú önkényes alkalmazásának a megfékezése volt. Valószínűleg ez volt a kereszténység szándéka is a középkorban az asylumjog alkalmazásával, hiszen a magánbosszú szokásos gyakorlata gyakorta párosult kegyetlenséggel. Megtorlástól félők előtt nem volt szabad bezárni a templomot. A bizonyítottan gyilkolót ki kellett ugyan szolgáltatni, de nem lehetett többé halálra ítélni, miután elhagyta templomi menedékhelyét. Ilyen értelemben is életmentő szerep jutott a templomoknak.

Ezt az ősi menedékjogformát általában gyakorolták az államok, s ez alól a Magyar Királyság sem volt kivétel. Szent István a kereszténység felvételekor szabályozta 2. dekrétuma 14–6;25. szakaszaiban, Szent László pedig a templomot, a királyi udvart és a püspök palotáját jelölte meg menedékhelyként. Ugyanakkor elrendelte, hogy a menedékjog hazaárulás és félértés esetében hatástalan. 1776-ban egy királyi rendelet a menedékjogot csak szentségeket kiszolgáltató egyházakra korlátozta, és a huszonhárom leg súlyosabb bűncselekményt elkövetőt nem védte.

Az újkorban érdekesen kibővült a menedékjog azáltal, hogy egyes államok menedéket nyújthattak más államban politikai vagy vallási okokból üldözötteknek, és nem szolgáltatott ki őket üldözőiknek. Így menekülhettek a salzburgi protestánsok Erdélybe vagy a franciaországi hugenották a német tartományokba. A mai német menekültjog érvényét a politikai vagy más okokból ide menekülők számára a köztársaság Alaptörvényének 16. paragrafusa biztosítja.

Summa: a menedékjogot alkalmazó protestáns gyülekezeteknek van-e igaza vagy a belügyminiszternek? Válasz: mindkettőnek. A jogot alkalmazni lehet, de óvni kell a vele való visszaéléstől. Egyben azonban nagy különbség van: a templomi menedéket nyújtó gyülekezetek hivatkozhatnak az érvényes állami jogra, de nem a Szentírásra, mert az ezt a jogot eredetileg csak az előre megfontolt szándék nélkül elkövetett gyilkosság esetére korlátozta. A háborúk vagy gazdasági okok miatt hazáját elhagyó általában nem gyilkosság vádlottja, hanem éppen azért menekül, hogy ne váljon annak áldozatává.

Felhasznált irodalom

- BAUER, Walter 1958. *Wörterbuch zum Neuen Testament*. 5. kiad. Töpelmann, Berlin.
- ELIADE, Mircea 1987. *A szent és a profán*. Európa, Budapest.
- GESENIUS, Guilielmus 1847. *Lexicon manuale hebraicum et chaldaicum in veteris testamenti libris*. Lipsiae. Web: <http://gallia-ca.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k295347>.

GRÜNEWALD, Hans I. 1970. *Die Lehre Israels. Bemerkungen, Erklärungen und Hinweise zu den wöchentlichen Lesungen der Juden aus der Thora.* Olzog, München.

KÖNIG, Eduard 1922. *Hebräisches-aramäisches Wörterbuch zum Alten Testament.* 2. kiad. Dieterich, Leipzig.

Magyar nagylexikon. 2. köt. *And–Bag.* Főszerk. Élesztős László – Rostás Sándor. Akadémiai, Budapest, 1994.

Magyar néprajzi lexikon. 5. köt. *Szé–Zse.* Főszerk. Ortutay Gyula. Akadémiai, Budapest, 1982.

OTTO, Rudolf 1997. *A szent. Az isteni eszméjében rejlő irracionális és viszonya a racionálishoz.* Osiris, Budapest.

RAD, Gerhard von 1962. *Theologie des Alten Testaments.* 1–2. köt. 4. kiad.

REICKE, Bo – ROST, Leonhard 1962. *Biblisch-historisches Handwörterbuch.* 1–3. köt. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament. 1–10. köt. Szerk. Heinz-Josef Fabry – Helmer Ringgren. Kohlhammer, Stuttgart, 1973–2000.

Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament. 1–10. köt. Szerk. Gerhard Kittel – Gerhard Friedrich. Kohlhammer, Stuttgart, 1990.

Reményik Sándor a küldetés, a hit és a szolgálat útján*

■ ZÁSZKALICZKY PÁL (ID.)

A sokak által tisztelt, templomi szószékeken is sokszor idézett erdélyi költő, a ma egyre többen emlegetett¹ Reményik Sándor (1890–1941) gazdag életműve erősen szétfeszíti egy előadás idői keretét, még akkor is, ha csak innen-onnan, például a természetről vagy a barátságról szóló költemények közül „csipegetnénk”, vagy ha az istenes verseit szednénk csokorba. Legyen szabad most – a halálának közelgő 75. évfordulója előtti napokban – az elérhetetlen teljességre törekvés helyett arra koncentrálnom, hogyan változott a költő meggyőződése, s ezzel verseinek mondanivalója a történelem sorsfordulóival együtt, s mindez hogyan jelentkezett életművében.

Az ellenállásra buzdító Végvári-versektől a kisebbségi létben élő erdélyi magyarság szolgálatáig

A költő 24 éves volt, amikor a szarajevói merénylet következtében kitört az I. világháború. Az Osztrák–Magyar Monarchia mellett Németország, Törökország és Bulgária harcolt az egyik oldalon, ellenségeik (Szerbia, Franciaország, Olaszország, majd Oroszország) egyre szaporodtak a másik oldalon. A háborút indító Monarchia gyengülését látva hazánkban egyre-másra mozdultak meg a nemzetiségek, s követeltek jogokat, majd önállóságot. Az addig semleges Románia 1916. augusztus 27-én hadat üzent a

Monarchiának, csapatai – a franciák biztatása mellett – először a Tiszáig nyomultak, majd Budapestet is elfoglalták. Gyulafehérváron egyoldalúan kikiáltották Erdély Romániához való csatolását, nem törődve sem az erdélyi magyarság, de a szászok és a sváb lakosság tiltakozásával sem. Ekkor szólalt meg „Végvári”. Sokáig nem tudta senki, ki rejtőzik a beszédes álnév alatt. A versek kézen-közön terjedtek, utazók és menekültek hozták magukkal. A mintegy hetven költemény „minden egyes sorából egy hazáját sirató szív jajongása kiált hozzánk. Költője a saját lelke keserveiben a megtiportatást szenvedők ezreinek sóhaját küldi felénk. [...] Nem vigasztalást akar nyújtani, hanem öntudatot ébreszteni. Petőfi óta kevés költő ajkán szólt tüzeesebben a szó, izgatóbban az indulat, maróbban a keserűség, megragadóbban a háborgás...” – írta 1919 novemberében a *Segítsetek* címen megjelent versek előszavában Raffay Sándor püspök.

Végvári döbbenet tapasztalja a történeteket. Például azt, hogy Kolozsváron „megjelölve minden magyar ház / Egy nagy, kiáltó fekete kereszttel” (*Segítsetek!* ÖV 1: 100. o.). A város népe vándorol:

„...nehéz, megrakott szekerek
Utcahosszat vonulnak...

[...]

Ki erre költözik, ki arra,
Más utca szélire,
Ki csak a szomszéd faluba,
Ki – világ végire.

[...]

S ez istenverte népnek bűne nincs,
Csak az, hogy magyarok.”
(*Vándorló város*, uo. 94–95. o.)

* Elhangzott a nyugdíjas lelkészek havi összejövetelén, a Deák téri gyülekezetben 2016. október 7-én.

¹ A három kiadó által megjelentetett verseskötet sikere is ezt bizonyítja: REMÉNYIK Sándor: *Összes verse.* 1–2. köt. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár; Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest, 2008. (A továbbiakban: ÖV 1, ill. 2.)

A menekülő áradatban a költő tanácstalan. Áhítva kapaszkodna akár szép és hazug mesébe is, de nincs, aki mesélni tudna, Csaba királyfi meséje is régi már, s „nekünk mesére, álomra se futja, / Hitre se már, / Olyan szegények lettünk” (*Hadak útja*, uo. 86. o.). Előfordul, hogy sorsuk alakulását Jób történetéhez hasonlítja. A döbbenetesen kemény hangú vers végén tanácstalanul kérdezi: „...szóljak hozzád, népem, Jób feleségével?!” Vagy „a bosszút, átkot, bízam Tereád, / Isten, ki ha majd egyszer üt az óra, / Szólsz: »Kelj fel, népem, elég volt a próba«...” (*Mint Jób...*, uo. 86–87. o.). Máskor kétségbeesetten arra a következtetésre jut, hogy az Isten alszik:

„Az Isten alszik: néha az is érzi,
Aki Benne hisz, s aki – áldozat.
Került, fordult az idő kereke,
S hogy legázolt egy szörnyű változat:
Mi is kérjük irtózva, réveteg:
Én Istenem, behunyta a szemed?!”
(„*Mikor az Isten alszik*”, uo. 74–75. o.)

Ugyanakkor szörnyű bosszú is megfogalmazódik soraiban. Mindent fel akar írni, az elorzott kincseket, a testi és lelki sebeket, a lobogók földbe tiprott selymét.

„Mindent felírunk: mindent, ami érték:
Gazdag aranyát és szegény filléjét.

Egy jó szót tőlük megtanultunk végre,
S majd: »Cine mintye« – megfizetünk érte!”
(*Mindent felírunk!* Uo. 63. o.)

Ám nem segített a bosszú gondolata, a kétségbeesetten kimondott költői átok, s az sem, hogy a város tisztviselőinek kara börtönbüntetéssel történt fenyegetés ellenére is egysegesen megtagadta az új hatalom által előírt esküt. Igaz, hogy „a zsarnok arca halványabbra vált” (*A megtagadott eskü*, uo. 65–66. o.), de nem hátrált meg. Nagyvonalaian lemondott szakemberek ezreiről, s aki nem tett esküt, mehetett, amerre látott.

Ekkor indult el igazán az anyaországba való menekülés. Olyanok is elindultak, kiknek az eskü megtagadása miatt menniük kellett, de mentek mások is nagy számmal. Aki indult, sajtó szívvvel tette, s aki maradt, annak pedig a repatriálók miatt fájhatott a szíve. A költő szerint a hontalanság odakünn és idebenn egyaránt keserű. Ám aki menni akar, csak menjen, ha tud. Végvári viszont marad, talán az új birtokosokat nyugtalanító partizánharcnak vagy a modern „polgári engedetlenség” költői megfogalmazásának tarthatjuk azt, amit kimond:

„Leszek őrlő szú az idegen fában,
Leszek az alj a felhajtott kupában

Az idegen vérben leszek a méreg,
Miazma láz, lappangó rút féreg,
De itthon maradok!”
(*Eredj, ha tudsz!* 1918. dec. 29. Uo. 58–60. o.)

Amikor pedig minden végérvényesen eldőlt, a költő egy dísztelen, kemény acélból fekete gyűrűt készíttetett magának. A gyűrűbe vésett dátum magáért beszél: 1920. június 4. A magyar népet gögösen és hitszegően elhagyták Nyugat népei. Ezért „remete-nemzet lesz a magyar nép, [...] S csak Istene lesz véle, s bánata” (*Gyűrűt készíttetek...*, uo. 117–118. o.).

Ezek után hamarosan elhallgatott Végvári. Elhallgatott, mert „új parancsok jöttek”, elhallgatott, mint a harcok befejezése után a röghöz visszatérő fölműves, elhallgatott, mert

„nem a mi dolgunk igazságot tenni,
A mi dolgunk csak: *igazabbá lenni*.

Elhallgatott, – mert vad tusák közül
Immáron Istenéhez menekül.

Vele köt este-reggel új kötést.
És rábízta az igazságtévét.”²

Március tizenötödikét ünneplő versben már „nem temetni és nem lázítani akar, csupán figyelmeztetni”. Figyelmeztetése pedig csupán ennyi: „Most – kő alatt / Számunkra csak csendes növekedés: / Valóban: munka és imádság maradt.” A vers vége kijelöli a maga és a kisebbségben élő magyarság szellemi vezetői számára a járható utat:

„Testvér, látod: én nem járok tilosban,
De te is hidd: nem tilalmas dolog
Megsimogatni otthon a fiókban
Egy poros, régi, kicsi szalagot.

Aztán – menni a hétköznapi útján,
Császárnak megadni, mi az övé,
S a maga részét minden hatalomnak, –
De Istennek is, ami Istené.”
(*Erdélyi március*, uo. 632–633. o.)

„A ’20-as évek elején Reményik lírja eszmeileg is végleg letisztul, a Végvári-versekben felbukkanó sovinizmust most transzilvánista eszmék váltják fel, melynek körvonalazásában a *Pásztortűz* című folyóirat megindítása kapcsán – ennek kezdetétől, 1921-től fogva főszerkesztője – neki magának is része volt. Ennek [...] lényege nála az erdélyi

² „Miért hallgatott el Végvári?” (Levélben kérdezték, 1933. márc.) ÖV 1: 633–634. o.

magyar, román és szász népek megbékélése, mégpedig a különállásukban is közös élményeket, sorsot és történelmet kifejező nemzeti kultúrák ápolása, elmélyítése, nem versengés alapján.” (*Magyar Irodalmi Lexikon*) A kisebbségi sors egységbe tömörítette az írókat-költőket is, Kemény János marosvécsi kastélyában az *Erdélyi Helikon* megalakításával kezdet fogtak a népiesek és az urbánusok, a baloldaliak és a konzervatívok. S ugyanezt állapította meg Járosi Andor az egyházakról: „...valami csodálatos dolog történt, a keresztyénség különböző felekezetei a maguk hitét, felekezeti sajátosságait emberöltők óta nem tapasztalt mélységes erővel élték úgy, hogy [...] mindegyik Isten eleve elrendeléséből magyar keresztyén kell legyen a szónak nem politikai s nem is szűk felekezeti szempontjából, hanem Isten akaratából s a felismert rendeltetésből.” (JÁROSI 1941, 560. o.)

Az erdélyi magyarság számára a királyi Romániában kialakított kisebbségi életrendbe durván szólt bele a történelem. A második bécsi döntés – sokak harsány ünneplése mellett – „lelki zűrzavart, feldúlt szívet” okozott a költőnek. Így válaszolta meg budapesti gyógykezelése idején Ittész Mihályné levélben feltett kérdését: „Nagyon nehéz lesz az új hangot, az egész magyarságnak való hangot megtalálni a most adott helyzetben. Erdély egyik, kisebbségi fele visszakerült, és találkozót ünnepelel a magyar anyaországgal. Ezt a boldogságot azonban antik tragédiákba illő módon zavarja meg az, hogy ugyanakkor a természeti és történelmi Erdélyt darabolták szét, még irgalmatlanabban, mint Trianon alkalmával a történelmi Magyarországot. [...] a napvilágra feljutott egyik részt szinte fájón vakítja a napfény, mert a másik rész a pokol még mélyebb sötétjébe merült. Kimondhatatlanul sok drága szál szakadt el így. Családok tépődtek el egymástól, bizonyos formában megismétlődött a Trianon utáni helyzet. Kolozsvár, az én szülőföldem, ahol állandóan élek, felszabadult, de ugyanakkor vidékétől, erdőitől, hegyeitől, sajátos atmoszférájától megfosztott csonka *határváros* lett. Mögötte, mint sötét kísértetek bújnak meg a rab Torda, Enyed, Dicsőszentmárton, Gyulafehérvár, Brassó, nevek, amelyek nélkül nincs igazi Erdély s nem is lesz soha.

Nagytiszteletű Asszonyomnak is fáj ez, látom, érzem. Köszönöm. És én most üzenjek a győri magyaroknak. Hát én 22 esztendő tapasztalatai alapján nem üzenhetek egyebet, mint azt, hogy én nem a határok földi, ingatag voltában, nem a nemzet külső dicsőségében látom a nemzeti élet teljességét, hanem a nemzeti élet *megszentelődött minőségében*. Erdélyben a román uralom alatt is volt nemzeti élet, Istennek hála, hogy ez most kifelé is megnyilvánulhat, de nem ez a legfontosabb. Legfontosabb a nemzeti élet mélysége. Kriptákban, katakombákban is lehet magyarnak lenni. A belső, a lelki szabadság, a diadalmas öntudat és a lelki magyarság békessége: *ez a min-*

dennél fontosabb ma és mindörökké. Ennyi csupán most az én üzenetem.”³

Ugyanezt tapasztalták a budapesti Ranolder Intézetből Kolozsvárra utazó tanárnők, Rafaela és Piroska nővérek, akik kéttucatnyi növendékkel látogatták meg Reményik Sándort. A költő „nem tudott örülni, szenvedő arcát mintha még most is látnám” – írja Piroska nővér visszaemlékezésében. A költő ezt mondta: „Nekünk ez a helyzet nem öröm. Eddig Erdélyben nem volt különbség magyar és magyar között. Most az Anyaországból ide özönlött Erdélybe ez a tébolyult pártoskodás. Kolozsvár legősibb épületein, Mátyás király egykori házán ott a nyilaskeresztes zászló, a nyilas párt plakátjai. Nekünk ez jobban fáj, mint a terület elszakadása, mert ez belső megosztottság.” (Uo. 44. o.) Igen, ahogyan a trianoni döntés végrehajtása során nem az erdélyi, hanem a Kárpátokon túlról érkezett románok okozták az igazi fájdalmakat, a bécsi döntés után a helyi állapotokat és hagyományokat nem ismerő magyarok magatartása jelentett gondot románoknak és magyarnak egyaránt. S ugyan a költő a *Korszerűtlen versek* ciklusába helyezte az *Egymás mellett soha?* című versét, fájdalma és kérdés formájában megfogalmazott figyelmeztetése mégis nagyon is korszerű: „Hát nem lehet e korhadó világot / Testvér-színekkel ékesíteni?” (*Egymás mellett soha?* Kolozsvár, 1941. május 15. ÖV 2: 161–162. o.)

Reményik útja a kultúrprotestáns gyökerektől az élő hitig

Reményik Sándor az *Elkéstetek* című versében maga fogalmazta meg, milyen távolról kellett elindulnia a Krisztusba vetett hit felé. A versben emlegeti dédapját, Pákh Mihályt, aki a Tiszai Egyházkerület szuperintendense (püspöke) volt, s akinek dörgő hangja ugyan betöltötte a lőcsei templomot, de felvilágosult teológusként Jézust „Kossuth árnyékába” állította. Az 1848/49-es szabadságharc leverése után Haynau egyházunk másik három szuperintendenséhez hasonlóan őt is várfogságra ítélte. Emlekszik nagynénje kiabálására, aki a kérő szóval érkező apácákat így kergette el: „Pápista célokra mi nem adunk. / Protestánsok vagyunk!” Ez a liberális teológia: „...egy keveset hiszünk, de sokat protestálunk!” Az édesapa a kolozsvári gyülekezet felügyelőjeként nem hitt az imádság erejében, az édesanya erkölcsi példaképnek tartotta Jézust, s nem többnek (*Elkéstetek. Szó a protestáns teológusokhoz*. ÖV 2: 316–318. o.). A vers őszinte kiáltás az igazi hit után.

Elégtelen neveltetése ellenére Reményik nem mondott

³ Levél Ittész Mihálynénak, 1940. október 14. Idézi ZÁSZKALICZKY 2011, 46–47. o.

le az Istennel való találkozásról. Már a legelső, 1918-ban *Fagyöngyök* címen megjelent kötetében írta: „Uram, lesz még találkozásom Véled.” (*Isten. ÖV* 1: 12. o.) S ahogyan az lenni szokott, aki az Istent keresi, azt keresi, sőt előbb-utóbb meg is találja a kegyelem, illetve a kegyelem Ura. Kereste őt például az Istennek szentelt női életek, a kórházi diakonisszák kiegyensúlyozott, derűs légkörén keresztül is. Róluk, de általában a körülötte élő hívő emberek szolgálatáról így írt a költő egy levelében: „Mi volt az én ún. »Isten-keresésem«? [...] Az, hogy látva magam körül embereket, akiknek hitéből szeretet és jóság fakadt, – s szép és nagy dolgok – iparkodtam én is hozzájuk hasonlítani. Nem sikerült. Most le kellene számolni. Istennel, úgy képzelem, le tudnék valahogy, de nem tudok azokkal, akik az övéi. S ha velük nem lehet, nem lehet egészen Istennel sem. Nem lehet.” (*Lelkipásztor*, 1949. 453. o.)

Az Isten intenzíven kereste a költőt a templomi szószékekről hangzó igehirdetéseken keresztül is. Őt, aki a szülői házból nem hitet, csupán vallást örökölt. Otthoni és iskolai neveltetése körülbelül azt jelentette, hogy dogmáik a katolikusoknak vannak, a protestánsok pedig „szabadon gondolkodnak”. Ravasz László igehirdetései ébresztették fel Reményikben először annak a világnak a sejtését, hogy „a protestantizmusnak az örökös opposíció, kuruckodás, egyháztörténeti és nemzeti szabadelvűségen kívül és túl *hittartalma* is van, etikai öröksége mellett határozott és mélységes vallásos világa. [...] Ravasz akkor pionír volt, hídverő. Szakadatlanul verte a szívárványhidat a racionalizmus nemzedéke és az Ige új protestantizmusa között.”⁴ A költő akkor kezdte felnyitni a Bibliát, amikor Ravasz első igehirdetéseit hallotta, őt „Isten egyik legelhivatottabb szolgájának” nevezte, „aki minél nagyobbra nő, annál szerényebb lesz, minél magasabbra ragadtatik a Lélektől, annál mélyebbre hajtja fejét” (*REMÉNYIK* 2008, 293. o.). Hatására lett Reményik bevallottan Istent kereső lélek, ám „keresése fölé csak ezt a textust írhatta: Hiszek, Uram, *légy segítségül az én hitetlenségemnek*” (uo. 295. o.).

A református Ravasz László mellett a „másik név”, a „másik Lélek”, aki őt „ihlette, irányította, aki soha többé el nem hagyta”, Prohászka Ottokár volt. „Holtig tartó szabad rabja” lett „a generációkat ihlető géniusznak” (*Kívülről*. In: *REMÉNYIK* 2008, 492. o.). Prohászka hatását levélben köszönte meg: „Nem vagyok távolról sem sziklaszilárd, pozitív hitű lélek, azonban vívódásokon és vergődéseken keresztül lelkem és költészetem valahogy mégis mindig az abszolútba, az Istenségbe igyekezett öntudatlanul, sőt néha akaratom ellenére is kapcsolódni. [...] csak a legmélysegebb hálával tudok azokra gondolni, akik ezt az alaptendenciát lelkemben fejlesztették és előrevitték: Ravasz László református püspök úr mellett Nagyméltóságod

[...] gyakorolt rám legnagyobb hatást.”⁵ Kettejük hatását így foglalta össze a költő: „...éreztem a költészetet és a válást összeolvadni egy titokzatos ponton.”⁶ Elkezdte megismerni „Isten teljes megvalósult világtervét”, s „érthetővé vált számára az érthetetlen”.⁷

Reményik életében a magától, kegyelemből cselekvő Istennek legáldottabb eszköze, csendes segítőtársa „kicsi papja”, Járosi Andor tudós kolozsvári lelkész volt, aki „ostorozó és égbe ragadó óriási prédikátorok után” baráti hangú igehirdetéseivel juttatta el a költőt az „én bűnös vagyok” megvallására. Az a költő, aki addig „gyönyörködni járt a templomokba, mint a hangversenyekre, tárlatokra”, papjára figyelve megértette, hogy „az Evangélium több, mint a leggyönyörűbb költemény”, ő készítette, hogy „a szent vacsora után” türelmesebb legyen, jobban vigyázzon tetteire, szavára. Így történhetett meg, hogy benne „lassan életté remegnek a szók: Kegyelem és békesség nektek” (*Az én lelkipásztorom*. Járosi Andornak. *ÖV* 1: 502. o.). A kimondott szinte bűnvallásra belső meggyőződésévé lett Isten válassza, az elnyert kegyelem és a békesség. S lett a Krisztusban megismert Isten „holt szívem élő Istene” (*A lehetetlenség kapujában*. *ÖV* 1: 499. o.).

A művészi alkotás titkait szenvedélyesen kutató költő útja az igehirdetésig

A költő kortársa, Jancsó Elemér kritikus szerint „alig van modern lírikusunk, aki a költői alkotás titokkeresésén át annyiszor próbált volna a műalkotás lényegébe bepillantani, mint ő. De ez az önkeresés, mely a művészet és saját költészete létrejöttének, értelmének állandó kutatására ösztönözte, nem a hiúságból fakadt, mint a legtöbb költőnél. [...] Sohasem önmagával foglalkozik, hanem versein és problémáin át a műalkotás létrejöttének irracionális, isteni eredetével. [...] A műhelytitoknak ez az állandó kutatása, mely talán sokak előtt tudatosnak látszik, valóban nem más, mint az igazi művész ösztönös vágya, mely minden nagy alkotót a teremtés legmélyebb titkai felé hajt. [...] A vers születése találkozás egy pillanatra az örökkévalósággal...” (*JANCÓS* 1998, 106–107. o.) Isteni eredet és örökkévalóság – mindkettő felette van az emberi ésszel megragadható valóságnak. Éppen ezért „az írói alkotás folyamata csak részben tudatos (ez különösen a versírásra áll.) S akik a nem tudatosságnak nagyobb szerepet tulajdonítottak, azok (egykor vagy mostanában is) gyakorló költők voltak. Van ihlet – állították teljes határozottsággal” – összegzi „töprengéseit” Kiss Jenő (2011, 44. o.).

⁵ Kolozsvár, 1925. okt. 11. In: *BARLAY* 2009, 34. o.

⁶ Ravasz László 1. *A Lélek embere*. In: *REMÉNYIK* 2008, 287. o.

⁷ Ravasz László 2. *Alfa és Ómega*. In: *REMÉNYIK* 2008, 298. o.

⁴ Ravasz László 2. *Alfa és Ómega*. In: *REMÉNYIK* 2008, 296. o.

A kíváncsi kérdésre – „hogy jó az ihlet?” – a költő válasza többértű, összetett. Az ihlet egyszer olyan, mint a langy eső, máskor, mint a villám, néha cirógató szelíd kézre, máskor borzongató lázra hasonlít (*Hogy jó az ihlet?* ÖV 1: 396. o.). Egyszerre titokzatosabb, ugyanakkor mégis konkrétabb egy másik vers válasza a fenti kérdésre: „Az ember azt sem tudja, mi történik, / Villám vág az öntudat gyökeréig”, mert előbukkan egy már-már elfelejtett régi emlék, s azt meg kell írnia. Az írás pedig véres küzdelem,

„mert harc a költészet s csak ritka béke,
A költő igéje: Jézus igéje:
Nem békét, fegyvert hoztam e világra –
A szavaink a Lélek fegyvertára.”
(„*És elvérezni egy fonák ígén...*” ÖV 1: 559. o.)

Micsoda vagy kicsoda tehát az ihlet? Nyitott Bibliával a kézben a költővel incselkedő, repkedő Múzsza; világalkotó, személytelen isteni lényeg; vagy annál több, maga az Isten? Erre a kérdésre maga Reményik ad egyértelmű választ levelében: „Most két nap óta írok is – verset. A régóta néma időszaki forrás, a költészet Periodische Quelle-je megint buzog, hála a *Szentlélek Úristennek*. Milyen különös találkozás az is, hogy a testvérek életében a hangsúly a Szentháromságból valahogy a Szentlelken van. Én [...] ugyancsak a *Szentlelket* érzem a legközelebb magamhoz a *Költészet által*.”⁸ A költő megvallott tapasztalata egészében biblikus. Az ószövetségi teremtetéstörténetben a „teremtette” szó csak a Teremtőre vonatkozik, a *creatio ex nihilo*t, a semmiből való teremtést jelöli meg. Ám az ember teremtésénél ezt olvassuk: „...megformálta az Úristen az embert a föld porából, és élet leheletét lehelte orrába” (1Móz 2,7). Az itt szereplő héber szó emberi alkotást, minden kézműves és művészi munkát is jelöl a továbbiakban. Tehát minden alkotóművészt, aki fával, kővel, az emberi szavakkal, gondolatokkal vagy bármi más, már meglévő „anyaggal dolgozik” s abból újat, addig nem látottat-hallottat alkot, alkotásában a Teremtő Leleke-Szelleme segíti. Amit az alkotó ember kezével, szerszámával vagy gondolataival megformál, azt a Sanctus Spiritus, az Isten Leleke teszi hitelessé, leheli életre. Ő minden ihlet forrása. Az „isteni szikra” – az Isten szikrája.

Nem követünk el méltánytalanságot, amikor a költőt bizonyágtevőnek és igehirdetőnek nevezzük. Hiszen ő maga írta az irodalmi élet jelenségeiről a következőket: „...minden igazi igehirdetés, amely komolyan érdemes erre a névre, egyúttal irodalom, művészet is, amint minden irodalom és művészet, amely szent komolysággal végzi hivatását: Isten igéjének hirdetése. A prófétaság missziójában találkozik a költő a prédikátorral...” Ezért mind az igehirdetés, mind a művészet-irodalom által felvetett problémák mö-

gött ki kell bontakoztatni „a Megváltó Jézus Krisztus tündöklő istenarcát”, s csak így, „a keresztyén hitbizonyosság alapján” találunk megnyugtató megoldásokat.⁹

Ezért a „rég és rozsdás” verseinek ragyogniuk kell, hiszen „a *vers*: esküvő, temetés, / keresztelő és igehirdetés – / Összeolvad költő és lelkipásztor...” (Ő, *régi versek*. ÖV 2: 47. o.) S ez alól a feladat alól nem is bújhat ki, hiszen a „tündér-titkú nő”, a „megtermékenyítő” Múzsza „kezeiben felütött Bibliával suhan szobája szürkülő csendjén át” (*A ti unokátok*. ÖV 2: 44–47. o.). A „múzsza” biztatására az igehallgató és bibliaolvasó költő számos bibliai témát dolgozott fel versben; történeteket, Jézus példázatait. Ezek a versek nem pusztá parafrázisok, nem utánpótlások. A versekkel Reményik valami fontosat akart elmondani olvasóinak. A bibliai szereplőkben új vonásokat vett észre. József, Jézus nevelőapja Egyiptomba menekítette a gyermek Jézust, s azután is óvta lépteit, ám ez a „nehéz apaság” Isten szemében csupán csendes háttérszerep volt: „Te vagy az atya, – én senki vagyok, az Evangéliumban hallgatók, s hallgat rólam az Evangélium.” (*József, az ács, az Istennel beszél*. ÖV 1: 496–497. o.) Elvégzett szolgálatainkért egyikünk se várjon ünneplést – figyelmeztet költeményével a költő. Ennek ellenére mindnyájunk kívánságát is kifejezi a szőlőmunkásokról szóló versében, amikor az egész napi téltenség után felvételét kéri az Isten napszamosai közé: „Ezt az utolsó órát add nekem.” (*Utolsó munkás*. ÖV 1: 505–506. o.) Aki pedig – mint Libanon cédrusa – „kereszt-sorsának megadja magát”, a Szentlélek azzal tünteti ki, hogy a keresztre feszítettet hordozhatja (*A kereszt fogantatása*. ÖV 1: 464–465. o.).

A Bethesda partján harmincnégy éve betegen fekvő emberről szóló versét nem sokkal harmincnégyedik születésnapja előtt írta, s ez nem lehet véletlen. Több mint ötven soron keresztül ömlik a panasz az „ólomlábú” évekről, „a kővé keményedett” szívről, a „ronggyá vált” önértéről, a „finom porrá mállott” szikla-dacról, a felkavart gyógyvizű tóba elsőnek érkezett gyógyultakról s a beteg reménytelenségéről... Ám egyetlen sorba belefér a keserű múltat elsöprő találkozás örömeéről szóló biznyságtétel: „De másnap reggel Jézus arra jött.” (*A Bethesda partján*. ÖV 1: 467. o.)

Más alkalommal a költő egyszerűen folytatja, továbbírja a bibliai szereplő történetét, akivel mindenestől azonosítja magát, mint az igehirdető, aki szent egyidejűséggel egyszerre szól a bibliai személyről, a hallgatókról és önmagáról. A feltámasztott Lázárral az új életet nyert költő imádkozik így:

„Uram, aki feltámasztottál,
Te látod rajtam

⁸ Pasztuska Eszter szociális nővérnek. Hohe Rinne, 1939. IX. 10. In: HANTZ LÁM 2007, 178. o.

⁹ Makkai Sándor 1. „Írd meg, amiket láttál”. In: REMÉNYIK 2008, 197–198. o.

A síri gyolcsokat.
 Ím, könyörögve kérlek,
 Ne engedd, hogy elbízam magamat.
 S elkápráztasson nagy kerted, az élet.
 Nagyon mélyről jövök,
 Nagyon bűnös vagyok,
 Nagyon tied vagyok.
 Nagyon-nagyon hatalmadban vagyok...”
 (A feltámadt Lázár litániáiból. ÖV 1: 578–580. o.)

Tökéletes igehirdetés ez, bizonyosságtétel a halál felett győztes Úrról, a meg nem érdemelt kegyelemről s az azt elfogadó emberi alázatról. Reményik azt tette, amit „árva nemzetségének, Erdély népének” megígért: „szédülő fejjel és halálra váltan [...] az üdvösség borát és az örökéletet prédikáltam” (Vallomás és előljáró beszéd. ÖV 1: 183–184. o.).

S miközben prédikál, átéli alkalmatlanságát. Hiszi és hirdeti, hogy Isten azzá teszi őt, akivé akarja. Tőle való alkalmassága, s tőle kapta az ajándékokat, amelyeket osztogathatott. Nem az övé a fény, csak benne jár (Azt mondják. Weress Margitnak. ÖV 1: 200. o.).

Ebből az Istentől kapott fényből részesülünk Reményik Sándoron keresztül. S ezt köszönjük neki is, de elsősorban a Mindenhatónak, annak, akiről így vallott az utolsó meg-

jelent verseskötete egyik „korszerűtlen” versében: „Engem külön szolgálatra hívott be / Az, aki poétának alkotott” (És így is őrzője a várnak. ÖV 2: 160–161. o.).

Hivatkozott művek

- BARLAY Ö. Szabolcs 2009. *Reményik Sándor – Istenarc. A poézis teológiája*. Székesfehérvár.
- HANTZ LÁM Irén (szerk.) 2007. *A lámpagyújtogató. Reményik Sándor élete képekben és versben*. Stúdium, Cluj-Napoca.
- JANCSÓ Elemér 1998. Reményik Sándor élete és költészete. In: Kisgyörgy Réka (szerk.): *Reményik Sándor- emlékkönyv*. Erdélyi Szépművés Céh, Kolozsvár.
- JÁROSI Andor 1941. Reményik és Rilke. *Pásztortűz*, XXVII. évf. 11. sz. 560–562. o.
- KISS Jenő 2011. Töprengések nyelvről és irodalomról. *Irodalomismeret*, 2. sz. 36–44. o.
- REMÉNYIK Sándor 2007. *Kézszerítés. Írók, művek, viták 1918–1941*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár.
- REMÉNYIK Sándor 2008. *Összes verse*. 1–2. köt. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár; Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- Reményik Sándor leveleiből. *Lelkipásztor*, 1949. 12. sz. 453–454. o.
- ZÁSKALICZKY Pál (id.) 2011. Reményik-levelek nyomában. *Cre-do*, XVII. évf. 1. sz. 37–48. o.

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Emlékezés Kőszeghy Tamás evangélikus lelkész szolgálatára

1933–2016

■ D. SZEBIK IMRE

„Életem ideje kezdedben van, Istenem.” (Zsolt 31,16)

Alakja nyolcvan felül is fiatalos, mozgása sportos, mosolya elfogadó, szava csendes és halk. Kérdései jelzik, szellemileg friss és nyitott napjaink gondjai és teológiai kérdései iránt.

Ez év augusztusában beszélgettünk utoljára a budapest-angyalföldi templomban a kántorképző kórusának hangversenye után, ahol Franciaországból hazajáró, magyarul jól beszélő unokái is énekeltek a mieinkkel együtt.

Akkor már tudott könnyű lefolyásúnak vélt betegségéről, de tekintete egészséges ember benyomását keltette. Pedig a gyógyíthatatlan kórt már hordozta magában. A rosszindulatú sejtek szorgalmasan dolgoztak.

Elhunyt testvérünk s kedves barátunk 1933. december 24-én született Budapesten. Általános iskolai és gim-

náziumi tanulmányait Balassagyarmaton végezte, ahol a család hat gyermekkel nehéz anyagi körülmények között élt. Néhai Szabó József püspök személye és igehirdetései voltak reá nagy hatással. Hazai teológiai tanulmányai után 1962-ben szentelte lelkésszé Vető Lajos püspök Csepelen. Később a németországi Eisenachban és Erlangenben tanult. Birminghamban angol nyelvi ismereteit gyarapította.

1957-ben együtt kezdtük tanulmányainkat az akkori Evangélikus Teológiai Akadémián. Huszonhárman nyertünk felvételt, heten lettünk lelkészek. Reá mint a legidősebbre, katonaviselt és hivatásos gépkocsi-vezetői engedéllyel rendelkező társunkra mindnyájan felnéztünk, az öt év korkülönbség akkor tekintélyt parancsoló volt. Komolyan vette a lelkési pályára felkészülést mindnyájunk „Toma bácsija”, évfolyamunk doyenje.

Lelkesszé szentelése után a budai szeretetotthonba és a budahegyvidéki gyülekezetbe helyezte püspöke segéd-lelkésznek. Fél év múlva a püspöki hivatalba került előbb helyettes, majd lelkészvizsgálja után kerületi lelkészként. Két püspök autóját vezette úttalan utakon, mint amilyeneken az egyház Ura gyülekezeteink népét is kormányozta. Püspöki titkárként megbízható szolgatárnak bizonyult ebben a kritikus időben is, ahol közelről látta az egyházra nehezedő veszélyeket és a gyülekezetekre vetülő sötét árnyakat.

1981-ben a budapest-budahegyvidéki gyülekezet hívta meg lelkészének, s ezt a bizalmat tizenhárom évi hűséges, odaadó szolgálattal hálálta meg hívei közösségében. Megleg pásztori szeretettel vezette a gyülekezetet Krisztus közösségébe, igehirdetési mélyen biblikus teológus tanúságtételei voltak, a mai élet kérdéseire igyekezett választ adni, s útmutatást, eligazodást korunk feszültséggel teli mindennapjaiban.

1996-ban kérte nyugállományba helyezését, fél évig még mint megbízott helyettes szolgált Budahegyvidéken. Ezt

követően a Balatonmáriához közel levő Marcali filiájában élő evangélikus testvérek között szolgált 80 éves koráig. Nagy szeretettel emlegette e kicsi gyülekezet megbecsülő szeretetét és az evangélium előtti nyitottságát.

Réthy Mária tanárnővel 53 évig éltek meghitt házasságban. A Teremtő három gyermekkel, Évával, Tamással és Olgával áldotta meg őket, akik az unokákkal és az elhunyt három élő testvérével együtt vették körül a szeretett nagyapa ravatalát.

Amikor megjelent az interneten a gyász hír elhunytáról, egyik fiatal kollégánk ennyit írt: „Nagyszerű embert ismertem meg benne.” Sokunk véleményét juttatta kifejezésre kellő tömörséggel. Hamvai mellett e sorok írója és a budahegyvidéki gyülekezet lelkészei, Keczkó Pál és Keczkó Szilvia szolgáltak.

Áldjuk Istent, hogy nekünk, családjának, gyülekezetének, egyházunknak adta őt az evangélium szolgálatára. Nagyon hiányzik közülünk, de őszintén reméljük, hogy az előrementek kórusában örökké dicséri Istent. Legyen áldott emléke, elvégzett szolgálata!

Igehirdetés Kőszeghy Tamás (1917–2016) evangélikus lelkész temetésén^{*}

Jn 11,25

■ D. SZEBIK IMRE

„Jézus mondja: Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbenem, ha meghal is, él.” (Jn 11,25)

Gyászoló gyülekezet, szeretett család, kedves testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Megrendült szívvel vesszük körül Kőszeghy Tamás lelkész testvérünk s kedves barátunk hamvait. Ha életére visszatekintünk, két esemény Isten nyilvánvaló jelenlétét tárja elénk. A világháború idején bombázás során egy szilánk végzett volna vele, ha ellenkező irányba menekült volna kétségbeesésében. Lépteit a Teremtő irányította. 1956-ban, amikor katonaként a magyar hadseregben szolgált, társaival együtt sorba állították, hogy sortűz végezzen velük az orosz katonák vezetőjének parancsára. Ekkor váratlanul megjelent a megszálló orosz csapathadtest parancsnoka, s leállította a golyózáport, mondván, ezek az ifjak „ártatlan” sorkatonák.

Istennek határozott terve volt Kőszeghy Tamás testvérünkkel, aki ezt meghallotta, s az isteni hívásnak boldogan engedelmeskedett. S most egy befejezett földi élet 82 esztendeje után vesszük körül hamvait. Méltán kérdezzük: mi lesz ezután? Mi vár ránk az elmúlást követően?

Sokan úgy vélik, tovább élünk az emlékezetben. És kétségkívül sokan emlékezünk őreá is, családjá, szerettei, gyülekezete, legfeljebb három nemzedékig. S aztán már nem tudják az utánunk következők, kik voltunk, mit tettünk.

Mások úgy gondolják, tovább élünk műveinkben, alkotásainkban. Lehet, hogy neves kutatók, Nobel-díjas tudósok hátrahagynak maradandó értékeket, felfedeznek egy-egy tudományágban egészen újat, de valljuk meg, legtöbbször nem tudunk ilyen szellemi magaslatokba emelkedni s maradandót alkotni.

Az az elképzelés is sokak szívében megfog, hogy tovább élünk gyermekeinkben, unokáinkban. Kétségkívül szívét melengető érzés magunkhoz ölelni őket, látni ben-

^{*} Elhangzott 2016. november 12-én a budahegyvidéki evangélikus templomban.

nők a jövő nemzedék képviselőit. De ők külön személyiségek, más-más adottságokkal, más-milyen – a miénktől gyakran különböző – életszemlélettel. Egyszerűen szólva ők nem mi vagyunk. De mindnyájan a Teremtő gyermekei, képmásának hordozói lehetünk.

Egyre jobban terjed napjainkban az a sajátos vélemény, hogy lelkünk valamely más élőlénytől érkezett, s tovább él bennük a mi testi halálunk után. Ez a reinkarnáció divatos gondolata, amelynek igazában semmi alapja nincs a Szentírásban. De tapasztalatunk sincs arról, hogy lelkünk valahol, valakiben már létezett volna.

A lélek halhatatlanságának gondolata régóta él a keresztény teológiai elképzelések között. Ez a görög filozófiából átvett platóni sejtés találhat magának vitatható bibliai alapot, de kétséges az elfogadottsága.

Mi nem azt kérdezzük keresztény hitünk szerint, hogy mi, hanem hogy ki vár ránk a halál után.

Az a Jézus Krisztus, aki magáról is így nyilatkozott: „*Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz én bennem, ha meghal is, él.*”

Jézus, aki a létező, az isteni jelenlét hordozója, aki van öröktől fogva, aki maga az élet: ő ad értelmet földi létünknek a szó kettős értelmében: élünk a másikért, annak boldogításáért; élünk, hogy benne s általa kiteljesedjék az életünk az örökkévalóságban. Ő a feltámadás, akit Isten feltámasztott, hogy mi is feltámadjunk a kétely és hitelenség lelki halálából itt és most, s feltámadjunk azon a napon az örök életre. Azon múlik minden, hisszük-e ezt.

Tanúbizonyosságok fellege vesz körül minket, kételyük gyötrő kérdéseivel és bizonyosságot kereső hinni akarásukkal. Gerhard Tersteegen énekköltő méltán vallja: „A legszebb még hátravan.”

Illyés Gyula *Nem hiszem* című versében írja:

Nem hiszem, hogy odaát meglegelek
valakit is azokból, akikért
testem és lelkem nem bánta, hogy élt.

De annyi boldogságot, örömet
veszítettem velük, kik már odaát
vannak, akárhol, és itt a világ
nélkülük annyival kegyetlenebb,

hogy lassan kezdek mégis oda vágyni,
ahol ők vannak, akárhol, akármi
formában, kiket ideát szerettem

s azt kezdem hinni, hogy bármilyen alakban
az az odatűnt boldogság is megvan,
ha emléke oly örök a szívemben!

Küszködik a költő a hinni akarás gyötrelmei között, a lét és nemlét feszültségével, az elmúlás és a veszteség fájdalomával. Feloldást csak a hit ad neki, a szó nem szokványos, de hiteles értelmében, hiszen az örök boldogságot fogadja el – ki mástól, mint a Teremtőtől, aki adta az ő életét is. Tóth Árpád így vall erről sokkal egyértelműbben *Isten ol-tó-kése* című versében:

„Összeszorítom ajkam, ha nehéz
A kín, mert tudom, tied az én harcom,
És győztes távolokba néz
Könnyekkel szépült, orcád-fényű arcom.”

Most könnyek között köszönünk el szerettünkől. Egyedül a Teremtő tudja letörölni azokat, s szívünket az öröklét távlatával vigasztalni. Kérjük ezt tőle imádságban. Ámen.

Kodácsy-Simon Eszter (szerk.): Értelmes szívvel

Etikai témák az evangélikus oktatásban

Luther Kiadó, Budapest, 2016. 532 o.

Az utóbbi évek statisztikái szerint háromból legalább egy gyermek az egyházak hit- és erkölcsstan óráin tanul az etikai kérdésekről, továbbá a diákok több mint tíz százaléka ismerkedik ezekkel a témákkal az egyházi iskolák hittanóráin. A hit- és erkölcsstan tantárgyat vagy az egyházi iskolát választó szülők és diákok szempontjai között nagy hangsúlyt kap az az igény, hogy erkölcsi tartást, etikai kérdésekben útmutatást kapjanak.

Fontosnak tartjuk, hogy a hittanórán, az iskoláinkban és gyülekezeteinkben úgy foglalkozzunk az etikai kérdésekkel, hogy azok tárgyalásához megfelelő ismereteket biztosítsunk, a felmerülő kérdéseket biztonságos, egyéni döntésekre is motiváló közegben beszéljük meg, s a személyes választásra és döntésekre bátorítsuk a diákokat.

Ezért választotta az Evangélikus Hittudományi Egyetem első feldolgozandó témaként a Valláspedagógiai Kutatócsoportja számára az evangélikus hitoktatásban és az evangélikus iskolákban megjelenő etikai kérdéseket.

Munkánkhoz elsősorban a Magyarországi Evangélikus Egyház hitoktatási kerettanterveiben megjelenő etikai témákat vettük alapul, s reméljük, hogy ezáltal elsősorban a hitoktatást végző tanároknak és lelkészeknek tudunk segítséget nyújtani a komplex etikai kérdések tanítási-nevelési célzatú feldolgozásához. A kötet emellett hasznos segítség lehet minden olyan érdeklődő olvasónak, aki vagy egyedül, vagy kisebb-nagyobb közösségével szeretné átgondolni és feldolgozni a felmerülő etikai kérdéseket.

Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap

► Jn 2,1–11

Vízből bor – út a csodához

A vasárnap jellege

Vízkereszt ősi ünnepünk. Krisztus születését még nem is ünnepelték, de a 3–4. századtól kezdve vízkereszt már több funkciót hordozott magában. Az epifánia szó megjelenést, látható kinyilvánulást jelent: Isten láthatóvá lesz a világban, az ember átélheti hatékony jelenlétét.

Míg kezdetben csak Jézus megkeresztelését ünnepelték, később már a születését is; még később a kánai menyegző emléke napja lett. Ehhez a naphoz kapcsolódott a napkeleti bölcsek – s ennek nyomán a pogányok megtérésének – ünnepe, valamint a misszió gyakorlása. Sok népi hagyomány kötődik vízkereszt napjához, például a vízszentelés, a mozgó ünnepek kihirdetése vagy a vízzel és tömjénfüsttel történő házmegáldás.

A vízkereszt utáni 2. vasárnap evangéliuma a kánai menyegző csodáját tárja elénk. Az erre a napra javasolt éneket – *Ki dolgát mind az Úrra hagyja* (ÉÉ 331) – G. Neumark egyik utazása során írta, miután megtámadták, kirabolták, és minden vagyonát elvesztette. Ez áll a címben: „Vigasztaló ének. Isten mindenkiről gondoskodik a maga idejében, e mondás szerint: minden gondotokat Őreá vessétek, mert neki gondja van reátok.” (Lásd KOREN 2015, 213. o.)

Amit a textusról tudni kell

Jézus első csodatételével találkozunk ebben a történetben. A történet helyszíne a galileai Názárettől északra, mintegy 14 kilométerre található Kána. Az igeszakasz tudósítása alap-

ján ismerjük a helyszínt, tudjuk, hogy egy menyegzőt tartottak ott, amelyen jelen volt Jézus anyja, és meghívták Jézust is tanítványaival együtt. Az 1–2. versek egyszerű bevezetést szolgálnak, mégis sok információ lelhető fel bennük. Ezek az információk – helymeghatározás, alkalom és személyek megjelölése – elegendők számunkra, még ha aprólékosabban is szeretnénk magunk előtt látni a bevezető szakaszt. Hiszen kérdések sorozatát fogalmazhatnánk meg: Miért volt meghívva Jézus tanítványaival együtt a menyegzőre? Miért volt jelen ezen az eseményen Jézus anyja? Közöttük és az örömmünnepet ülő család között milyen kapcsolat lehetett? Talán Mária valamilyen rokoni kapcsolatban állhatott a családdal? Kérdésfelvetések helyett feltételezhetünk is. Talán valamelyik tanítvány állt rokoni vagy baráti kapcsolatban a vőlegény vagy a menyasszony családjával. Erre találunk is összeegyeztető kísérletet Mk 3,18 alapján (Σίμωνα τὸν Καναναῖον, lásd BULTMANN 1963, 80. o.), bár kissé sikertelen művelet, hiszen a Καναναῖον kifejezés nem a kánaáni származásra kíván rámutatni. Úgy gondolom, hogy az apró részletekkel kapcsolatos kérdésfelvetések és feltételezések feleslegesek, hiszen nem a történet központi mondanivalójára fókuszálnak, és a lényegtelen átsiklik a lényegesen.

A 3–5. versek a csodára való előkészítést vagy jobban mondva előkészületet írják le (uo.). A rövid bevezetés után rögtön egy megoldásra váró szituációval állunk szemben. Mindannyiunkban megvan az a talán egészséges stressz, amely minden egyes vendégváró alkalom – vagy éppen a saját esküvőnk – szervezésekor újra és újra feléled bennünk: *Jaj, csak elég legyen minden*. Ezen a bizonyos kánai menyegzőn nem így történt. A menyegző örömmünnep Izraelben, mint ahogyan más népeknél is mind a mai napig. Az adott kor figyelembevételével tudnunk kell, hogy a házasság magánjogi intézmény. A házasságkötést megelőzően ki kell fizetni a jegyesért megállapított összeget, csak ezután lehet egybekelni s a házasságkötést megünnepel-

ni. Az akkori szokások szerint a lakodalom legfontosabb része volt a menyasszony átvitele atyja házából férje házába. Ebben az időben egy lakodalom egy, de akár két hétig is eltarthatott (*Jubileumi kommentár*, 3: 116. o.).

A mai kor babonás szokásaitól eltérően, miszerint a vőlegény nem láthatja menyasszonyát a házasságkötés előtt, a zsidó szokások szerint a vőlegény feladata volt, hogy arája arcát lepellet takarja le. Jákób története okán keletkezett ez a szokás (1Móz 29,21–30), hogy a vőlegény megbizonyosodjon arról, hogy valóban választottját veszi el.

A lakodalomban előáll az a nem várt helyzet, amely akár a család szegényevé is válhat, hogy elfogyott a bor. Mária jelzi ezt a megoldásra váró helyzetet Jézusnak, aki sajátos és szokatlan távolságtartással elutasítja, félretolja édesanyja jelzését (BULTMANN 1963, 81. o.). A Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι kifejezés egy korabeli népies beszédmód fordulata, amellyel Jézus nem a kialakult helyzet vagy az ott lévő közösség teljes elutasítását fejezi ki (uo.), hanem arra utal, hogy az Atya dolgaiba még ő (Mária) sem szólhat bele. Hiszen Jézust nem emberi ösztönzések határozzák meg tetteiben, hanem az Atya akarata. Majd folytatja: οὐπω ἦκει ἡ ὥρα μου. Itt az óra a *kairos* értelmében szerepel, amely valaminek az alkalmát jelöli. Talán ennek az alkalomnak az eljövételének értelmében vagy reményében Mária felszólítja és készenlétbe állítja a szolgálkat: „Bármit mond nektek, tegyétek meg.”

A 6–8. versekben elérkezik az a bizonyos alkalom, amikor is Jézus utasítást ad ki, mégpedig azt, hogy töltsenek meg hat kövedret vízzel. Tudjuk, hogy ezek a kövedrek a zsidó tisztálkodási rítushoz tartoznak, amelyek ebben a kontextusban feltárnak néhány rejtett érdekességet. Az egyik ilyen lelepleződés az, hogy a kövedrek ki vannak állítva, de üresek, ami arra mutat rá, hogy a törvény előírásait igyekeznek valamelyest betartani, de csak formálisan. A másik érdekesség a hatos szám, amely a be nem teljesedett dolgokat szimbolizálja, míg a hetes szám a teljességet. Luther így fogalmazza meg: „...ez a hat tisztálkodási köveder az Öszövetiséget jelenti, mely a maga törvényével a zsidó népet csak külsőleg igazította és tisztította meg. [...] hogy pedig a köveder éppen hat volt, ez arra a farszto robotra utal, ami az ilyen tisztálkodás jelent azokra, kik cselekedetekkel akarnak boldogulni. Hiába a hat köveder: a szív nem leli nyugtát benne, mert hiányzik a hetedik, a szent »szombat«, amikor farszto cselekedeteinktől megpihenhetnénk, hogy Isten munkálkodjék bennünk.” (*Jer, örvendjünk, keresztyének*, 75. o.)

A 9–10. versekben a csoda bebizonyosodik és megtapasztalhatóvá válik.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések

A kijelölt igeszakasz további elemzése helyett próbáljunk megválaszolni két jelentős kérdést, amelyek elsőként fogalmazódnak meg a történet kapcsán.

Az első: Miért pont egy menyegző? Sokan megfogalmazzák azt a kérdést, hogy miért választott Jézus egy lakodalmat első csodatételének helyszínéül. A sokaság miatt? Kényszerhelyzet miatt? Szeretnék egy lehetséges vonalat, utat megvilágítani, amely akár a vasárnapi igehirdetés vezérfonala is lehet.

Isten az embert férfivá és nővé teremtette. Úgy alkotta meg az embert, hogy az egymásra találásukban születik meg az egység. Ezt jól fejezi ki a magyar *feleség* kifejezés, amelyben megtalálható a *fél* szó, de ugyanakkor az egység és a feleség szóban jelen van az *ég*. Ez a szójáték és a történet helyszíne is egyaránt arra mutat rá, hogy egy házassági kötelék és a különféle emberi kapcsolatok is hiányosak, nem teljességre jutottak Jézus Krisztus nélkül. Azt gondolhatnánk, hogy egy esküvőn, egy lakodalomban, a felhőtlen öröm helyszínén nincs szükség Jézusra, hiszen egy pár egybekelése a fő öröm, de hamar rájövünk arra, hogy Jézus Krisztus jelenléte nélkül nincs a két fél között harmónia, békesség és feltétel nélküli szeretet. Ugyanez vonatkozik a jólétre is. Sokan hajlamosak jólétükben elfordulni Istentől, hiszen ha megvan mindenük, akkor Istenre nincs szükség. Így fordulnak el Istentől, de amikor kiesnek ebből a jólétből, rádöbbennek, hogy valami nincs rendjén, nem teljes az életük.

A második kérdést pedig így fogalmazom meg: Mit akar az Isten a szívemre helyezni a vízkereszt ünnepe utáni 2. vasárnapon a kijelölt történeten, igen keresztül?

Jézus tétével egyértelműen jelt ad. Nem egy egyszerű csodáról van szó, amelyen álmélkodnunk kellene, hanem olyan jelre kell figyelnünk, amely arra az üdvkorszakra mutat rá, amely Jézusban elkezdődött. Valósággá, mégpedig megtapasztalható valósággá vált Istennek az emberhez való fordulása az ő végtelen szeretete által. Erre a szeretetre mutat rá a „dióhéj-evangélium”, amely szinte minden vasárnap elhangzik istentiszteleteinken, emlékeztetve minket arra, hogy Jézus Krisztus születése, az ő emberré létele, vagy ahogyan János evangélista fogalmaz prologusában: az Ige testté létele üdvösségre jutásunk útjának kezdete, amely a Krisztusban és az ő váltságművében való szilárd hiten keresztül jut teljességre.

Igehirdetési vázlat

Ő küldte, mi hívjuk!

Isten elküldte az ő Fiát a világba, hogy életünk általa legyen teljes. Visszatekintve karácsony ünnepének csodájára és szemügyre véve a kijelölt textust láthatjuk, hogy Isten egyfajta önzetlen, a mi szeretetünket felülmúló szeretettel fordul a világhoz. Ez a szeretet mutatkozik meg abban a tetteben, amelyben elküldi egyszülött Fiát egy sötét világba, ahogyan János is fogalmaz, mégpedig azért, hogy az emberek világossága legyen. Nem önmagáért teszi ezt, hanem a világért, értünk, emberekért, éretted és érettem egyaránt. Talán megnyugtató ez számunkra, de nekünk is

van egy elengedhetetlen feladatunk. Jézus nagy valószínűséggel meghívást kap arra a bizonyos menyegzőre, amelynek eleget is tesz. Meghívták, és ő elment. Láthatjuk, sőt tapasztalhatjuk is, hogy ahová őt meghívják, ahol ő megjelenik, ott csoda és mindenképp valamilyen változás történik.

A kánai menyegző története rámutat arra, hogy az Űris-ten elküldte az ő egyszülött Fiát a világba, aki az Atya akaratát cselekszi, aki rámutat az Atyára, és megismerhetővé teszi őt számunkra, de tudjuk, hogy sokan elfordulnak az Istentől, az ő szeretetétől és a megváltó Úr Jézus Krisztustól. Jézus első csodatételének története bátorít bennünket arra, hogy mi is bátran hívjuk segítségül az Úr Jézus Krisztust, és készítsünk helyet önénk a mi életünkben. Ha ezt meg tesszük, akkor átélnhetjük, hogy mindaz, aminek változnia kell az életünkben, megváltozik.

Krisztusban kiteljesedett élet

Mindnyájunk élete tele van különféle gondolatokkal, érzelmekkel, érzésekkel, örömmel és fájdalommal egyaránt. Mindnyájan aggódunk és aggodalmaskodunk magunk miatt, egymásért, szeretteinkért, a holnapért. Aggódunk, nehogy elfogyjon, és szeretnénk, ha olykor több lenne. Általános emberi gondolatok, érzések, hétköznapiak. De aki segítségül hívja az Úr Jézust, aki hagyja, hogy életének része legyen a Megváltó, az tudja, hogy nincs kevesebb, mint amire szükség lenne, és nincs felesleg, amely kárba veszne. De nekünk akkor is vannak saját elképzeléseink, vágyaink, terveink és céljaink. Ez nem baj. De rá kell ébrednünk arra, hogy kiteljesedett élet csak Krisztus által és Krisztusban van.

Menyegző. Mi is kerestük vagy keressük a társunkat, azt az „igazit”, aki szép, hozzánk illő, türelmes, és sorolhatnánk azokat a jelzőket, amelyek minden emberben megfogalmazódnak. De egyetlen élettársi kapcsolat vagy házasság sem teljes Jézus Krisztus nélkül. A házasságnak és a különféle emberi kapcsolatoknak egyaránt maga Jézus Krisztus és a Krisztusba vetett hit kell hogy legyen az alapja, a megtartója. Mert általa van harmónia, békesség, megbocsátás és öröm.

A nagy tervezgetésekben és a hétköznapi sűrűség-forrásában sokszor elvettük a célt, megbuknak mutatványaink, elfáradunk. Isten soha, egy pillanatig sem adja fel tervét. Bármikor rábízhatjuk, sőt bízunk is rá magunkat Jézus Krisztusra, mert ő ismeri egyedül és biztosan azt a célt, amely felé tartanunk kell mindnyájunknak.

Páratlan változás

Tudjuk és sokszor belátjuk, hogy szükség van a változásra. Változtatni kell életünkben mindazokon a dolgokon, amelyek eltávolítanak Istentől, amelyek megrontják emberi kapcsolatainkat. Változtatni kell azokon a gondolatokon és érzéseken, amelyek reménytelenséget szülnek a szívbe, amelyek a kilátástalanság érzetét keltik. Változtatni kell azokon a dolgokon, amelyek vakvágányra juttatnak életeket. Van sokféle ígéret a változásra, amelyeket bankoktól, pénzügyi

tanácsadóktól, politikai pártoktól és vezetőktől vagy jósoktól és jövőbe látóktól várunk, de a vége talán újabb csalódás.

Jézus Krisztusban nincs csalódás. Nem csalódtak a kánai menyegző házigazdái és meghívottai sem. Nem csalódott egy ember sem azok közül, akik megszólították, segítségül hívták és bíztak benne. Én sem csalódtam benne. Ő az egyedül, aki teljesen meg tud változtatni életeket. Ő az, aki helyre tudja hozni mindazt, ami megromlott ember és Isten, illetve ember és ember között. Ő az, aki sebeket gyógyít meg. Ő az, aki meglátatja velünk az újrakezdés és a továbblépés lehetőségét.

Ő az, aki üdvösségre vezet.

További javaslatok az istentisztelethez

Kezdőének: *Szép, fényes Hajnalcillagom* (EÉ 361) vagy *Jézus hűséges tanítónk* (EÉ 361)

Főének: *Ki dolgát mind az Úrra hagyja* (EÉ 331) vagy *Mily boldog, aki Jézusban* (EÉ 384)

Befejező ének: *Vezess, Jézusunk* (EÉ 443)

Imádság: „Lásd, üres edény vagyok, Uram! Tölts meg! Gyenge vagyok a hitben. Erősíts meg!” (Luther Márton)

Illusztrációk

Túrmezei Erzsébet: *Üres edények*

Milyen csodálatos Isten vagy!

Jézusban ránk ragyog irgalmas arcod.

Szegény, üres edényeidet

végtelen türelemmel számontartod,

s kész vagy mindennap megtölteni mindet

új hittel, szeretettel, új erővel,

mások terhet örömet viselővel...

köztük üres kis edényedet, engem!

Hiszen forrásod kiapadhatatlan.

Sose kell sírnom, hogy üres maradtam.

Sose kell hasznavehetetlen,

üres edénnyé lennem!

Reményik Sándor: *Idegen vendég a kánai menyegzőn*

Itt is, ott is menyegző, Kána.

Öröm villan e bús világra.

Ritka, drága kicsike ünnep:

Az arcok egymásra derülnek.

És hivatalos vagyok én is

Az öröm asztalánál mégis.

Ülök. A szívem halott-fáradt.
Korcs szóra nyitom csukott számat.

Nevetek, és a nevetésem:
Mint göröngyhullás temetésén.

Mint száraz haraszt-zörgés ősszel...
Így örülök az örvendőkkel.

Asztalfőn, dicsfényben derengve
Űl a fájdalom fejedelme.

Mély, szemrehányó szeme rajtam:
Mért csak ilyen az én vigalmam?

Mikor Ő itt percre megállott,
Megáldotta a vigasságot.

Mikor vedernyi borral, vérrel
Lángol az első csodatétel.

Ő most nem gondol szegre, fára...
Ki mer hát búsabb lenni nála?

Uram, fájdalom fejedelme,
Ki ülsz az asztalfőn derengve,

És akarod: tavasszal, ősszel
Örüljek az örvendezőkkel:

Tedd, hogy igazán örülhessek,
Magamtól megmenekülhessek.

Örömben, bánatban egyképen
Hadd legyen nekem békességem.

Korcs szót ajkam ne virágozzon,
Torz nevetésem ne buggyanjon.

Kedvem másnak kedvét ne szegje,
Derülten nézzek mindenekre.

Az élet ritka, drága ünnepén
Ne legyek ünneprontó jövevény.

Uram, ha szemed némán vádol,
Jusson eszedbe: én nem ittam
Első csodád bíbor borából.

Felhasznált irodalom

BULTMANN, Rudolf 1963. *Das Evangelium des Johannes*. Evangelische Verlangsanstalt, Berlin.

Jer, örvendjünk, keresztyének. Luther írásaiból mindennapi áhítatra. Szerk. Karl Witte. Luther Kiadó, Budapest, 2011.
Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata. 3. köt. Kálvin Kiadó, Budapest, 1998.
KOREN Emil 2015. *Irgalmatok énekelem.* Budapest.

■ ARATÓ LÓRÁND

Vízkereszt ünnepe után 3. vasárnap

► Mt 8,1–13

Csak szólj, és legyen meg az akaratod!

A vasárnap jellege

A vízkeresztjén a „Krisztus dicsősége megjelenik a világban” hitvallás áll a fókuszban, ahogy *Agendánk* fogalmaz. Új élet, mely Krisztus művéből fakad. A vasárnap igei mondanivalója harmonizál a Miatyánk egyes elemeivel.

Amit a textusról tudni kell

A „jó” és Krisztus kulcsszerepe a hit és gyógyulás kettősségében. Két történet van egybefűzve. Mindkettő a hitről és gyógyulásról szól. A mérhetetlenül erős hitről és az Isten aurájában, Krisztus jelenlétében megvalósult csodáról. Az előtérben a bűnösnek, tisztátalannak számító leprás és a római idegennel megtörténő csoda van. Ez a leírás valójában nem más, mint Máté bizonyágtétele a mély testi-lelki rétegeket átjáró istenkapcsolatról és annak meglátásáról, hogy ebben a kapcsolatban Jézus a kulcsszereplő.

Az evangéliumok Krisztus sok-sok csodatételéről és gyógyításáról tanúskodnak. Krisztus a hit és a szeretet erejével gyógyít, és példája meghatározó lesz. A hit nem más, mint biztosíték nélküli bizonyosság, szilárd belső elkötelezettség valamiről, amiről biztos tudással nem rendelkezünk. Híd, amely a jelent a jövőtől elválasztó szakadék felett ível. Hajtóerő, amely nélkül elérhetetlenné válnak céljaink, fejlődésünk és gyógyulásunk. A hit tartalma egyben meghatározza célját, ereje megmutatja, mekkora energiát vagyunk képesek e cél érdekében mozgósítani, és beszél a csodáról, hogy Isten maga mekkora erőket képes megmozgatni értünk, miattunk, a hitünket látva.

A másik krisztusi gyógyító erő a szeretet, amely leginkább a napsugárzáshoz hasonlítható. A napsugárzáshoz, amely mindenkit önzetlenül és egyformán melegít, függetlenül nemétől, fajtától, világnézetétől, jó és rossz tulajdonságaitól. Szimbolikája magyarázza gyógyító erejét, hiszen a fény eloszlatja a sötétséget, elűzi, sőt bizonyos esetekben átnemesíti a gonosz erőt.

A mai orvostudomány igyekszik a beteg hitére alapozni, azt állítja, hogy a teljes gyógyulás hit nélkül nem lehet tartós. Kutatások megerősítették, hogy segítő szerepe van az egyéni pozitív értékrendnek és a vallási közösségnek mint megtartó, támogató erőnek, amelyek segítik a feldolgozást, a belső béke visszanyerését. A hit által értelmet nyerhet egy felfoghatatlan esemény, a hit által test és lélek harmóniára talál.

A mostani textusunk abban hoz újat, hogy rámutat: aki kiteszi magát Jézus közelségének, átható akaraterének, annak az gyógyulást eredményez. Ez az átengedés a második kulcs, a „legyen meg a te akaratom” aktusa.

Csak szólj, és legyen meg az akaratom!

A Hegyi beszéd drámai folytatása következik. Máté Jézus csodatevő hatalmát akarja szemléltetni, kifejezése és megfogalmazása, krisztológiai szemlélete igencsak meghatározó. Textusunk két gyógyítástörténetet ír le.

Az első csoda egy leprásról szól, aki talán távolról hallgatta a csodálatos gyógyító beszédét, és hitte, hogy meg tudja gyógyítani őt. Úgy beszélt, mint akinek hatalma van. Jézus láthatóan a leprásoktól sem fél, és hogy már leprásokat, gyógyíthatatlanokat is meggyógyított, az még inkább bizalmat ébresztett a leprás szívében: vágyának beteljesülése már csak egy karnyújtásnyira van. Ott az elválasztó tiltás, ugyanis a leprást az ókori zsidóság körében a halva született gyermekhez hasonlították, s meggyógyulását egy halott feltámasztásának tekintették. A leprásnak tilos volt belépnie Jeruzsálembe és más, nagyobb városokba. Bűnösnek tartották, akit Isten ilyen betegséggel sújtott.

„Uram, ha akarod, megtisztíthatasz!” – mély bizalmat jelez ez a mondat Jézus iránt. Tudja, hogy nem méltó, és hogy előhalott, de ha ő akarja, tud segíteni, mert van isteni hatalma. Jézus kész is arra, hogy a nyomorulton, a rászorulón segítsen, nem kérdez, nem akadékoskodik, hanem azonnal teljesíti a kérést, majd szelíden elengedi. (Ellentétben a márkai leírással, ahol azt olvassuk, Jézus erőlesen elküldi.) A leprában szenvedő ember azonnal megkapja Jézusba vetett hite és meggyőződése után a teljes gyógyulást. A lepra előrehaladott állapotában jelentős torzulás megy végbe az ember testén. A leírás szerint a gyógyulás nem fokozatosan történt, hanem azonnal és teljesen. Ennek a gyors változásnak látványos üzenete van, Jézus mégsem akar ebből felületes hírértékű hasznot szerezni. Sőt a gyógyulnak hallgatnia kellett a csodáról, és előbb el kellett mennie a paphoz, hogy az jelentse ki egészségesnek, legyen ő a hiteles tanú, aki rögzíti a csodálatos gyógyulást. Néhány galambot kellett vinnie mint köteles áldozatot. A csodának azonban tervezetten ki kellett tudódnia, hogy az emberek csodálkozzanak azon, és ismerjék el, van Valaki, aki tudja azt, amit még a főpap sem tud, azaz gyógyítani a leprát.

Máté szerint a leprás Úrnak nevezi Jézust, noha ez ellentétben áll Jézus önértelmezésével.

A második szín már Kapernaumban fogad bennünket. A figyelem látószöge kinyílik. Itt már nincs szó titokról, Jézust megelőzi a híre. A gyógyulás tényét sem lehet majd titokban tartani, de nem is kell. Tanú így is van elég.

Egy olyan tiszt, mint a kapernaumi helyőrség századosa, nem sok katonának parancsolt ugyan, de egyúttal a rómaiak ügyvivője volt a városban és annak környékén. Befolyása nagyon nagy volt. Bőségesen lehetett pénze, ha a zsidóknak zsinagógát épített a városban.

Kiderül, egy római százados szolgálja betegedett meg, haldoklik. A százados világlátása katonai szemléletű, hierarchikus: vannak beosztottak, akik megteszik helyette is, amit kell, tehát nem is kell idejönni, csak szólni.

A százados jól látja a kulturális, vallási szituációt. Azt mondja, hogy ő „nem méltó” – tudta ugyanis, a kegyes zsidó vonakodik majd attól, hogy bemenjen egy pogány házába.

Majd a szolgáról megtudjuk, hogy meggyógyul, de a csattanó nem is a gyógyítás csodája, hanem Jézusnak a századosról szóló mondata, amely dehonesztáló a választottakra nézve: „Bizony, mondom néktek, senkiben sem találtam ilyen nagy hitet Izráelben.”

Egy idegen hatalom képviselőjének hitéről beszél Jézus, és rámutat arra, hogy akik csupán a választott néphez tartozónak érzik magukat, azok voltaképpen Istentől távol maradnak, mert a vérhez, kultúrához, tradíciókhoz való ragaszkodás még nem jelzi a teremtető hit élményét. A vallásosság értelme hit nélkül elfolyik, mint a tenyérből a homok. Máté többször is beszél sötétségről, és körülírja, mennyire borzalmas hely az. Mert míg világosságban lenni a teremtettség szerint jó, addig a tájékozódást segítő fény nélküli sötétség maga a kárhozat, a szenvedés, a magány és a félelem helye.

Kiderül, hogy Jézus hatalma számára nem léteznek távolságok. Krisztusnak, az Isten Fiának hatalmáról nagyon gyakran emberi módon, tér-idő összefüggésekben gondolkodnak. Itt Jézus istenképéről van szó, azaz nem kell térben és időben egy adott helyen lennie ahhoz, hogy megvalósuljon a gyógyító jelenlét. Azaz az ereje ott van, ott lehet, ahol ő akarja!

A perikópa megértése

A lekción (2Kir 5,1–15a és Róm 12,17–21) sajátos vörös fonalat adnak az igehirdetési textusnak. Naamán belpoklosságból, azaz leprából történő meggyógyulása olyan feszültségekkel teli történet, amelyre alapozva, az evangéliumi események hozzáhangolásával további felhajtó erőt kaphat az igehirdető. Naamán nagyon meg akar gyógyulni, bármit megtenne, sőt komoly anyagi bázist mozgat meg azért, hogy történjen valami nagy csoda. De a gyógyuláshoz Elizeus próféta határozott jelenlétére és magabiztos istenképviselésére van szükség. Meg kell meritkeznie hétszer a Jordán folyóban. Hit és hitetlenség sajátos elegyével folytatódik az eseményfolyam. Végül úgy tesz, ahogy a próféta mondja,

és ennek eredményeképpen Naamán meggyógyul. A történet rezüméje: *„Nincs máshol Isten az egész földön, csak Izráelben.”* Voltaképpen nincs más Isten.

Pál erre az Istenre mutat, az istenkapcsolatot nemcsak csodákban, rituálékban látja, hanem a jószág mindent átható erejében. A teremtéskor elhangzó „jó”, ami rendet, ritmust, békét és harmóniát, egészséget, Istennel történő szorosabb egységet jelent. Legyőzni a rosszat, a betegséget csak azzal a „jóval” lehet. Az a bizonyos „jó” ugyanis csodákra képes. Az ellenségből olyan valakit kreál, akiről lehet gondoskodni, ápolni, jóval körbevenni.

Igehirdetési vázlat

1. „Ha akarod. . .” – „Legyen meg a te akaratod” – A leprás

A lepra Jézus korában gyógyíthatatlan betegségnek számított. A közösség a leprában szenvedő betegeket kizárta magából. Nem mehettek el a zsinagógába, és a családjukkal sem érintkezhetek, mert azáltal ők is tisztátalanokká váltak. A betegeknek nagyobb volt az a lelki bánatuk, hogy a többiekől elzártan kellett utolsó éveiket leélniük.

Jézus egy ilyen leprással találkozott, és megérintette. Gyökössy Endre a gyógyító, kinyújtott kéz szolgálatának nevezte ezt a fajta érintést. Jézus érintésével helyreállítja a beteg egyén életét, úgy egészségileg, mint közösségileg. Jézus nem félt a bűnösöktől és a kitaszítottaktól, hanem szóba állt velük, megérintette őket. Vajon én merek-e kezdet fogni egy koldussal? Számukra egy érintő kéz a közösségbe való visszafogadás esélyét jelentheti. Jézus azt akarja, hogy a mai napon te légy az a mások felé kinyújtott kéz, amely gyógyítja, enyhíti a testi-lelki sebeket.

A keresztyénnek, akit a hite vezet és ragaszkodik Jézushoz, nem kell tartania attól, hogy a világi dolgokkal való érintkezés tisztátalanná teszi, ellenkezőleg: a benne élő Krisztus lesz jó hatással környezetére. Egyedül az Úrnak szeretne tetszeni, nem a népszerűsége törekszik, ami olykor akadályozhatja is Isten akaratát, a „jó” kibontakozását.

2. „Nem vagyok méltó. . .” – „Csak szólj...” – „...amint a mennyben, úgy a földön is” – A százados

A szolgájáért aggódó pogány százados figyelmessége szembeötlő. Nem akar kellemetlenséget okozni Jézusnak, még olyan áron sem, ha emiatt ő kerül kényes helyzetbe, és őt érik majd bántó megjegyzések. A kapernaumi százados aggódik Jézusért is, és ezért mondja: Ne gyere el a házámba, mert ebből neked bajod lehet, csak szólj!

A százados olyan nagyhatalmúnak látta Jézust, hogy azt mondta: neked nem is kell eljőnnöd. Itt kimondod, hogy mit akarsz, és a szolga otthon meg fog gyógyulni. Ez a példa bátorít minket, hogy merjünk benne sokkal jobban megbízni, mert neki valóban minden lehetséges.

3. Erőtérben – „Jöjjön el a te országod!”

Ha a kapernaumi százados féltő gondoskodása ott lenne kereszténységünkben, leomlanának a válaszfalak, és hidak épülnének emberek között, népek között, csoportok között, felekezetek között! És kialakulna egy olyan nyelv, amelyet mindenki ért: a szeretet, a bátorítás, a gondoskodás, a hit nyelve.

Amikor arra gondolunk, hogy jöjjön el Isten országa, valójában vertikális és horizontális beteljesülésre vágyunk és gondolunk. Földön, azaz térben, időben, társadalmi ranglétrákban, szemlélődési különbözőségeinkben és a mennyben és annak is minden szférájában.

4. Eszköznek lenni – legyőzni a rosszat jóval – „...miképpen mi is megbocsátunk”

Jézus megérinti a kitaszított, tisztátalan embert. Nem fél a betegségtől. Ezzel az érintéssel máris visszafogadja őt a közösségbe. Krisztusnak ez a mozdulata azóta is folytatódik az egyház történetében. Ez a krisztusi mozdulat jelenik meg akkor, amikor Assisi Szent Ferenc leszáll a lóról, és megöleli a leprást, vagy amikor Afrikában az ebolajárvány kitörésének kezdetén kilenc szerzetes úgy dönt, hogy nem hagyja el a haldokló, kétségbeesett betegeket – mind a kilencen életüket áldozzák értük. Krisztus szeretné, ha bennünk is folytatódna ez a mozdulat, a kivetettet, a beteget, a szegényt befogadó szeretet mozdulata.

Azonban nemcsak az ilyen szélsőséges terepre kell „munkás”, hanem a hétköznapi csodáiban való részvételre is, ahol Krisztus szeretetét szükséges átélünk és megjelölnünk.

5. Hit – „...tied a hatalom”

A gyógyulásunk titka a Krisztus-hitünkben keresendő. A megbékélésünk, harmóniánk istenkapcsolatunkra mutat. Annak meghittsége és intenzitása olyan erő, amelyben létezni tudunk. A Jézust megkereső emberek olyan személyt láttak őbenne, aki a teremő Isten hatalmával rendelkezik, azaz az ő kapcsolatuk egészen személyes. A gyógyítások jelek voltak. Jézus gyógyításai a mennyei Atya hatalmának, szeretetének jelei voltak. Jézus mindig a test és a lélek egységében látta az embert. Jézus gyógyításai mindig személyes kapcsolatban történnek. Igaz, egyetlen kivételtől tudunk, éppen a kapernaumi százados szolgájáról – ezt az egy kivételt leszámítva nincsenek „távgyógyítások”. Jézus Krisztus mindig személyes kapcsolatba kerül azokkal, akiket meggyógyít. A gyógyítandóval, a beteggel közös nyelve pedig a hit.

6. Doxológia – „...tied a dicsőség”

Jézus a gyógyításokkal nem önmagukért való eseményekben vesz részt, a csodának értelme van. Saját tetteire sem tekint másként, mint ahogy a Hegyi beszédben prédikál a tömegnek. *„Úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat.”* (Mt 5,16) Jézus világossága ragyog,

noha ez a fény nem önmagára hívja fel a figyelmet, hanem az utat mutatja az Atyaisten felé.

Ő a jóval akarja a rossz uralmát elgyengíteni, elsorvasztani, elpusztítani. Erre hív minket apostola is: „*Ne győzzön le téged a rossz, hanem te győzd le a rosszat a jóval.*” (Róm 12,21)

Valójában Jézus minden tanítása, gyógyítása, csodája mögött az áll, hogy a mindenható Istent keressük. Kutasuk törvényét, értsük meg gondolatait, válhasson cselekedté mindaz, amit ő tanított nekünk az Atya dicsőségére!

További javaslatok az istentisztelethez

Énekválasztás

Új világosság jelenék (EÉ 258)

Eljött hozzánk az üdvösség (EÉ 320)

Mit Isten tesz, mind jó nekem (EÉ 348)

Imádság

„Csak szólj, és szolgál meggyógyul...”

A századoshoz pedig így szólt Jézus:

Menj, legyen úgy, amint hitted.

A szolgál még abban az órában meggyógyult.”

Csak egy szót szólj!

A napok rohannak, az éjszakát a kínok

elviselhetetlenné hosszabbítják,

s mintha az imához szükséges erő is eltűnne.

Nagyon egyedül érzem magam.

Hűség és szeretetted jeleit felfedezem ugyan,

és mégis úgy tűnik, mintha hitem elapadt volna.

Ide kell tenned a kezdetet a szívemre, Uram,

csak egy szót szólj!

Egy szót, amibe belerejtetted

a kegyelem és könyörület teljességét:

egy szót, ami szent nyugalmat ad sebesült szívemnek.

Egy szót, ami lecsendesíti a viharokat...

Uram, csak egy szót szólj... Ámen.

(Római misekönyv imádsága nyomán)

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Mindenki tud szeretni, hiszen mindannyian ezzel az adottsággal születünk. Van, aki eleve jól csinálja, de a többségnek újra kell tanulnia, vissza kell emlékeznie, hogyan szeretett, és mindenkinek – kivétel nélkül mindenkinek – el kell égetnie az elmúlt érzelmeket, újra kell élnie néhány örömet és fájdalmat, botlást és gyógyulást, hogy észrevehesse a vezérfonalat, ami ott rejlik minden új találkozásban.”

Paulo Coelho (1947–) brazil író,
az ENSZ békenagykövete

„Betegség nélkül nincs gyógyulás.”

Fodor Ákos (1945–2015) magyar költő és műfordító

„Sötétség nélkül nincsenek álmok.”

Karla Kuban (1954–) amerikai író

„A kinyilatkoztatás a paradicsom (amely a kezdetek kezdetén volt) helyreállításáról soha sem beszél, ellenben igenis beszél Isten országáról, amely, ha a világ száma betelik, az idők végén elkövetkezik. Ez az Apokalipszis Új Jeruzsálem. A két üdv között a különbség az, ami a kezdet és a vég, vagyis a Kert és a Város, ami az Egyén és az Emberiség között van. A paradicsomi üdv az emberi lét megtörésében elveszett, és visszahozhatatlan, és mögöttünk fekszik, és a romlás helyrehozhatatlan. Isten országának üdvé (az Evangélium) a megváltásban a feltárt kapu, amely előttünk fekszik és ennek megvalósításában az édenkerti üdv meghatározódik. A paradicsom és Isten országa egymással olyan viszonyban áll, mint a Teremtés és a Megváltás világa. A megváltásban pedig, mint Baader mondja, Istennek önmaga erőit mélyebben kellett megragadnia, mint a teremtésben. Az üdvtervnek a megváltás jegyében kell állnia.”

Hamvas Béla (1897–1968) Kossuth-díjas magyar író,
filozófus, esztéta és könyvtáros

VERS

Reményik Sándor: *Akarom*

Akarom: fontos ne legyenek magamnak.

A végtelen falban legyenek egy téglák,
Lépcső, min felhalad valaki más,
Ekevas, mely mélyen a földbe ás,
Ám a kalász nem az ő érdeme.
Legyenek a szél, mely hordja a magot,
De szirmát ki nem bontja a virágnak,
S az emberek, mikor a mezőn járnak,
A virágban hadd gyönyörködjenek.
Legyenek a kendő, mely könnyet töröl,
Legyenek a csend, mely mindig enyhét ad.
A kéz legyenek, mely váltig simogat,
Legyenek, s ne tudjam soha, hogy vagyok.
Legyenek a fáradt pillákon az álmok.
Legyenek a délibáb, mely megjelen
És nem kérdi, hogy nézik-e vagy sem,
Legyenek a délibáb a rónaságon.
Legyenek a vén föld fekete szívéből
Egy mély sóhajtás fel a magas égig,
Legyenek a drót, min üzenet megy végig
És cseréljenek ki, ha elszakadtam.
Sok lélek alatt legyenek a tutaj,
Egyszerű, durván összerótt ladik,

Mit tengerbe visznek mély folyók.
Legyek a hegedű, mely végtelenbe sír,
Míg le nem teszi a művész a vonót.

Felhasznált irodalom

- FARKASFALVY Dénes 1994. *Bevezetés a Szentírás könyveihez.*
Szent István Társulat, Budapest.
- GROMON András 2013. *Jézus evangéliuma Máté tolmácsolásában.*
Elpídia Kiadó, Nyíregyháza.
- KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma.* Keresztény Igazság,
Sopron.
- SPINETOLI, Ortensio da 1998. *Máté. Az egyház evangéliuma.*
Agapé Kiadó, Szeged.

■ BENKÓCZY PÉTER

Vízkereszt ünnepe után 4. vasárnap

► Mt 8,23–27

Egy hajóban Jézussal a nyílt vízben

A vasárnap jellege

A vízkereszt ünnepe utáni 4. vasárnap üzenete: Krisztusnak van hatalma, hogy legyőzze a hatalmakat, erőket, és megtartsa azokat, akik az övéi. „Ez az Úr méltán kívánja meg a hajó – egyház – népétől, hogy az ő mentő szeretetének és hatalmának megtapasztalása nyomán életté váljon a szeretet törvénye, amelyben Krisztus dicsősége tükröződik. Ámen.” (JÁNOSSY 1944, 19. o.)

Amit a textusról tudni kell

Az esemény Márk (4,35–41) és Lukács (8,22–25) evangéliumában is megtalálható. 1984-ben egy hajóroncsot fedeztek fel a Genezáreti-tó északnyugati partján, amelyet a Kr. e. 1. században használtak, és éppen ezért Jézus hajójának neveztek el: 2 m széles, 8 m hosszú és közel 1,5 m magas. Tizenöt személy szállítására volt alkalmas, vitorlásként és evezővel hajtva is használhatták. A tanítványok felkészítésének része, hogy mesterüket követve újabb és újabb élethelyzetbe kerüljenek, ez hozzátartozik nevelésükhöz (*Jubileumi kommentár*). Az ἀκολουθεῖν összekapcsolja szakaszunkat Mt 4,19-cel: „Jöjjetek utánam, és én emberhalászokká teszek titeket.” A két másik evangéliumban a nagy hullámokat szélvihar (λαῖλαψ) kelti, itt a σεισμός szó szerepel, amelyet Csia Lajos így ad vissza: „egyszerre nagy rengés támadt”. Máshol a „nagy háborgás”, „nagy vihar” kifejezések szerepelnek. A Genezáreti-tavon északról a hegyek felől érkező hideg levegő találkozik a déli síkság meleg levegőjével, ennek

következtében hirtelen heves szélviharok alakulhatnak ki (RIENECKER 1976). A halász tanítványok védtelenek voltak. A megszólítás Lukácsnál „mester” (ἐπιστάτης), Márknál „tanító”, „rabbi” (διδάσκαλος) és Máténál „Úr” (κύριος), mely hitvallás (Fil 2,8–11) a halál felett győzedelmes Jézusról. „Ez most még rejtett hatalom ugyan, de a hit felismeri és engedelmesen aláveti magát.” (CSERHÁTI 2012, 98. o.) A megszólítás és kiáltás imádság Jézushoz (Jónás 2,2–10), a segítség titka ez: ma is elég (lásd MAIER 1988, 1: 280. o.). Szükségében a gyülekezet reá tekint: kész vagyunk-e arra, hogy hitünk felől kérdezzen?

A perikópa megértése

Máténál Jézus tanítványokhoz intézett kérdése megelőzi a vihar lecsendesítését. Szándékos lehet ez a sorrend. Használt szakaszunk Mt 9,1–8-hoz, a béna meggyógyításának történetéhez. Először jön a szív dolga, majd a gyógyítás és a kérdés azzal kapcsolatban, hogy melyik a nagyobb; végül pedig a dicsőítés. Nagyobb a hit ajándéka, a szív Krisztusba vetett reménye a körülmények jóra fordulásánál. Semmi nem árthat úgy Isten népének, mint amikor pislákoló hitével nem keresi annak arcát, aki a füstölő mécsest nem oltja ki.

Máté 8-ban a Jézus hatalmáról szóló történetek között foglal helyet textusunk. Jézusnak hatalma van a betegségek felett, a természet erői felett, a démonok felett. Ez az üzenet kapcsolódik Máté evangéliumának egyik kulcsszavához, a mennyek országához (βασιλεία – királyság). Jézus eljövetelel láthatóvá vált ez a királyi uralom, és itt a földön a tanítványokban és a gyülekezetben jut kifejezésre (MAUERHOFER 1995, 79. o.). A másik szövegösszefüggés alapján a követés, a tanítványság üzenetéhez kapcsolódik a történet. A megelőző szakaszban elhangzik Jézus követésre való hívása, azután a gyakorlatban látjuk ezt megvalósulni: a tanítványok Jézus után belépnek a hajóba. A születő egyház könnyen tudott azonosulni a viharban lévő hajó képével; ez az üldözött egyház számára egyfelől vigasztalást jelentett, másrészt pedig figyelmeztetést: az egyház a világban állandó viharban, ellenséges erők támadása ellenére is helyt állhat, ha Jézusra tekint. Míg szakaszunk népszerű igehelynek számított, addig a Mt 10-ben leírt misszió hatástörténete nem vált alapvető fontosságúvá az egyház történetében (LUZ 1996, 39. o.). „A tanítvány nem feljebbvaló a mesterénél” üzenetben nem lehet megkerülni, hogy osztozik mestere életében a kereszt tekintetében is.

Igehirdetési vázlat

Belépni a hajóba Jézus után

„...Engedd meg, hogy a Lélek kérdezzon téged, öreg bojtárján keresztül:

– Te hogyan hajózol az életeden át? Csak egy tavon Jézussal, vagy egy csónakban is?

Csupán Jézus nyomában evickélünk-e – magamat is beleértve –, vagy Jézussal egy hajóban vagyunk, az Ő csöndjében, az Ő közelében, ha kell, Őt költögetve?” (Gyökössy Endre)

Különbség van aközött, hogy egyetérték Jézussal, vagy közösségben vagyok vele. Sajátos színezetet ad a közlési vágyamnak, vagy a szív teljességéből szól az iránta való hála. Ha a tékozló fiú csak annyiban változott volna, hogy rájön, apja szereti őt, de nem ment volna haza, akkor a fiú elveszett marad. A kereszten Jézussal megfeszített lator a maga nyelvi eszközeivel kifejezésre juttatta, hogy itt a felismerésnél többre van szüksége: emlékezzél meg rólam. Jézus erre így válaszol: velem leszel. A beteg asszony úgy gondolta, neki már az is elég, ha megérinti a ruha szegélyét, és azután eltűnik a tömegben – ezt azonban mégsem tehetette, mert Jézus közösségben akart lenni vele. Az erő és vonzás Jézus felől érkezik. Ami nehézzé teszi a beszállást, hogy ez a hajó oda megy, ahová Jézus akarja. Egészen világos ebből, hogy miért nevezik Jézust Úrnak a tanítványok. Milyen könnyen kilép az ember az Istennel való kapcsolatából, mert nem ért vele egyet, mert neheztelni akar, és nem áll szándékában megbocsátani, mert jólesik másokat megítélni, mert nem képes bocsánatot kérni vagy irgalmasnak lenni! Nem képes engedni, hogy Isten legyen az első az életében, mert az ő akarata van Isten helyén.

Van egy nagyobb erő, amely mégis vonz a hajóba: Jézus páratlan személye, a megfeszített Krisztus, aki az én bűneimet is hordozta. Mária nem tágitott: az Úr lábához ült, és hallgatta őt. Péter megvallotta: „*Uram, kihez menném? Örök élet beszéde van nálad. És mi hisszük és tudjuk, hogy te vagy az Istennek Szentje.*” A „ments meg, mert elveszünk” emberi nyomorúságának felkiáltása csak Jézus keresztyénjénél rendeződhet. Belépni a hajóba Jézus után a szolgálat útja, misszió. Ő indít mások felé.

Úton lenni Jézussal

Jézus akarátának teljesítése közben éri a tanítványokat a vihar. Megtörténhet, erre számítaniuk kell. Kétségbeesnek, de nem maradnak tanácstalanok, mert ott van velük Jézus. Sem a természeti környezet, sem az őt körülvevő emberek nyugtalansága nem ébresztette fel a Mestert. Az övéinek kérdésére azonban nem maradt közömbös: helyre tette a szívüket, és szavával csendet teremtett. Micsoda biztatás ez az imádság meghallgatására nézve! „*Ananiás, kelj fel, menj el, és keresd meg Sault, mert íme, imádkozik.*” Saul imádkozik, Isten mozgósít, közbeavatkozik. Éppen ezért mennyire keserűen hangzik: „*Megkereshettek volna, de nem kérdeztek. Itt vagyok, itt vagyok!* – *mondtam a népnek, amely nem hívta segítségül a nevemet. Kitártam kezemet naphosszat a lázadó nép felé.*” (Ézs 65,1.2a) Jézus komolyan veszi a vihart, nem úgy segít, hogy azt mondja, nem is létezik. Mt 10-ben felkészíti a tanítványokat a

misszióra, Jn 16,31–33-ban még arra is előkészíti őket, hogy magára fogják őt hagyni, de mégsem lesz egyedül: „...*az Atya velem van. Ezeket azért mondom, hogy békességetek legyen én bennem. A világon nyomorúságotok van, de bizatok: én legyőztem a világot.*”

Erre a felkészítésre, gondoskodásra Jézus mai tanítványai is számíthatnak. Ezért szomorú a kishitűség, mert kétkedik Isten szeretetében. Minél később fordulunk hozzá kétségbeesésünkben, annál jobban mélyül a hitetlenség. A kishitűség és annak következménye, a félelem nem maradhat kezeletlenül, mert különben meghozza az életünkben a maga gyümölcsét, és ellehetetleníti a szolgálatunkat. Luther írja a *Jer, örvendjünk, keresztyének* című kötetben a tanítványok hitéről, hogy az inkább a szélcsendbe vetett bizalom volt, hátha nem történik semmi. Így a láthatókra támaszkodtak. „A szélcsenddel együtt, amelyen csüngtek, odavan a hitük is. Nem marad egyebük, csak a hitetlenség. A hit másképp cselekedett volna. Viharos hullám helyett teljes bizalommal Isten megígért hatalmára és kegyelmére tekintett volna. Mert abban van a hit felséges képessége, hogy látja a láthatatlant, és nem látja azt, ami pedig érezhető, mert hiszen nyom és szorongat.” Tulajdonképpen mi mindig a kishitűségünket, kevés kenyerünket és halunkat, üres kezünket visszük Jézus elé.

Látni Jézust cselekedni

Akik beszálltak a hajóba, látták, hogyan viszi át őket Jézus egy életveszélyes helyzeten. Ha nem mennek, nem élük át. Valaki, aki indíttatást érzett arra, hogy olyanokat is megszólítson, akiket nem ismert, bátorságot kapott, és az első alkalom után öröm és hálaadás volt a szívében. Megtapasztalta, hogy ha Isten indít, akkor az erőről is gondoskodik. A kényelmes, környezetéért felelősséget nem vállaló, a templom falai között ragadt keresztyénység nem nagyon láthatja, hogy Jézus ma is hasonlóképpen cselekszik. A külmiszió éppen emiatt lehet felrázó a gyülekezetek életére. Egy misszionárius megfogalmazta, hogy az a legnagyobb motiváció a folytatásra, hogy láthatja Istent cselekedni a mindennapokban.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció: Róm 13,8–10

Énekek: EÉ 187; 262; 263; 338; 290; 354; 323; 269

Imádság: „*En Atyám és én Istenem! Eméssze meg a te tüzed bennem mindazt a hazug látszatot, amivel gyöngébb énem elámított engem! Tégy igazzá, amint te is igaz vagy! Tölts el azzal a szenvedéllyel, amely hasonlatossá akar lenni a názáreti Emberhez, hogy úgy tudjak szeretni, amint ő szeretett, és abban találjam örömet, amiben ő is. Lakozzál te magad bennem, és ajándékozz meg az ő bátorságával, az ő gyöngédségével, az ő egyszerűségével, hogy átváltozzék*

így az én nyomorúságos árnyékvalóm az ő igazságának és erejének hasonlatosságára!” (Samuel McComb)

Illusztrációk

Rembrandt 1633-ban elkészült festménye a *Vihar a Galileai-tengeren*. Érdekessége, hogy a festő önmagát is odahelyezte a történet szereplői közé. Sajnos ezt a képet 1990-ben elrabolták egy bostoni képtárból. Az üzenet szempontjából érdekes, hogy miközben vannak olyanok a festményen, akik a vihar miatt Jézushoz fordulnak, egyesek próbálkoznak nélküle megoldást keresni.

John Wesley-re nagy hatással voltak a morva keresztyének, akik hajóútjuk során veszedelmes helyzetekben is békések maradtak: „Zsoltáréneklés közben, amellyel munkájukat kezdték, a hullám felcsapott a hajóra, darabokra szaggatta a fővitorlát, elborította a hajót, beömlött a fedélzetek közé. Mintha a hatalmas mélység máris elnyelte volna a hajót. Az angolok irtózatossá kezdtek. A németek nyugodtan tovább énekeltek. Egyiküket később megkérdeztem: »Nem féltetek?« Így válaszolt: »Istennek hála, nem!« »Asszonyaitok és gyermekeitek sem féltetek?« – kérdeztem. Szelíden válaszolt: »Asszonyaink és gyermekeink nem félnek a haláltól.«”

Több olyan ének is van, amely egy nehéz élethelyzetben megtapasztalt isteni vezetésről szól. Benne van ezekben textusunk ritmusa: váratlan baj – könyörgés – megvigasztalás. Dr. Charles Weigle egy evangélizációs hét után arra ért haza, hogy a felesége elhagyta. Nagy mélységbe került, akkor írta ezt az éneket: „Senki nem szeretett engem úgy, mint Jézus. El kell mondanom most ezt mindenkinek. Megváltotta a bűnös életemet, azt tette, amit egy barát sem tehetett.”

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BONHOEFFER, Dietrich 2007. *Követés*. Luther Kiadó, Budapest.
 CSERHÁTI Sándor 2012. *Az Újszövetség teológiája*. Luther Kiadó, Budapest.
 Jubileumi kommentár. 1–3. köt. Kálvin Kiadó, Budapest, 1998.
 Web: <http://biolka.reformatus.ro/upload/Jubileumi%20Kommentar.pdf>. (Megtekintés: 2016. december 1.)
 JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron.
 LUZ, Ulrich 1996. *Evangélium és hatástörténet*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai Füzetek 8.)
 MAIER, Gerhard 1988. *Matthäus-Evangelium*. 1. köt. Hänssler, Neuhausen-Stuttgart. (Bibel-Kommentar 2.)
 MAUERHOFER, Erich 1995. *Einleitung in die Schriften des Neuen Testaments*. Hänssler, Neuhausen-Stuttgart.
 RIENECKER, Fritz 1976. *Lexikon zur Bibel*. Brockhaus, Wuppertal.
Tanítványság és szolgálat – a mai Magyarországon. PMTI – Harmat, Budapest, 1999.
 TOZER, A. W. 2005. *Isten utáni vágy*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.

■ BOZORÁDY ANDRÁS

Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap

► Mt 17,1–9

„Keljetek fel, és ne féljetek!”

Amit a textusról tudni kell

Krisztus megdicsőülése a szinoptikus evangéliumok egyik központi eseménye. Közvetlenül azután történik, hogy Péter vallást tesz Jézusról: „*Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia!*” (Mt 16,16b) A vallástételt, illetve Krisztus szenvedésének, halálának és feltámadásának első kijelentését követően hat nappal (Máté és Márk), illetve nyolc nappal (Lukács) Jézus maga mellé veszi Pétert, Jakabot és testvérét, Jánost, hogy tanúi legyenek az ő dicsőségének. Jánost úgy mutatja be az evangélium szerzője, mint Jakab testvérét. Feltételezhetően azért, mert Jakab vértanúsága következtében ismertebb lehetett a jeruzsálemi gyülekezetben (ApCsel 12,2).

A kronológiai hivatkozás („*Hat nappal ezután*”) utalhatott 2Móz 24,16-ra, ahol a felhő hat napig borította be a hegyet, és a hetedik napon szólította az Úr Mózeszt. Az evangélista úgy írja le a transzfigurációt, mint valamiféle dicsőséges ragyogást. A feltámadott Jézust mutatja be így Jel 1,16. Jézus arcának ragyogása visszaidézi Mózes arcának sugárzását, miután az Úrral találkozott a Sínai-hegyen (2Móz 34,29–35). Jézus arcbőre mégsem úgy sugárzik, mint Mózesé, ugyanis nincs utóhatása, ugyanakkor Jézus megdicsőülése mégis magasabb szinten történik, mint Mózesé, hiszen míg Mózes esetében a mennyei világ dicsőségének visszfénye realizálódott arca bőrének ragyogásában (Pál „*mulandó dicsőségnek*” nevezi 2Kor 3,7.13-ban), addig Jézusnál az állandóan jelen lévő, de az emberek számára nem mindig nyilvánvaló dicsőség kinyilatkoztatásáról van szó.

A μεταμορφώω igealak mindössze négy alkalommal fordul elő passzív alakban az Újszövetségben. Jelentése: ’megváltozik a formája, alakja;’ ’külsőleg átformálódik, átalakul, átváltozik’. Jézus megdicsőülése tehát egyfajta átváltozás Máté és Márk szerint. Lukács ellenben nem használja ezt a kifejezést, valószínűsíthetően a hellenista-római képzettársítások elkerülése végett. Ott ugyanis az istenek azért öltenek az emberek által is érzékelhető alakot, hogy közelebb kerüljenek az emberekhez. Jelen esetben viszont zsidó apokaliptikus felfogásról van szó, amely éppen ellenkező értelemmel bír: itt az emberi forma változik át mennyei alakká, amelyet a ruházat fehérré változása, valamint Jézus arcának ragyogása is jellemez. A *Keresztyén bibliái lexikon* leírja, hogy ez az átváltozás a zsidó apokaliptika szerint az eszkatológiai üdvkorszak ajándéka az igazak számára (Jel 1,14; JSir 30,4).

Mózes és Illés megjelenése jelzi, hogy az évszázados izraelita várakozás a Messiás eljövételére vonatkozólag Jézus Krisztus személyében beteljesedett. Jézus az, akiről a tör-

vény (Mózes) és a próféták (Illés) tanúságot tesznek (Róm 3,21). Mózes és Illés megjelenését a szerző a ὁράω 'látni' ige passzív aorisztoszával fejezi ki (ὤφθη), amelynek jelentése: 'megláttatni magát, megjelenni'.

A megdicsőülés története az egyik legtöbbet vitatott elbeszélése az evangéliumoknak. Sokan úgy vélik, hogy ebben a történetben a feltámadott Krisztus tanítványok előtti megjelenéséről van szó, amelyet a keresztény hagyomány már előrevetített Jézus földi életébe. A történet igazi jelentősége abban van Karner Károly szerint, hogy a három tanítvány isteni feleletet és igazolást nyer a Cézarea Filippi-beli vallástételre.

Tudvalevő, hogy az ószövetségi lombsátorünnepen Istennek az emberrel együtt való lakását (shekinah) ünnepelték. Krisztus színeváltozása pedig feltárja, hogy ez az együtt lakás a Messiásban, az emberré lett Isten Fiában és általa valósul meg. Nem sok kétség férhet ahhoz, hogy Krisztus színeváltozása a lombsátorünnep alkalmával történt, és ennek az eseménynek a megünneplése a keresztény egyházban az ószövetségi ünnep újszövetségi beteljesedésévé vált, hasonló módon, mint húsvét és pünkösd ünnepe.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Textusunkban több olyan elemmel, szimbólummal találkozhatunk, amelynek vallástörténeti jelentőségét nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A szimbólum olyan jel, amely a köznapi, megszokott jelentésén túl rendelkezik egy sajátos, másodlagos jelentéssel is. Minden kultúra használ szimbólumokat az emberiség kezdete óta, a barlangrajzoktól egészen a mai reklámokig. A jelek és jelentéseik a különböző korokban és kultúrákban hasonló alakban jelennek meg, azonban az ókori jelek korunk emberei számára már magyarázatra szorulnak, hiszen az ókori keleti népek vallási felfogásából erednek, és ma már nem rendelkeznek olyan magától értődő fogalmi háttérrel, mint az ókori időkben.

Hegy – A hegyeknek mint az istenség lakóhelyének rendkívül jelentős vallástörténeti szerepük van. Az óizraelita, illetve kánaánita vallásgyakorlat is szorosan kötődik a hegyekhez. A Szentírás megemlíti Tábor (Zsolt 89,13), valamint Hermónt (Bír 3,3) és Peórt (4Móz 25,3) mint Baal lakóhelyét. Az ilyen hegyek csúcsán kultuszhely is létesült, ahol áldozatot mutattak be a hegy istenének. A kultuszcentralizációt követően ezeket a kultuszokat az ószövetségi teológia szembeállítja Jahve igaz tiszteletével.

Két hegyet szükséges még megemlíteni, amelyek Izrael számára különös jelentőséggel bírnak. Az első a Sínai-hegy (az Isten hegye), ahol a hagyomány szerint Isten szövetséget kötött népével, s ezt a Tízparancsolat kőtábláival pecsételte meg. A másik szent hegy pedig a Sion, a templom he-

gye, ahol az igaz istentisztelet zajlik. A hegy Isten teremtő hatalmának a kifejezése (Zsolt 65,7).

A tradíció szerint a galileai Tábor-hegy volt a megdicsőülés hegye. Ez azonban nem valószínű, hiszen Tábor hegyén Jézus idejében katonai erődítmény állt. A Cézarea Filippiben lezajlott beszélgetés után Jézus és tanítványai tovább folytatták az útjukat, a megdicsőülés után pedig arról olvasunk, hogy keresztülmentek Galileán (Mk 9,30). Így inkább a Hermón-hegység egyik csúcsára kellene helyoznunk.

Felhő – Esőben szegény országokban különös jelentőséget tulajdonítanak neki. Árnyékot ad az embereknek (Ézs 25,5) és esőt hoz a földekre, lehetővé téve az élet kialakulását (1Kir 8,35–36) és fenntartását.

Isten a felhőt sokszor önmaga kijelentésére, jelenlétének jelzésére is használja: a templomot felhő tölti be (1Kir 8,10–11), az éhség miatt a pusztában zúgolódóknak (2Móz 16,10) vagy a Sínai-hegyen (2Móz 19,9) is megjelenik.

Szeretett Fiú – A Jézus és Isten között fennálló atya–fiú kapcsolat hitelességét foglalja magában az Istentől eredő üzenet: „Ez az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm...” Az ókeresztény gyülekezet igehirdetésének alapvetése hármas tagozódású: törvény, próféták és maga az Atya. Krisztus személyének bemutatása a „messiási szövegek” szintézise által valósul meg: Zsolt 2,7 („Az én fiam vagy”), Ézs 42,1 („az én választottam, akiben gyönyörködöm”). Krisztus tehát – akit az Atya mennyei hangon bemutat – úr, próféta, valamint az új törvényhozó is egyben, akinek az emberek engedelmességgel tartoznak.

Igehirdetési vázlat

1. Korunkban kétségkívül sok esemény határozza meg életünket, különféle ingerek érnek bennünket, mégis élményekre vágyó, élményéhségben szenvedő embereként éljük mindennapjainkat. Nem mondható el, hogy szürke és sivár lenne az életünk, ennek ellenére sokszor tűnik úgy, mintha az igazi élmény hiányozna az életünk-ből. Némelyek élete szegény, rutinszerű, behatárolt, míg másoké gazdagsággal, kényelemmel teli, amelyben szinte minden földi jó (vagyon, anyagi javak) megtalálható, csak éppen az élmény hiányzik. Vannak, akik közömbösek, kétségbeesettek, „lelketlenek”, mert nem látják, nem találják életük értelmét.

Vallási viszonylatban a „lélek” szó régimódinak, idejétmúltnak tűnik. A lelki egészség kifejezésre azonban mindenki reagál, azonnal érti, hogy miről is van szó. Statisztikák bizonyítják: egyre több ember képtelen rendet tartani életében. A pszichológusok fogadóórái telve vannak, heteket, hónapokat kell várni egy időpontra.

„Aki elvesztette lelkét, annak a bőrét kell piacra vinnie” – mondja Heinz Zahrnt. Minél inkább dolgozunk

és teljesítünk, minél inkább megerőltetjük magunkat, hogy kívánságainkat valóra váltsuk, vágyainkat kielégítsük, annál inkább az az érzésünk, hogy nem élünk igazán, hogy az életünk minden teljesítmény és élvezet ellenére félresikerül. Sok mindenünk megvan már abból, amiről egykor azt gondoltuk, hogy ha meglenne, megelegítene, de most, hogy megvan, már nem telít el. Valami hiányzik, valami kimaradt. Valami hiányzik, és így növekszik sokakban a vágy egy jó, teljes, sikeres, valódi élet után. A beteljesült, sikerült élet utáni vágyódás áll a legközelebb ahhoz a hitcikkhez, amelyről a reformátorok azt állították, hogy ezen áll vagy bukik az egyház, hogy Isten előtt egyedül a hit által lehetséges a megigazulás. Míg 500 évvel ezelőtt Luther Márton azt kérdezi: „Hogyan lelhetek a kegyelmes Istenre?“, addig korunkban az a kérdés: „Hogyan jutok értelmes, teljes élethez?” A két kérdést látszólag egy világ választja el, ennek ellenére összetartoznak, mert mindkettő az ember teljes életéről szól: más szóval az üdvösségről.

2. Nagy kérdés, hogy Isten *Deus absconditus* vagy *Deus revelatus*-e. Megmutatja, kijelenti magát korunk emberének, vagy elrejtőzködik, eltakarja arcát előlünk? Bizony sok esetben műszer kell hozzá, hogy meglássuk, megtapasztaljuk. Ez a műszer a mi lelki érzékünk: a hitünk.

Tudjuk jól, hogy a hangszereket használat előtt be kell hangolni. Így van ez a zongora esetében is. A hangoló húzza, feszíti a húrt, s ha leütjük a billentyűt tiszta hangot ad. Ám, ha túlhúzza, elpattan a húr, használhatatlanná válik. Így van ez lelkünk esetében is. Ki kell feszíteni lelkünk húrjait, hogy ha a Mester megérinti, tisztán szóljanak. Ha nem vagyunk felkészítve az „istenélményre”, nem látjuk meg az Urat.

3. Az istenélmény eléréséhez az út egyáltalán nem könnyű. Röögös, nehézkes. Jó „kondícióban” kell lenni, hiszen fel kell menni a hegyre őhozzá. Sokszor fedi, takarja el őt felhő a szemünk elől, mégpedig a világ zajának, az anyagi javak utáni hajszának a felhője, s ezért képtelenek vagyunk meglelni a helyes ösvényt az Úr hegyére. Felül kell emelkedni a hétköznapi rohanásán, s Jézushoz hasonlóan szükséges néha visszavonulni a világ zajától a hegyre vagy a belső szobába, hogy megtapasztaljuk az Isten közelségét. Hogyha sikerül felérni az Úr hegyére, bezárkózni a belső szobába, s csak az Istenre figyelni, akkor valósul meg, jön létre az istenélmény. Mindannyian vágyunk az Örökkévaló közelébe, ugyanakkor a vele való találkozás, kapcsolat során megrettenünk, félelem fog el mindannyiunkat, s Péterhez hasonlóan leborulva mondjuk: „Menj el tőlem, mert bűnös ember vagyok, Uram!” Jézus ekkor oda lép hozzánk is, és nekünk is mondja: „Keljetek fel, és ne féljetek!” Ez a bátorítás vezessen bennünket tovább a karácsonyi ünnepekört lezárva húsvét felé, ismerve a karácsonyi ünnepekör legfőbb üzenetét: *Deus homo factus est*, azaz Isten emberré lett. Értünk...

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek: EÉ 187; 1. liturgia; 400; 459

Illusztrációk

FESTMÉNY

Több képzőművészt is megihlette ez a bibliai történet, az egyik legismertebb mégis a Raffaello Santi által 1518–20-ban festett *Krisztus színeváltozása* című olajfestmény, amely a Vatikánban található.

VERS

Reményik Sándor *Lefelé menet*

Testvérem, társam, embernek fia.
Igaz: a hegyen nem maradhatunk.
Igaz: a völgyben más az alakunk,
Nekünk lényegünk, hogy szürkék vagyunk.
Botránkozásul vagyok neked én
És botránkozásul vagy te nekem,
Mégis: legyen nekünk vigasztalás,
Legyen nekünk elég a kegyelem:
Hogy láttuk egymás fényes arculatját,
Hogy láttuk egymást Vele – a Hegyen.

Felhasznált irodalom

- BARTHA Tibor (szerk.) 2000. *Keresztény bibliai lexikon*. Kálvin Kiadó, Budapest.
Biblikus teológiai szótár. Szent István Társulat, Budapest, 1972.
KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*. Sopron.
SPINETOLI, Ortensio da 1998. *Máté – az egyház evangéliuma*. Agapé Kiadó, Szeged.
VERMES Géza 1998. *A zsidó Jézus*. Osiris, Budapest.
ZAHRNT, Heinz 2002. *Mire jó a kereszténység?* Luther Kiadó, Budapest.

■ SZABÓ FERENC

Hetvened vasárnap

► 1Kor 9,24–27

Az Evangélium varázsa

A vasárnap jellege

A karácsonyi ünnepekörből, azon belül a vízkereshti időből a böjtelő vasárnapjaival az igék konkrét tartalmát tekintve is a kereszt evangéliuma felé fordulunk. Az evangéliumi

lekciók szépen mutatják ezt az utat: most az egyenlő „bért” fizető szőlősgazda példázatában (Mt 20,1–16) éppen arról szól Jézus, hogy nem bér, zsold, hanem ajándék, kegyelem az, amit Isten az Evangéliummal ad nekünk. Hatvanad vasárnapján az evangélium számunkra kiszámíthatatlan, rejtett hatása (magvető példázata), ötvened vasárnap pedig megítélő, vakká és látóvá tevő hatalma (Jézus szava szenvedéséről és a jerikói vak szemének megnyílása) szólal meg.

Az ószövetségi lektio (Jer 9,22–23) a magunk testi értékei – bölcsesség, erő, gazdagság – helyett Isten rejtett munkájának – *szeretetet, jogot és igazságot teremt* – megértésére hív. Jézus tulajdonképpen ezt mutatja meg a szőlőmunkások példázatával: felfogva, átélve Isten végtelen *szeretetét*, fejet tudunk hajtani addig idegenül csengő *jogértelmezése* előtt („igazságtalanul” osztja javait), és megláthatjuk abban *igazságát*, a hitből megtalált kegyelem igazságát.

Pál számára ennek az evangéliumnak a hirdetése nemcsak „égető tűz” (9,16), hanem varázslatos kincs, amelynek végzése és minél teljesebb betöltése mindenek felett áll.

Amit a textusról tudni kell

Pál nem hagy kétséget: levelében fejezetek során át mutatja be, hogy szabadok vagyunk bármiféle szabálytól, előírástól, formai, életviteli hagyománytól vagy elvárástól. Az erkölcs – amennyiben Isten igéjének és a Szentlélek ajándékának erkölcsi konzekvenciája van – csak az embertárs iránti szeretetben ragadható meg. Ez a szeretet azonban az evangéliumhirdetés szolgálatában túllép az aranyszabályon (Mt 7,12) mint Isten törvényének foglalatán, és a törvény igéjével szemben az evangélium hirdetésének „törvényét” (1Kor 9,16) mint mindenek felett álló rendező elvet határozza meg.

A 9. fejezet ebben a gondolatkörben külön kitér az evangélium hirdetőinek logikusan elvárható javadalmára (1Kor 9,13–14, utalva 5Móz 18,1-re és Mt 10,10-re). A törvény és annak nyomán Jézus előírja, hogy „akik az evangéliumot hirdetik, az evangéliumból éljenek”. Pál „törvénye” azonban felülírja ezt: önmaga számára nem enged(het)i meg, hogy éljen e szabadságával, és ingyenes szolgálatként végzi azt. Mert mindent – az Isten adta lehetőségeit is – alárendel céljának: hogy minél többeket megnyerjen az evangéliumnak.

Érvelése a két nyilvánvaló igei axiómára épül:

Első *οὐκ οἶδατε* (nem tudjátok-e, 13. vers): a törvény az, hogy az evangélium hirdetője az evangéliumból éljen.

Második *οὐκ οἶδατε* (nem tudjátok-e, 24. vers): a törvény szaván túl ott a személyes cél, amelyért önmegtartóztatást vállalunk. Erről szól igénk. Hasonlata, amelyet segítségül hív, gyenge lábakon áll, egyetlen hajszállal kapcsolódik az apostol mondanivalójához, minden továbbfűzés elronthatja a megértést. Ez az egy hasonlításai hajszál azonban korrekt.

Nem hasonlítás pont, tehát önmagában az apostolnak nem mondanivalója a οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες πάντες μὲν τρέχουσιν, εἰς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον: „a stadionban futók ugyan mind futnak, ám egy kapja a díjat” (egyét ítélnék győztesnek). Az ókori versenyeken nem volt olyan jelentősége a helyezésnek, mint ma. Nem járt ezüst- és bronzérem, nem volt háromlépcsős dobogó, és nem járt két pont a hatodik helyért. Ám ez még komolyabb késztetést jelentett a küzdelemre a versenyzők számára.

Hogy e fenti mondat csak a tényleges hasonlat kontextusául szolgál, és épp a belőle következő késztetés az igazi példa az érvelésben, az egyértelmű αὐτως τρέχετε ἵνα καταλάβητε (úgy fussatok, hogy megragadjátok) biztatásból, hiszen nyilván nem egymás ellen „uszítja” az apostol a gyülekezet tagjait, tehát ebben az esetben – a példaként szolgáló versenyekkel ellentétben – nem egyetlen nyertesről van szó, hanem mindnyájunk nyereségéről.

A hasonlítás pont tehát a πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται: „Minden viaskodó mindenben megtartóztatja magát”, azaz lemond dolgokról, másképp viszonyul lehetőségekhez, mint versenyen kívül. Ezt pedig a küzdelem célja motiválja – a versenyen is, az evangélium hirdetésében is: ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον (azok ugyan azért, hogy romlandó koszorút kapjanak, de mi romolhatatlant). Gyönyörű tömörségével egyrészt összekapcsolja a két hasonló valóságot: a sportverseny és az igeszolgálat küzdelmének céltudatosságát, másrészt anélkül hogy kiemelné, sejteti 2Kor 3,7–11 „elfogultságát”: „mennyeivel inkább” megtartóztatja magát az örök evangélium hirdetője, mint a hervadó győzelmi jelvény várományosa!

A sportverseny példáját a 26. verssel visszacsatolja Pál a perikópánkat megelőző gondolathoz saját szolgálatának ingyenességéről: ἐγὼ τοίνυν οὕτως τρέχω ὡς οὐκ ἀδῆλως, οὕτως πυκτεύω ὡς οὐκ ἄερα δέρω (Na mármost, én úgy futok, hogy [mint aki] nem bizonytalan[ul], úgy öklözködök, mint nem levegőt vágdosó). Az evangéliumhirdetés szolgálatát világos céllal és határozott késztetéssel végzi. Ezért önmegtartóztatása is határozott és kemény: ἀλλὰ ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μή πως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι: „Sőt kizsigerelem a testem, és szolgaságra vetem, nehogy valamiképpen, másoknak prédikálva, én magam diszkvalifikálttá legyek.” Mivel ezúttal nem a bűn megoldókléséről, az Isten ellen lázadó test kordában tartásáról ír, hanem a hitben szabad és a szolgálatban rendelkezésre álló test igába fogásáról, ezért nem σάρξ-ot, hanem σῶμα-t mond. Ez segíthet nekünk is megmaradni az apostol írói szándéka és az ige konkrét mondanivalója mellett, bár természetesen a kifejezések és a hasonlat jól alkalmazható a bűn elleni küzdelem illusztrálására is.

Igehirdetési vázlat

(Az igehirdetés gondolatmenete a lenti illusztrációkra épül.) Olimpia. Sokan állnak a rajthoz. Most Magyarország is elindult az olimpiák olimpiáján: rajthoz állt az olimpiarendezés sportágában. Sokan állnak rajthoz, és talán mondhatjuk, egyforma az esélyük. Állítólag azokon a régi olimpiákon nem osztottak ki, csak egyetlen díjat: az elsőt. Csak egy nyeri el a versenydíjat!

Az a nagyszerű Isten ígében, hogy arról szól, amiről egyáltalán nem szól. Hanem várja, kívánja, követeli, hogy keressük meg benne azt az egy dolgot, ami nagyon fontos számunkra. Isten nem ad versenydíjat, egyet sem! Isten a szeretetét adja! És nemcsak egyvalakinek a rajthoz állók közül, hanem mindenkinek! Erről szólt Jézus példázata a szőlősgazdáról. Ugyanakkor rólunk szól az ige: ez a korintusi gyülekezethez szóló intelem, rólunk, a versenyzőkről.

Megannyi hervadó, elmúló koszorú, érem, dicsőség és érték. Néhányat soroltam csak példaként, de tudunk még bőven. Ne ítéljük el ezeket a hervadó koszorúkat, hervadó értékeket, mert nem ezért beszél róluk az ige. Most nem az a kérdés, hogy mi a cél: egy hervadó vagy egy hervadhatatlan. Mi reménység szerint nagyon jól tudjuk, hogy mi a cél! Ismerjük a célunkat, és ismerjük azt az ajándékot, amely már a miénk. A koszorú mind-egyikőnkre készen vár!

A kérdés itt nem a cél, hanem hogy ki hogyan versenyez. Hogyan járjuk a pályánkat, stadionunkat itt, a földön? Hogy megvan-e bennünk az a módosult tudatállapot, ami a sportolóban, az üzletemberben, az édesanyában, és még ki tudja, ki mindenkiben a maga hervadó céljaira nézve.

Egy ködös, beláthatatlan táj és egy egyértelmű, a szemet a cél felé vezető út képét állíthatjuk egymás mellé. Céltalanul lézengünk-e egy ködös úton, amelynek nem látszik a vége, csak úgy jövünk-megyünk, ahogy éppen adódik? Vagy pedig nagyon világosan előttünk van egy cél, és minden a felé mutat, és mi a felé tartunk, és hagyjuk elégni az életünket ezért a célért?

Illusztrációk

Példák a céltudatos küzdés „módosult tudatállapotához” – képpel illusztrálva rövidebben, „céltudatosabban” segíthetjük velük a figyelmet a tárgyra:

Kovács „Kokó” István: Valószínűleg az ország nagy része ismerte, amikor aktívan sportolt. Győzelmet győzelemre halmozott. Nyert, és úgy tűnt, hogy ennek sosem lesz vége. Azért volt így, mert küzdött. Méghozzá úgy, hogy világos célja volt. Tudta, hogy mit szeretne elérni. És ezért mindent vállalt: fogyókúrárt, edzést, lemondáso-

kat, időráfordítást, koncentrációt és ütéseket. Ma talán már vannak olyanok, akik nem emlékeznek rá. Eljött az idő, amikor a győzelmek sora véget ért. A hírnév előbb-utóbb elhalványul, de mégis – addig is küzdött, hogy a legjobb legyen. Módosult tudatállapot. Valami olyasmi. Koncentráció, jó értelemben vett stressz. Küzdelem. A szemük előtt csak egyvalami van: a cél, amit el szeretnének érni. A cél – a győzelem.

Az üzletember: Tárgyal. Koncentrál, küzd, utazik és rohan, mert célja van. Győzni akar, és ez hajtja. Ez is egyfajta módosult tudatállapot. Ha van esze, persze tudja, hogy győzelmi ideje előbb-utóbb lejár. Tudja, hogy a pénz előbb-utóbb elfogy és inflálódik. Tudja, hogy semmiképpen nem lehet magával vinni egy pontnál tovább. De addig is küzd, azért, hogy győzzön.

A szülő: Vesződik gyermekével. Aggódik, éjszakázik, tűr, harcol, mert célja van. Ez is egyfajta módosult tudatállapot. Szeme előtt nem a mostani tennivalók vannak, hanem a cél. Persze tudja ő, hogy egyszer felnőtt a gyermeke, és akkor a maga lábára áll. Kirepül a házból, és már nem lesz annyira szoros a kötelékük. Tudja, hogy majd felnőtt, majd megöregszik, és majd meghal. De addig is tör előre azért, hogy az ő gyermekének a legjobb legyen. Ez a cél.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 320: A kegyelem csodája minden érdemünktől és érdemteleniségünktől függetlenül eljött, megvalósult és adatik mindannyiunknak.

EÉ 391: Utunk küzdelem, amely Krisztusban remélve mindvégig a célig biztos alapra épül.

EÉ 262: Az istentiszteletről továbbbindulva könyörgünk az Úr Jézushoz egyházunk megtartásáért, szolgálatának, küldetésének megáldásáért és betöltéséért.

Imádság

Az igehirdetéshez kapcsolódó (azt követő vagy az általános könyörgésbe arra utalva belefoglalható):

Istenem, te nyitottad meg az utat előttünk. Te adtad a végállomást, és te adtad az értéket. Te adod nekünk a szívet is, hogy vigyen és öröme derítsen. Te adod a napokat, amelyek minden körülményünk, megpróbáltatásunk és nyomorúságunk között a te örömed felé vezetnek. Ámen.

Felhasznált irodalom

BALÁZS Károly 1998. *Újszövetségi szómutató szótár*. Logos, Budapest.

MAGASSY Sándor 1997. *Óegyházi perikópák*. Budapest.

The SWORD Projekt v1.7.3, 1990–2014. CrossWire Bible Society.

■ SCHERMANN GÁBOR